નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

સંયુત્તનિકાયે

ખન્ધવગ્ગટીકા

૧. ખન્ધસંયુત્તં

૧. નકુલપિતુવગ્ગો

૧. નકુલપિતુસુત્તવણ્ણના

૧. ભગ્ગા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા. તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીવસેન ‘‘ભગ્ગા’’ત્વેવ વુચ્ચતીતિ કત્વા વુત્તં **‘‘એવંનામકે જનપદે’’**તિ, એવં બહુવચનવસેન લદ્ધનામે’’તિ અત્થો. **તસ્મિં વનસણ્ડે**તિ યો પન વનસણ્ડો પુબ્બે મિગાનં અભયત્થાય દિન્નો, તસ્મિં વનસણ્ડે. યસ્મા સો ગહપતિ તસ્મિં નગરે ‘‘નકુલપિતા’’તિ પુત્તસ્સ વસેન પઞ્ઞાયિત્થ, તસ્મા વુત્તં **‘‘નકુલપિતા’’**તિ નકુલસ્સ નામ દારકસ્સ પિતાતિ અત્થો. ભરિયાપિસ્સ ‘‘નકુલમાતા’’તિ પઞ્ઞાયિત્થ.

જરાજિણ્ણોતિ જરાવસેન જિણ્ણો, ન બ્યાધિઆદીનં વસેન જિણ્ણો. **વયોવુદ્ધો**તિ જિણ્ણત્તા એવ વયોવુદ્ધિપ્પત્તિયા વુદ્ધો, ન સીલાદિવુદ્ધિયા. જાતિયા મહન્તતાય ચિરરત્તતાય **જાતિમહલ્લકો. તિયદ્ધગતો**તિ પઠમો મજ્ઝિમો પચ્છિમોતિ તયો અદ્ધે ગતો. તત્થ પઠમં દુતિયઞ્ચ અતિક્કન્તત્તા પચ્છિમં ઉપગતત્તા **વયોઅનુપ્પત્તો. આતુરકાયો**તિ દુક્ખવેદનાપવિસતાય અનસ્સાદકાયો. ગેલઞ્ઞં પન દુક્ખગતિકન્તિ **‘‘ગિલાનકાયો’’**તિ વુત્તં. તથા હિ **સચ્ચવિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૧૯૦ આદયો) દુક્ખસચ્ચનિદ્દેસે દુક્ખગ્ગહણેનેવ ગહિતત્તા બ્યાધિ ન નિદ્દિટ્ઠો. **નિચ્ચપગ્ઘરણટ્ઠેના**તિ સબ્બદા અસુચિપગ્ઘરણભાવેન. સો પનસ્સ આતુરભાવેનાતિ આહ – **‘‘આતુરંયેવ નામા’’**તિ. **વિસેસેના**તિ અધિકભાવેન. આતુરતીતિ આતુરો. સઙ્ગામપ્પત્તો સન્તત્તકાયો. જરાય આતુરતા **જરાતુરતા.** કુસલપક્ખવડ્ઢનેન મનો ભાવેન્તીતિ **મનોભાવનીયા.** મનસા વા ભાવનીયા સમ્ભાવનીયાતિ **મનોભાવનીયા. અનુસાસતૂ**તિ અનુ અનુ સાસતૂતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ – **‘‘પુનપ્પુનં સાસતૂ’’**તિ. **અપરાપરં** પવત્તિતં હિતવચનં. **અનોતિણ્ણે વત્થુસ્મિં** યો એવં કરોતિ, તસ્સ અયં ગુણો દોસોતિ વચનં. **તન્તિવસેના**તિ તન્તિસન્નિસ્સયેન અયં અનુસાસની નામ. **પવેણી**તિ તન્તિયા એવ વેવચનં.

અણ્ડં વિય ભૂતોતિ અધિકોપમા કાયસ્સ અણ્ડકોસતો અબલદુબ્બલભાવતો. તેનાહ **‘‘અણ્ડં હી’’**તિઆદિ. **બાલોયેવ** તાદિસત્તભાવસમઙ્ગી મુહુત્તમ્પિ આરોગ્યં પટિજાનન્તો.

વિપ્પસન્નાનીતિ પકતિમાકારં અતિક્કમિત્વા વિસેસેન પસન્નાનિ. તેનાહ – **‘‘સુટ્ઠુ પસન્નાની’’**તિ. પસન્નચિત્તસમુટ્ઠિતરૂપસમ્પદાહિ તાહિ તસ્સ મુખવણ્ણસ્સ પારિસુદ્ધીતિ આહ – **‘‘પરિસુદ્ધોતિ નિદ્દોસો’’**તિ. તેનેવાહ

“**નિરુપક્કિલેસતાયા**”તિઆદિ. એતેનેવસ્સિન્દ્રિયવિપ્પસન્નતાકારણમ્પિ સંવણ્ણિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **એસ** મુખવણ્ણો. **નયગ્ગાહપઞ્ઞા કિરેસા**તિ ઇદં અનાવજ્જનવસેનેવ વુત્તભાવં સન્ધાયાહ.

યં નેવ પુત્તસ્સાતિઆદિ ‘‘ઓવદતુ નો, ભન્તે, ભગવા યથા મયં પરલોકેપિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમાગચ્છેય્યામા’’તિ વુત્તવચનં સન્ધાય વુત્તમેવ. **મધુરધમ્મદેસનાયેવ** સત્થુ સમ્મુખા પટિલદ્ધા, તસ્સ અત્તનો પેમગારવગહિતત્તા “**અમતાભિસેકો**”તિ વેદિતબ્બો.

ઇદં પદદ્વયં. **આરકત્તા કિલેસેહિ** મગ્ગેન સમુચ્છિન્નત્તા. **અનયે**તિ અવડ્ઢિયં, અનત્થેતિ અત્થો. **અનયે** વા અનુપાયે. **ન ઇરિયનતો** અવત્તનતો. **અયે**તિ વડ્ઢિયં અત્થે ઉપાયે ચ. **અરણીયતો**તિ પયિરુપાસિતબ્બતો. નિરુત્તિનયેન પદસિદ્ધિ વેદિતબ્બા પુરિમેસુ અત્થવિકપ્પેસુ , પચ્છિમે પન સદ્દસત્થવસેનપિ. યદિપિ અરિયસદ્દો ‘‘યે હિ વો અરિયા પરિસુદ્ધકાયકમ્મન્તા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૫) વિસુદ્ધાસયપયોગેસુ પુથુજ્જનેસુપિ વટ્ટતિ, ઇધ પન અરિયમગ્ગાધિગમેન સબ્બલોકુત્તરભાવેન ચ અરિયભાવો અધિપ્પેતોતિ દસ્સેન્તો આહ – “**બુદ્ધા ચા**”તિઆદિ. તત્થ **પચ્ચેકબુદ્ધા તથાગતસાવકા ચ સપ્પુરિસા**તિ ઇદં ‘‘અરિયા સપ્પુરિસા’’તિ ઇધ વુત્તપદાનં અત્થં અસઙ્કરતો દસ્સેતું વુત્તં. યસ્મા પન નિપ્પરિયાયતો અરિયસપ્પુરિસભાવા અભિન્નસભાવા, તસ્મા “**સબ્બેવ વા**”તિઆદિ વુત્તં.

એત્તાવતા હિ બુદ્ધસાવકો વુત્તો, તસ્સ હિ એકન્તેન કલ્યાણમિત્તો ઇચ્છિતબ્બો પરતો ઘોસમન્તરેન પઠમમગ્ગસ્સ અનુપ્પજ્જનતો. વિસેસતો યસ્સ ભગવાવ ‘‘કલ્યાણમિત્તો’’તિ અધિપ્પેતો. વુત્તઞ્હેતં ‘‘મમઞ્હિ, આનન્દ, કલ્યાણમિત્તં આગમ્મ જાતિધમ્મા સત્તા જાતિયા પરિમુચ્ચન્તી’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૯; ૫.૨). સો એવ ચ અવેચ્ચપસાદાધિગમેન દળ્હભત્તિ નામ. વુત્તમ્પિ ચેતં ‘‘યં મયા સાવકાનં સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં, તં મમ સાવકા જીવિતહેતુપિ નાતિક્કમન્તી’’તિ (ઉદા॰ ૪૫; ચૂળવ॰ ૩૮૫). **કતઞ્ઞુતાદીહિ પચ્ચેકબુદ્ધબુદ્ધા**તિ એત્થ કતં જાનાતીતિ કતઞ્ઞૂ. કતં વિદિતં પાકટં કરોતીતિ કતવેદી. પચ્ચેકબુદ્ધા હિ અનેકેસુપિ કપ્પસતસહસ્સેસુ કતં ઉપકારં જાનન્તિ, કતઞ્ચ પાકટં કરોન્તિ સતિજનનઆમિસપટિગ્ગહણાદિના. તથા સંસારદુક્ખદુક્ખિતસ્સ સક્કચ્ચં કરોન્તિ કિચ્ચં, યં અત્તના કાતું સક્કા. સમ્માસમ્બુદ્ધો પન કપ્પાનં અસઙ્ખ્યેય્યસહસ્સેસુપિ કતં ઉપકારં મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયઞ્ચ જાનન્તિ, પાકટઞ્ચ કરોન્તિ. સીહો વિય ચ એવં સબ્બત્થ સક્કચ્ચમેવ ધમ્મદેસનં કરોન્તેન બુદ્ધકિચ્ચં કરોન્તિ. યાય પટિપત્તિયા અરિયા દિટ્ઠા નામ હોન્તિ, તસ્સા અપ્પટિપજ્જનં, તત્થ ચ આદરાભાવો **અરિયાનં અદસ્સનસીલતા, ન ચ દસ્સને સાધુકારિતા**તિ વેદિતબ્બા. **ચક્ખુના અદસ્સાવી**તિ એત્થ ચક્ખુ નામ ન મંસચક્ખુ એવ, અથ ખો દિબ્બચક્ખુપીતિ આહ “**દિબ્બચક્ખુના વા**”તિ. **અરિયભાવો**તિ યેહિ યોગતો ‘‘અરિયા’’તિ વુચ્ચન્તિ, તે મગ્ગફલધમ્મા દટ્ઠબ્બા.

તત્રાતિ ઞાણદસ્સનસ્સેવ દસ્સનભાવે. **વત્થૂ**તિ અધિપ્પેતત્થઞાપનકારણં. **એવં વુત્તેપી**તિ એવં અઞ્ઞાપદેસેન અત્તુપનાયિકં કત્વા વુત્તેપિ. **ધમ્મ**ન્તિ લોકુત્તરધમ્મં, ચતુસચ્ચધમ્મં વા. **અરિયકરધમ્મા** અનિચ્ચાનુપસ્સનાદયો, વિપસ્સિયમાના વા અનિચ્ચાદયો, ચત્તારિ વા અરિયસચ્ચાનિ.

અવિનીતોતિ ન વિનીતો અધિસીલસિક્ખાદીનં વસેન ન સિક્ખિતો. યેસં સંવરવિનયાદીનં અભાવેન અયં ‘‘અવિનીતો’’તિ વુચ્ચતિ, તે તાવ દસ્સેતું “**દુવિધો વિનયો નામા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **સીલસંવરો**તિ પાતિમોક્ખસંવરો વેદિતબ્બો, સો ચ અત્થતો કાયિકવાચસિકો અવીતિક્કમો. **સતિસંવરો**તિ ઇન્દ્રિયારક્ખા, સા ચ

તથાપવત્તા સતિયેવ. **ઞાણસંવરો**તિ ‘‘સોતાનં સંવરં બ્રૂમી’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૧) વત્વા ‘‘પઞ્ઞાયેતે પિધીયરે’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૧) વચનતો સોતસઙ્ખાતાનં તણ્હાદિટ્ઠિદુચ્ચરિતઅવિજ્જાઅવસિટ્ઠકિલેસાનં સંવરો પિદહનં સમુચ્છેદઞાણન્તિ વેદિતબ્બં. **ખન્તિસંવરો**તિ અધિવાસના, સા ચ તથાપવત્તા ખન્ધા, અદોસો વા, ‘‘પઞ્ઞા’’તિ કેચિ વદન્તિ. **વીરિયસંવરો** કામવિતક્કાદીનં વિનોદનવસેન પવત્તં વીરિયમેવ. તેન તેન અઙ્ગેન તસ્સ તસ્સ અઙ્ગસ્સ પહાનં **તદઙ્ગપ્પહાનં**. વિક્ખમ્ભનવસેન પહાનં **વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં**. સેસપદત્તયેપિ એસેવ નયો.

ઇમિના પાતિમોક્ખસંવરેનાતિઆદિ સીલસંવરાદીનં વિવરણં. તત્થ **સમુપેતો**તિ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો. તેન ‘‘ઉપગતો’’તિઆદિના **વિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૫૧૧) આગતં સંવરવિભઙ્ગં દસ્સેતિ. **કાયદુચ્ચરિતાદીનન્તિ** દુસ્સીલ્યસઙ્ખાતાનં કાયવચીદુચ્ચરિતાદીનં મુટ્ઠસચ્ચસઙ્ખાતસ્સ પમાદસ્સ, અભિજ્ઝાદીનં વા અક્ખન્તિઅઞ્ઞાણકોસજ્જાનઞ્ચ. **સંવરણતો**તિ પિદહનતો, **વિનયનતો**તિ કાયવાચાચિત્તાનં વિરૂપપવત્તિયા વિનયનતો, કાયદુચ્ચરિતાદીનં વા અપનયનતો, કાયાદીનં વા જિમ્હપવત્તિં વિચ્છિન્દિત્વા ઉજુકનયનતોતિ અત્થો. પચ્ચયસમવાયે ઉપ્પજ્જનારહાનં કાયદુચ્ચરિતાદીનં તથા તથા અનુપ્પાદનમેવ સંવરણં વિનયનઞ્ચ વેદિતબ્બં.

યં પહાનન્તિ સમ્બન્ધો. ‘‘**નામરૂપપરિચ્છેદાદીસુ વિપસ્સનાઞાણેસૂ**’’તિ કસ્મા વુત્તં? નનુ નામરૂપપરિચ્છેદપચ્ચયપરિગ્ગહકઙ્ખાવિતરણાનિ ન વિપસ્સનાઞાણાનિ સમ્મસનાકારેન અપ્પવત્તનતો? સચ્ચમેતં, વિપસ્સનાઞાણસ્સ પન અધિટ્ઠાનભાવતો એવં વુત્તં. નામરૂપમત્તમિદં, ‘‘નત્થિ એત્થ અત્તા વા અત્તનિયં વા’’તિ એવં પવત્તઞાણં **નામરૂપવવત્થાનં**. સતિ વિજ્જમાને ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતે કાયે, સયં વા સતી તસ્મિં કાયે દિટ્ઠિ **સક્કાયદિટ્ઠિ**, સા ચ ‘‘રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી’’તિ એવં પવત્તા અત્તદિટ્ઠિ. તસ્સ નામરૂપસ્સ કમ્માવિજ્જાદિપચ્ચયપરિગ્ગણ્હનઞાણં **પચ્ચયપરિગ્ગહો**. ‘‘નત્થિ હેતુ, નત્થિ પચ્ચયો સત્તાનં સંકિલેસાયા’’તિઆદિનયપ્પવત્તા **અહેતુદિટ્ઠિ**. ‘‘ઇસ્સરપુરિસપજાપતિપકતિઅણુકાલાદીહિ લોકો પવત્તતિ નિવત્તતિ ચા’’તિ તથા તથા પવત્તા દિટ્ઠિ **વિસમહેતુદિટ્ઠિ**. **તસ્સેવા**તિ પચ્ચયપરિગ્ગહસ્સેવ. **કઙ્ખાવિતરણેના**તિ યથા એતરહિ નામરૂપસ્સ કમ્માદિપચ્ચયતો ઉપ્પત્તિ, એવં અતીતે અનાગતેપીતિ તીસુ કાલેસુ વિચિકિચ્છાપનયનઞાણેન. **કથંકથીભાવસ્સા**તિ ‘‘અહોસિં નુ ખો અહં અતીતમદ્ધાન’’ન્તિઆદિનયપવત્તાય (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) સંસયપ્પવત્તિયા. **કલાપસમ્મસનેના**તિ ‘‘યં કિઞ્ચિ રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્ન’’ન્તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૪૮-૪૯) ખન્ધપઞ્ચકં એકાદસસુ ઓકાસેસુ પક્ખિપિત્વા સમ્મસનવસેન પવત્તેન વિપસ્સનાઞાણેન. **અહં મમાતિ ગાહસ્સા**તિ ‘‘અત્તા અત્તનિય’’ન્તિ ગહણસ્સ. **મગ્ગામગ્ગવવત્થાનેના**તિ મગ્ગામગ્ગઞાણવિસુદ્ધિયા. **અમગ્ગે મગ્ગસઞ્ઞાયા**તિ અમગ્ગે ઓભાસાદિકે ‘‘મગ્ગો’’તિ ઉપ્પન્નસઞ્ઞાય. યસ્મા સમ્મદેવ સઙ્ખારાનં ઉદયં પસ્સન્તો ‘‘એવમેતે સઙ્ખારા અનુરૂપકારણતો ઉપ્પજ્જન્તિ, ન પન ઉચ્છિજ્જન્તી’’તિ ગણ્હાતિ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**ઉદયદસ્સનેન ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા**’’તિ. યસ્મા પન સઙ્ખારાનં વયં ‘‘યદિપિમે સઙ્ખારા અવિચ્છિન્ના વત્તન્તિ, ઉપ્પન્નુપ્પન્ના પન અપ્પટિસન્ધિકા નિરુજ્ઝન્તેવા’’તિ પસ્સતો કુતો સસ્સતગ્ગાહો. તસ્મા વુત્તં ‘‘**વયદસ્સનેન સસ્સતદિટ્ઠિયા**’’તિ. **ભયદસ્સનેના**તિ ભયતૂપટ્ઠાનઞાણેન. **સભયે**તિ સબ્બભયાનં આકરભાવતો સકલદુક્ખવૂપસમસઙ્ખાતસ્સ પરમસ્સાસસ્સ પટિપક્ખભાવતો ચ સભયે ખન્ધપઞ્ચકે. **અભયસઞ્ઞાયા**તિ ‘‘અભયં ખેમ’’ન્તિ ઉપ્પન્નસઞ્ઞાય. **અસ્સાદસઞ્ઞા** નામ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધેસુ અસ્સાદનવસેન પવત્તસઞ્ઞા, યો ‘‘આલયાભિનિવેસો’’તિપિ વુચ્ચતિ. **અભિરતિસઞ્ઞા** તત્થેવ અભિરમણવસેન પવત્તસઞ્ઞા, યા ‘‘નન્દી’’તિપિ વુચ્ચતિ. **અમુચ્ચિતુકામતા** આદાનં. **અનુપેક્ખા** સઙ્ખારેહિ અનિબ્બિન્દનં, સાલયતાતિ અત્થો. **ધમ્મટ્ઠિતિયં** પટિચ્ચસમુપ્પાદે. **પટિલોમભાવો** સસ્સતુચ્છેદગ્ગાહો,

પચ્ચયાકારપટિચ્છાદકમોહો વા. **નિબ્બાને ચ પટિલોમભાવો** સઙ્ખારેસુ નતિ, નિબ્બાનપટિચ્છાદકમોહો વા. **સઙ્ખારનિમિત્તગ્ગાહો**તિ યાદિસસ્સ કિલેસસ્સ અપ્પહીનતા વિપસ્સના સઙ્ખારનિમિત્તં ન મુઞ્ચતિ, સો કિલેસો, યો ''સંયોગાભિનિવેસો''તિપિ વુચ્ચતિ, **સઙ્ખારનિમિત્તગ્ગાહસ્સ**, અતિક્કમનમેવ વા **પહાનં**.

પવત્તિ એવ **પવત્તિભાવો**, પરિયુટ્ઠાનન્તિ અત્થો. **નીવરણાદિધમ્માનન્તિ આદિ**-સદ્દેન નીવરણપક્ખિયા કિલેસા વિતક્કવિચારાદયો ચ ગય્હન્તિ. ચતુન્નં અરિયમગ્ગાનં ભાવિતત્તા અચ્ચન્તં અપ્પવત્તિભાવેન યં પહાનન્તિ સમ્બન્ધો. કેન પન પહાનન્તિ? ''અરિયમગ્ગેહેવા''તિ વિઞ્ઞાયમાનોયમત્થો તેસં ભાવિતત્તા અપ્પવત્તિવચનતો. ''**સમુદયપક્ખિકસ્સા**''તિ એત્થ ચત્તારોપિ મગ્ગા ચતુસચ્ચાભિસમયાતિ કત્વા તેહિ પહાતબ્બેન તેન તેન સમુદયસઙ્ખાતેન લોભેન સહ પહાતબ્બત્તા સમુદયસભાવત્તા ચ. **સચ્ચવિભઙ્ગે** ચ સબ્બકિલેસાનં સમુદયભાવસ્સ વુત્તત્તા ''સમુદયપક્ખિકા''તિ દિટ્ઠિઆદયો વુચ્ચન્તિ. **પટિપસ્સદ્ધત્તં** વૂપસન્તતા.

સઙ્ખતનિસ્સટતા સઙ્ખારસભાવાભાવો. **પહીનસબ્બસઙ્ખતન્તિ** વિરહિતસબ્બસઙ્ખતં, વિસઙ્ખારન્તિ અત્થો. પહાનઞ્ચ તં વિનયો ચાતિ **પહાનવિનયો** પુરિમેન અત્થેન. દુતિયેન પન પહીયતીતિ પહાનં, તસ્સ વિનયોતિ યોજેતબ્બો.

ભિન્નસંવરત્તાતિ નટ્ઠસંવરત્તા, સંવરાભાવતોતિ અત્થો. તેન અસમાદિન્નસંવરોપિ સઙ્ગહિતોવ હોતિ. સમાદાનેન હિ સમ્પાદેતબ્બો સંવરો, તદભાવે ન હોતીતિ. **અરિયે**તિ અરિયો. પચ્ચત્તવચનઞ્હેતં. **એસેસે**તિ એસો એસો, અત્થતો અનઞ્ઞોતિ અત્થો. **તજ્જાતે**તિ અત્થતો તંસભાવો, સપ્પુરિસો અરિયસભાવો, અરિયો ચ સપ્પુરિસભાવોતિ અત્થો.

સો અહન્તિ અત્તના પરિકપ્પિતં અત્તાનં દિટ્ઠિગતિકો વદતિ. ''અહંબુદ્ધિનિબન્ધનો અત્તા''તિ હિ અત્તવાદિનો લદ્ધિ. **અદ્વય**ન્તિ દ્વયતારહિતં. અભિન્નં વણ્ણમેવ ''અચ્ચી''તિ ગહેત્વા ''અચ્ચીતિ વણ્ણો એવા''તિ તેસં એકત્તં પસ્સન્તો વિય યથાપરિકપ્પિતં અત્તાનં ''રૂપ''ન્તિ, યથાદિટ્ઠં વા રૂપં, ''અત્તા''તિ ગહેત્વા તેસં એકત્તં પસ્સન્તો દટ્ઠબ્બો. એત્થ ચ ''રૂપં અત્તા''તિ ઇમિસ્સા પવત્તિયા અભાવેપિ રૂપે અત્તગ્ગહણં પવત્તમાનં અચ્ચિયં વણ્ણગ્ગહણં વિય ''અદ્વયદસ્સન''ન્તિ વુત્તં. ઉપમાયો ચ અનઞ્ઞત્તાદિગહણનિદસ્સનવસેનેવ વુત્તા, ન વણ્ણાદીનં વિય અત્તનો વિજ્જમાનદસ્સનત્થં. ન હિ અત્તનિ સામિભાવેન રૂપઞ્ચ સકિઞ્ચનભાવેન સમનુપસ્સતિ. **અત્તનિ વા રૂપ**ન્તિ અત્તાનં રૂપસ્સ સભાવતો આધારણભાવેન. **રૂપસ્મિં વા અત્તાન**ન્તિ રૂપસ્સ અત્તનો આધારણભાવેન દિટ્ઠિપસ્સનાય પસ્સતિ. **પરિયુટ્ઠટ્ઠાયી**તિ પરિયુટ્ઠાનપ્પત્તાહિ દિટ્ઠિતણ્હાહિ ''રૂપં અત્તા, રૂપવા અત્તા''તિઆદિના ખન્ધપઞ્ચકં મિચ્છા ગહેત્વા તિટ્ઠનતો. તેનાહ ''**પરિયુટ્ઠાનાકારેના**''તિઆદિ. **એસેવ નયો**તિ યો ''ઇધેકચ્ચો રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિઆદિના રૂપક્ખન્ધે વુત્તો સંવણ્ણનાનયો, વેદનાક્ખન્ધાદીસુપિ એસો એવ નયો વેદિતબ્બો.

સુદ્ધરૂપમેવાતિ અરૂપેન અમિસ્સિતં કેવલં રૂપમેવ. **અરૂપ**ન્તિ સુદ્ધઅરૂપં રૂપસ્સ અગ્ગાહિતત્તા. **ચતૂસુ ખન્ધેસુ તિણ્ણં તિણ્ણં વસેના**તિ ચતૂસુ ખન્ધેસુ તિણ્ણં તિણ્ણં ગહણવસેન રૂપારૂપમિસ્સકો અત્તા કથિતો તસ્મિં તસ્મિં ગહણે વેદનાદિવિનિમુત્તઅરૂપધમ્મે કસિણરૂપેન સદ્ધિં સબ્બરૂપધમ્મે ચ એકજ્ઝં ગહણસિદ્ધિતો. **પઞ્ચસુ ઠાનેસુ ઉચ્છેદદિટ્ઠિ કથિતા**, તે તે એવ ધમ્મે ''અત્તા''તિ ગહણતો તેસઞ્ચ ઉચ્છેદભાવતો. અવસેસેસુ પન પન્નરસસુ ઠાનેસુ રૂપં ''અત્તા''તિ ગહેત્વાપિ દિટ્ઠિગતિકો તત્થ નિચ્ચસઞ્ઞં ન વિસ્સજ્જેતિ કસિણરૂપેન તં મિસ્સેત્વા તસ્સ ચ ઉપ્પાદાદીનં અદસ્સનતો, તસ્માસ્સ તત્થપિ હોતિયેવ **સસ્સતદિટ્ઠિ** એકચ્ચસસ્સતગાહવસેનપિ. **મગ્ગાવરણા** વિપરીતદસ્સનતો. **ન સગ્ગાવરણા** અકમ્મપથપ્પત્તતાય. અકિરિયાહેતુકનત્થિકદિટ્ઠિયો એવ હિ કમ્મપથદિટ્ઠિયો.

કાયોતિ રૂપકાયો. સો **આતુરોયેવ** અસવસભાવતો. **રાગદોસમોહાનુગત**ન્તિ અપ્પહીનરાગદોસમોહસન્તાને પવત્તં. **ઇધાતિ** ઇમસ્મિં સુત્તે. **દસ્સિતં** આતુરભાવેન. **નિક્કિલેસતાયા**તિ સયં પહીનકિલેસસન્તાનગતતાય. **સેખા નેવ આતુરચિત્તા** પહીનકિલેસે ઉપાદાય, અપ્પહીને પન ઉપાદાય આતુરચિત્તા. **અનાતુરચિત્તતંયેવ ભજન્તિ** વટ્ટાનુસારિમહાજનસ્સ વિય તેસં ચિત્તસ્સ કિલેસવસેન આતુરત્તાભાવતો.

નકુલપિતુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દેવદહસુત્તવણ્ણના

૨. દેવા વુચ્ચન્તિ રાજાનો ''દિબ્બન્તિ કામગુણેહિ કીળન્તિ લળન્તિ, અત્તનો વા પુઞ્ઞાનુભાવેન જોતન્તી''તિ કત્વા. તેસં દહોતિ **દેવદહો**. સયંજાતો વા સો હોતિ, તસ્માપિ ''**દેવદહો**''તિ વુત્તો. **તસ્સ અવિદૂરે નિગમો ''દેવદહ''ન્ત્વેવ સઙ્ખં ગતો** યથા ''વરણાનગરં, ગોધાગામો''તિ. પચ્છાભૂમિયં અપરદિસાયં નિવિટ્ઠજનપદો પચ્છાભૂમં, તં ગન્તુકામા **પચ્છાભૂમગમિકા. તે સભારે**તિ તે ભિક્ખૂ થેરસ્સ વસેન સભારે કાતુકામતાય. યદિ થેરો તેસં ભારો, થેરસ્સપિ તે ભારા એવાતિ ''**તે સભારે કાતુકામતાયા**''તિ વુત્તં. એવઞ્હિ થેરો તે ઓવદિતબ્બે અનુસાસિતબ્બે મઞ્ઞતીતિ. ઇદાનિ તમત્થં વિવરન્તો ''**યો હી**''તિઆદિમાહ. **અયં નિબ્ભારો નામ** કઞ્ચિ પુગ્ગલં અત્તનો ભારં કત્વા અવત્તનતો.

ચતુબ્બિધેનાતિ ધાતુકોસલ્લં આયતનકોસલ્લં પટિચ્ચસમુપ્પાદકોસલ્લં ઠાનાટ્ઠાનકોસલ્લન્તિ એવં ચતુબ્બિધેન.

તે મહલ્લકાબાધિકાતિદહરપુગ્ગલે ગણ્હિત્વાવ ગચ્છતિ. તે હિ દિવસદ્વયેન વૂપસન્તપરિસ્સમા એવ. **હત્થિવાનરતિત્તિર**પટિબદ્ધં **વત્થું કથેત્વા**. ''**એળકાળગુમ્બે**તિ કાળતિણગચ્છમણ્ડપે''તિપિ વદન્તિ.

વિવિધં નાનાભૂતં રજ્જં વિરજ્જં, વિરજ્જમેવ **વેરજ્જં**, તત્થ ગતં, પરદેસગતન્તિ અત્થો. તેનાહ ''**એકસ્સા**''તિઆદિ. **ચિત્તસુદત્તાદયો**તિ ચિત્તગહપતિઅનાથપિણ્ડિકાદયો. **વીમંસકા**તિ ધમ્મવિચારકા. **કિન્તિ** કીદિસં. **દસ્સન**ન્તિ સિદ્ધન્તં. **આચિક્ખતિ** કીદિસન્તિ અધિપ્પાયો. **ધમ્મસ્સા**તિ ભગવતા વુત્તધમ્મસ્સ. **અનુધમ્મ**ન્તિ અનુકૂલં અવિરુજ્ઝનધમ્મં. સો પન વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપદેસનાવિત્થારોતિ આહ – ''**વુત્તબ્યાકરણસ્સ અનુબ્યાકરણ**''ન્તિ. ધારેતિ અત્તનો ફલન્તિ **ધમ્મો**, કારણન્તિ આહ – ''**સહધમ્મિકોતિ સકારણો**''તિ. **ઇમિનાપિ** પાઠન્તરેન **વાદો એવ દીપિતો**, ન તેન પકાસિતા કિરિયા.

તણ્હાવસેનેવ છન્નમ્પિ પદાનં **અત્થો વેદિતબ્બો**. યસ્મા રાગાદયો તણ્હાય એવ અવત્થાવિસેસાતિ. તેનાહ ''**તણ્હા હી**''તિઆદિ. વિહનન્તિ કાયં ચિત્તઞ્ચાતિ **વિઘાતો**, દુક્ખન્તિ આહ – ''**અવિઘાતોતિ નિદ્દુક્ખો**''તિ. ઉપાયાસેતિ ઉપતાપેતીતિ ઉપાયાસો, ઉપતાપો. તપ્પટિપક્ખો પન **અનુપાયાસો નિરૂપતાપો** દટ્ઠબ્બો. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બવારેસુ.

દેવદહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. હાલિદ્દિકાનિસુત્તવણ્ણના

૩. ‘‘અવન્તિદક્ખિણાપથે’’તિ અઞ્ઞેસુ સુત્તપદેસુ આગતત્તા આહ “**અવન્તિદક્ખિણાપથસઙ્ખાતે**”તિ. મજ્ઝિમદેસતો હિ દક્ખિણદિસાય અવન્તિરટ્ઠં. પવત્તયિત્થ એત્થ લદ્ધીતિ **પવત્તં**, પવત્તિતબ્બટ્ઠાનન્તિ આહ ‘‘લદ્ધિપવત્તટ્ઠાને’’તિ. રુપ્પનસભાવો ધમ્મોતિ કત્વા **રૂપધાતૂતિ રૂપક્ખન્ધો** વુત્તો. **રૂપધાતુમ્હિ** આરમ્મણપચ્ચયભૂતેન **રાગેન** સહજાતેનપિ અસહજાતેનપિ ઉપનિસ્સયભૂતેન અપ્પહીનભાવેનેવ **વિનિબદ્ધં** પટિબદ્ધં **કમ્મવિઞ્ઞાણં**. **ઓકસારી**તિ વુચ્ચતિ – ‘‘તસ્મિં રૂપધાતુસઞ્ઞિતે ઓકે સરતિ પવત્તતી’’તિ કત્વા. અવતિ એત્થ ગચ્છતિ પવત્તતીતિ **ઓકં**, પવત્તિટ્ઠાનં. તેનાહ – “**ગેહસારી આલયસારી**”તિ.

ઉગચ્છતિ વા એત્થ વેદનાદીહિ સદ્ધિં સમવેતીતિ **ઓકો**, ચક્ખુરૂપાદિ. **પચ્ચયો**તિ આરમ્મણાદિવસેન પચ્ચયો. **પચ્ચયો હોતી**તિ અનન્તરસમનન્તરાદિના ચેવ કમ્મૂપનિસ્સયઆરમ્મણાદિના ચ. ‘‘વિઞ્ઞાણધાતુ ખો, ગહપતી’’તિ એવં વુત્તે ‘‘કમ્મવિઞ્ઞાણવિપાકવિઞ્ઞાણેસુ કતરં નુ ખો’’તિ **સમ્મોહો ભવેય્ય. તસ્સ** સમ્મોહસ્સ **વિઘાતત્થં** અપગમનત્થં. **અસમ્ભિન્નાવા**તિ અસંકિણ્ણાવ દેસના કતા. **આરમ્મણવસેન ચતસ્સો અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો વુત્તા** – ‘‘રૂપુપયં વા, ભિક્ખવે, વિઞ્ઞાણં તિટ્ઠમાનં તિટ્ઠેય્ય, રૂપારમ્મણ’’ન્તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૫૩). **તા** વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો **દસ્સેતુમ્પિ**.

દળ્હં અભિનિવેસવસેન આરમ્મણં ઉપેન્તીતિ **ઉપયા**, તણ્હાદિટ્ઠિયો. **અધિટ્ઠાનભૂતા**તિ પતિટ્ઠાનભૂતા. **અભિનિવેસભૂતા**તિ તં તં આરમ્મણં અભિનિવિસ્સ અજ્ઝોસાય પવત્તિયા કારણભૂતા. **અનુસયભૂતા**તિ રાગાનુસયદિટ્ઠાનુસયભૂતા. **ઉપરિમકોટિયા**તિ પહાનસ્સ ઉપરિમકોટિયા . બુદ્ધાનઞ્ઞેવ હિ તે સવાસના પહીના. પુબ્બે અગ્ગહિતં વિઞ્ઞાણં અગ્ગહિતમેવાતિ કત્વા કસ્મા ઇધ દેસના કતાતિ ચોદેતિ – “**ઇધ વિઞ્ઞાણં કસ્મા ગહિત**”ન્તિ. પુબ્બે ‘‘વિઞ્ઞાણધાતુરાગવિનિબન્ધઞ્ચ વિઞ્ઞાણ’’ન્તિ વુચ્ચમાને યથા યથા સમ્મોહો સિયા પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નવિભાગસ્સ દુક્કરત્તા, ઇધ પન સમ્મોહસ્સ ઓકાસોવ નત્થિ અવિસેસેન પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ કિલેસપ્પહાનવસેનાતિ. તેનાહ “**કિલેસપ્પહાનદસ્સનત્થ**”ન્તિઆદિ. **કમ્મવિઞ્ઞાણેન ઓકં અસરન્તેના**”તિ ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે કરણવચનં. **અસરન્તેના**તિ અનુપગચ્છન્તેન.

પચ્ચયટ્ઠેનાતિ આરમ્મણાદિપચ્ચયભાવેન. **નિમિત્તં** ઉપ્પત્તિકં. **આરમ્મણ...પે॰... નિકેત**ન્તિ આરમ્મણકરણસઙ્ખાતેન નિવાસટ્ઠાનભૂતેન રૂપમેવ નિકેતન્તિ રૂપનિમિત્તનિકેતં.

છન્દરાગસ્સ બલવદુબ્બલતાયાતિ અજ્ઝત્તખન્ધપઞ્ચકે છન્દરાગસ્સ બલવભાવેન તં ‘‘ઓકો’’તિ, બહિદ્ધા છસુ આરમ્મણેસુ તસ્સ દુબ્બલતાય તાનિ ‘‘નિકેત’’ન્તિ વુત્તાનિ. ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં પાકટં કત્વા દસ્સેતું “**સમાનેપિ હી**”તિઆદિ વુત્તં. **ઓકોતિ વુચ્ચતિ** ગેહમેવ રત્તિટ્ઠાનભાવતો. **નિકેતન્તિ વુચ્ચતિ** ઉય્યાનાદિ દિવાટ્ઠાનભાવતો. **તતો દુબ્બલતરો હોતિ** છન્દરાગો.

ગેહસ્સિતસુખેનાતિ ગેહનિસ્સિતેન ચિત્તસ્સ સુખેન **સુખિતો** સુખપ્પત્તો **હોતિ. કિચ્ચકરણીયેસૂ**તિ ખુદ્દકેસુ ચેવ મહન્તેસુ ચ કત્તબ્બત્થેસુ. **સયન્તિ** અત્તના. **અન્તો**તિ ચિત્તજ્ઝાસયે.

એવંરૂપોતિ ઈદિસરૂપો. વણ્ણસદ્દો વિય રૂપસદ્દો રૂપાયતનસ્સ વિય સણ્ઠાનસ્સપિ વાચકોતિ અધિપ્પાયેન “**દીઘરસ્સ કાળોદાતાદીસુ રૂપેસૂ**”તિ વુત્તં. **સુખાદીસૂ**તિ સોમનસ્સાદીસુ. તત્થ હિ ‘‘અભિણ્હં સોમનસ્સિતો ભવેય્ય’’ન્તિ પત્થના સિયા. **એવંસઞ્ઞો નામા**તિ વિસયવસેન સઞ્ઞાવિસેસપત્થનમાહ. **એવંવિઞ્ઞાણો**તિ પન ઇધ

વિસયમુખેન વિઞ્ઞાણવિસેસપત્થનં વદતિ – ‘‘એવંનિપુણરૂપદસ્સનસમત્થં, એવંપઞ્ચપસાદપટિમણ્ડિતનિસ્સયઞ્ચ મે વિઞ્ઞાણં ભવેય્યા’’તિ.

વટ્ટં પુરતો અકુરૂમાનોતિ લોકે ચિત્તં અપત્થેન્તો. **અસિલિટ્ઠં** પુબ્બેનાપરં અસમ્બદ્ધં. વદન્તિ એતેનાતિ **વાદો**, દોસોતિ આહ – ‘‘**તુય્હં દોસો**’’તિઆદિ. **ઇધેવ** ઇમસ્મિંયેવ સમાગમે. **નિબ્બેઠેહિ** દોસતો અત્તાનં મોચેહિ.

હાલિદ્દિકાનિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. દુતિયહાલિદ્દિકાનિસુત્તવણ્ણના

૪. **ચૂળછક્કપઞ્હે**તિ મૂલપણ્ણાસે ચૂળતણ્હાસઙ્ખયસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૧.૩૯૦ આદયો). **મહાસક્કપઞ્હેપી**તિ મહાતણ્હાસઙ્ખયસુત્તેપિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૯૬ આદયો). **એતન્તિ** ‘‘યે તે સમણબ્રાહ્મણા’’તિઆદિસુત્તપદં. તણ્હા સમ્મદેવ ખીયતિ એત્થાતિ **તણ્હાસઙ્ખયો**, અસઙ્ખતા ધાતૂતિ આહ ‘‘**તણ્હાસઙ્ખયે નિબ્બાને**’’તિ. **અન્તં અતિક્કન્તનિટ્ઠા**તિ અન્તરહિતનિટ્ઠા. તેનાહ ‘‘**સતતનિટ્ઠા**’’તિ. **સેસપદેસૂ**તિ ‘‘અચ્ચન્તયોગક્ખેમિનો’’તિઆદીસુ.

દુતિયહાલિદ્દિકાનિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સમાધિસુત્તવણ્ણના

૫. **સમાધી**તિ અપ્પનાસમાધિ, ઉપચારસમાધિ વા. **કમ્મટ્ઠાનન્તિ** સમાધિપાદકં વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં. ‘‘ઠાતિં ગમિસ્સતી’’તિ પાઠો. **પત્થેતી**તિ ‘‘અહો વત મે ઈદિસં રૂપં ભવેય્યા’’તિ. **અભિવદતી**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન અભિનિવેસં વદતિ. તેનાહ ‘‘**તાય અભિનન્દનાયા**’’તિઆદિ. ‘‘અહો પિયં ઇટ્ઠ’’ન્તિ વચીભેદે અસતિપિ તથા લોભુપ્પાદે સતિ અભિવદતિયેવ નામ. તેનાહ ‘‘**વાચં અભિન્દન્તો**’’તિ. ‘‘મમ ઇદ’’ન્તિ અત્તનો પરિણામેત્વા અનઞ્ઞગોચરં વિય કત્વા ગણ્હન્તો **અજ્ઝોસાય તિટ્ઠતિ** નામાતિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**ગિલિત્વાતિ પરિનિટ્ઠપેત્વા ગણ્હાતી**’’તિ. ‘‘અભિનન્દતી’’તિઆદયો પુબ્બભાગવસેન વુત્તા, ‘‘ઉપ્પજ્જતિ નન્દી’’તિ દ્વારપ્પત્તવસેન. પઠમેહિ પદેહિ અનુસયો, પચ્છિમેન પરિયુટ્ઠાનન્તિ કેચિ ‘‘ગહણટ્ઠેન ઉપાદાન’’ન્તિ કત્વા. **નાભિનન્દતિ નાભિવદતી**તિ એત્થ હેટ્ઠા વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **ન ‘‘ઇટ્ઠં કન્ત’’ન્તિ વદતી**તિ ‘‘ઇટ્ઠ’’ન્તિ ન વદતિ, ‘‘કન્ત’’ન્તિ ન વદતિ. **નાભિવદતિયેવ** તણ્હાય અનુપાદિયત્તા.

સમાધિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પટિસલ્લાણસુત્તવણ્ણના

૬. **ઞત્વા આહા**તિ ‘‘સતિ કાયવિવેકે ચિત્તવિવેકો, તસ્મિં સતિ ઉપધિવિવેકો ચ ઇમેસં લદ્ધું વટ્ટતી’’તિ ઞત્વા આહ.

પટિસલ્લાણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ઉપાદાપરિતસ્સનાસુત્તવણ્ણના

૭. ગહણેન ઉપ્પન્નં પરિતસ્સનન્તિ ખન્ધપઞ્ચકે ''અહં મમા''તિ ગહણેન ઉપ્પન્નં તણ્હાપરિતસ્સનં દિટ્ઠિપરિતસ્સનઞ્ચ. **અપરિતસ્સનન્તિ** પરિતસ્સનાભાવં, પરિતસ્સનપટિપક્ખં વા. **અઢુ વત મેતં** બલયોબ્બનાદિ. **કમ્મવિઞ્ઞાણન્તિ** વિપરિણામારમ્મણં તણ્હાદિટ્ઠિસહગતં વિઞ્ઞાણં તદનુવત્તિ ચ. **અનુપરિવત્તિ** નામ તં આરમ્મણં કત્વા પવત્તિ. તેનાહ ''**વિપરિણામારમ્મણચિત્તતો**''તિ. **અકુસલધમ્મસમુપ્પાદા**તિ તણ્હાય અઞ્ઞાકુસલધમ્મસમુપ્પાદા. **પરિયાદિયિત્વા**તિ ખેપેત્વા, તસ્સ પવત્તિતું ઓકાસં અદત્વા. **સઉત્તાસો**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન સઉત્તાસો. **ગણ્હિત્વા**તિ તણ્હાદિટ્ઠિગ્ગાહેહિ ગહેત્વા તેસઞ્ઞેવ વસેન **પરિતસ્સકો. રૂપભેદાનુપરિવત્તિ** ચિત્તં **ન હોતિ. વટ્ટતી**તિ સબ્બાકારેન વત્તું યુત્તન્તિ અત્થો.

ઉપાદાપરિતસ્સનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. દુતિયઉપાદાપરિતસ્સનાસુત્તવણ્ણના

૮. **તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેન દેસના કતા** ''એતં મમ, એસોહમસ્મિ, એસો મે અત્તા''તિ દેસનાય આગતત્તા. **ચતૂસુ સુત્તેસૂ**તિ પઞ્ચમાદીસુ ચતૂસુ સુત્તેસુ. ચતુત્થે પન વિવટ્ટમેવ કથિતં.

દુતિયઉપાદાપરિતસ્સનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. કાલત્તયઅનિચ્ચસુત્તવણ્ણના

૯. યદિ અતીતાનાગતં એતરહિ નત્થિભાવતો અનિચ્ચં, પચ્ચુપ્પન્નમ્પિ તદા નત્થીતિ **કો પન વાદો** તસ્સ અનિચ્ચતાય, **પચ્ચુપ્પન્નમ્હિ કથાવ કા** ઉદયબ્બયપરિચ્છિન્નત્તા તસ્સ. વુત્તઞ્હેતં ''નિબ્બત્તા યે ચ તિટ્ઠન્તિ, આરગ્ગે સાસપૂપમા''તિ (મહાનિ॰ ૧૦).

કાલત્તયઅનિચ્ચસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦-૧૧. કાલત્તયદુક્ખસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦-૧૧. તથારૂપેનેવાતિ યથારૂપેનેવ પુગ્ગલજ્ઝાસયેન નવમં સુત્તં કથિતં, તથારૂપેનેવાતિ. તે કિર ભિક્ખૂ અતીતાનાગતં ''દુક્ખ''ન્તિ સલ્લક્ખેત્વા, તથા ''અનત્તા''તિ સલ્લક્ખેત્વા પચ્ચુપ્પન્ને કિલમિંસુ. ''અથ નેસ''ન્તિઆદિ સબ્બં હેટ્ઠા વુત્તનયેન વત્તબ્બં.

કાલત્તયદુક્ખસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નકુલપિતુવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. અનિચ્ચવગ્ગો

૧-૧૦. અનિચ્ચાદિસુત્તવણ્ણના

૧૨-૨૧. પુચ્છાવસિકં આનન્દત્થેરસ્સ પુચ્છાવસેન દેસિતત્તા.

અનિચ્ચાદિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અનિચ્ચવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ભારવગ્ગો

૧. ભારસુત્તવણ્ણના

૨૨. ઉપાદાનાનં આરમ્મણભૂતા ખન્ધા **ઉપાદાનક્ખન્ધા. પરિહારભારિયટ્ઠેના**તિ પરિહારસ્સ ભારિયભાવેન ગરુતરભાવેન. વુત્તમેવ અત્થં પાકટં કાતું **''એતેસઞ્હી**''તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્મા એતાનિ ઠાનગમનાદીનિ રૂપારૂપધમ્માનં પઙ્ગુલજચ્ચન્ધાનં વિય અઞ્ઞમઞ્ઞૂપસ્સયવસેન ઇજ્ઝન્તિ, ન પચ્ચેકં, તસ્મા ''એતેસ''ન્તિ અવિસેસવચનં કતં. **પુગ્ગલ**ન્તિ ખન્ધસન્તાનં વદતિ. ખન્ધસન્તાનો હિ અવિચ્છેદેન પવત્તમાનો યાવ પરિનિબ્બાના ખન્ધભારં વહન્તો વિય લોકે ખાયતિ તબ્બિનિમુત્તસ્સ સત્તસ્સ અભાવતો. તેનાહ **''પુગ્ગલો**''તિઆદિ. **ભારહારોતિ જાતો**તિ ભારહારો નામ જાતો.

પુનબ્ભવકરણં પુનબ્ભવો, તં ફલં અરહતિ, તત્થ નિયુત્તાતિ વા **પોનોભવિકા. તબ્ભાવસહગતં** યથા ''સનિદસ્સના ધમ્મા''તિ, ન સંસટ્ઠસહગતં, નાપિ આરમ્મણસહગતં. ''તત્ર તત્રા''તિ યં યં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં, રૂપાદિઆરમ્મણં વા પત્વા **તત્રતત્રાભિનન્દિની**. તેનાહ **''ઉપપત્તિટ્ઠાને વા**''તિઆદિ. **પઞ્ચકામગુણિકો**તિ પઞ્ચકામગુણારમ્મણો. રૂપારૂપૂપપત્તિભવે રાગો **રૂપારૂપભવરાગો. ઝાનનિકન્તિ** ઝાનસઙ્ખાતે કમ્મભવે રાગો. **સસ્સતાદિટ્ઠી**તિ ભવદિટ્ઠિ, તંસહગતો રાગો. **અય**ન્તિ રાગો **ભવતણ્હા નામ. ઉચ્છેદદિટ્ઠિ** વિભવદિટ્ઠિ નામ, તંસહગતો છન્દરાગો **વિભવતણ્હા નામ. એસ** પુગ્ગલો ખન્ધ**ભારં આદિયતિ** તણ્હાવસેન પટિસન્ધિગ્ગહણતો. ''અસેસમેત્થ તણ્હા વિરજ્જતિ પલુજ્જતિ નિરુજ્ઝતિ પહીયતી''તિઆદિના સબ્બપદાનિ નિબ્બાનવસેનેવ વેદિતબ્બાનીતિ આહ ''સબ્બં નિબ્બાનસ્સેવ વેવચન''ન્તિ.

ભારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પરિઞ્ઞસુત્તવણ્ણના

૨૩. પરિજાનિતબ્બેતિ પહાનપરિઞ્ઞાય પરિજાનિતબ્બે. તથા પરિજાનનઞ્ચ તત્થ છન્દરાગપ્પહાનં, તેસં અતિક્કમોતિ આહ **''સમતિક્કમિતબ્બેતિ અત્થો**''તિ. **અચ્ચન્તપરિઞ્ઞ**ન્તિ નિબ્બાનં વદતિ. તેનાહ **''સમતિક્કમન્તિ અત્થો**''તિ.

પરિઞ્ઞસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અભિજાનસુત્તવણ્ણના

૨૪. ઞાતપરિઞ્ઞા કથિતા ''અભિવિસિટ્ઠાય પઞ્ઞાય જાનન''ન્તિ કત્વા. **દુતિયપદેના**તિ ''પરિજાન''ન્તિ પદેન. **તતિયચતુત્થેહી**તિ ''વિરાજયં પજહ''ન્તિ પદેહિ.

અભિજાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૯. છન્દરાગસુત્તાદિવણ્ણના

૨૫-૩૦. ધાતુસંયુત્તે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાનિ, કેવલઞ્હિ એત્થ ખન્ધવસેન દેસના આગતા, તત્થ ધાતુવસેનાતિ અયમેવ વિસેસો. **ચત્તારિ સચ્ચાનિ કથિતાનિ** અસ્સાદાદીનવનિસ્સરણવસેન દેસનાય પવત્તત્તા.

છન્દરાગસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. અઘમૂલસુત્તવણ્ણના

૩૧. અઘં વુચ્ચતિ પાપં, અઘનિમિત્તતાય **અઘં** દુક્ખં. ઇદઞ્હિ દુક્ખં નામ વિસેસતો પાપહેતુકં કમ્મફલસઞ્ઞિતં. તથા વટ્ટદુક્ખં અવિજ્જાતણ્હામૂલકત્તા. અઘસ્સ નિમિત્તતાય અઘં દુક્ખં. વટ્ટાનુસારી મહાજનો હિ દુક્ખાભિભૂતો તસ્સ પતિકારં મઞ્ઞમાનો તં તં કરોતીતિ.

અઘમૂલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. પભઙ્ગુસુત્તવણ્ણના

૩૨. પભિજ્જનસભાવન્તિ ખણે ખણે પભઙ્ગુસભાવં.

પભઙ્ગુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ભારવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. નતુમ્હાકંવગ્ગો

૧. નતુમ્હાકંસુત્તવણ્ણના

૩૩. છન્દરાગપ્પહાનેનાતિ તપ્પટિબદ્ધસ્સ છન્દરાગસ્સ પજહનેન. દબ્બાદિ પાકતિકતિણં પાકટમેવાતિ અપાકટં દસ્સેતું **તાલનાળિકેરાદિ** દસ્સિતં, તિણકટ્ઠાનં વા ભેદદસ્સનત્થં. **પિયાલો** ફારુસકં.

નતુમ્હાકંસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અઞ્ઞતરભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૩૫. યદિ રૂપં અનુસેતીતિ રૂપધમ્મે આરબ્ભ યદિ રાગાદયો અનુસયનવસેન પવત્તન્તિ. **તેન સઙ્ખં ગચ્છતી**તિ તેન રાગાદિના તંસમઙ્ગીપુગ્ગલો સઙ્ખાતબ્બતં ‘‘રત્તો દુટ્ઠો’’તિઆદિના વોહરિતબ્બતં ઉપગચ્છતીતિ. તેનાહ ‘‘**કામરાગાદીસૂ**’’તિઆદિ. **અભૂતેના**તિ અજાતેન અનુસયવસેન અપ્પવત્તેન. અનુસયસીસેન હેત્થ અભિભવં વદતિ. યતો ‘‘**રત્તો દુટ્ઠો મૂળ્હોતિ સઙ્ખં ન ગચ્છતી**’’તિ વુત્તં. નિપ્પરિયાયતો હિ મગ્ગવજ્ઝકિલેસા અનુસયો.

અઞ્ઞતરભિક્ખુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. દુતિયઅઞ્ઞતરભિક્ખુસુત્તવણ્ણના

૩૬. તં અનુસયિતં રૂપન્તિ તં રાગાદિના અનુસયિતં રૂપં મરન્તેન અનુસયેન અનુમરતિ. તેન વુત્તં **"ન હી"**તિઆદિ. **યેન અનુસયેન** મરન્તેન તં **અનુમરતિ. તેન સઙ્ખં ગચ્છતી**તિ તથાભૂતતો તેન ''રત્તો''તિઆદિવોહારં લભતિ. **યેન અનુસયેન** કારણભૂતેન **અનુમીયતિ**, તેન.

દુતિયઅઞ્ઞતરભિક્ખુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૬. આનન્દસુત્તાદિવણ્ણના

૩૭-૩૮. ઠિતિયા ઠિતિક્ખણેન સહિતં **ઠિતં. ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્ત**ન્તિ ઉપ્પાદક્ખણતો અઞ્ઞથાભાવો. **પઞ્ઞાયતી**તિ ઉપલબ્ભતિ. પચ્ચયવસેન ધરમાનત્તા એવ **જીવમાનસ્સ** જીવિતિન્દ્રિયવસેન **જરા પઞ્ઞાયતિ** ઉપ્પાદક્ખણતો અઞ્ઞથત્તપ્પત્તિયા. વુત્તમેવ અત્થં પાકટતરં કાતું **"ઠિતી"**તિઆદિ વુત્તં. **જીવિ...પે॰... નામં**. તથા હિ **અભિધમ્મે** (ધ॰ સ॰ ૧૯) ''આયુ ઠિતી''તિ નિદ્દિટ્ઠં. અઞ્ઞથત્તન્તિ જરાય નામન્તિ સમ્બન્ધો.

તીણિ લક્ખણાનિ હોન્તિ સઙ્ખતસભાવલક્ખણતો. **યો કોચિ** રૂપધમ્મો વા અરૂપધમ્મો વા લોકિયો વા લોકુત્તરો વા **સઙ્ખારો. સઙ્ખારો, ન લક્ખણં** ઉપ્પાદાદિસભાવત્તા. **લક્ખણં, ન સઙ્ખારો** ઉપ્પાદાદિરહિતત્તા. **ન ચ...પે॰... સક્કા** સઙ્ખારધમ્મત્તા લક્ખણસ્સ. **નાપિ લક્ખણં વિના સઙ્ખારો** પઞ્ઞાપેતું સક્કા સઙ્ખારભાવેન. તેનાહ **"લક્ખણેના"**તિઆદિ. ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં ઉપમાય વિભાવેતું **"યથા"**તિઆદિમાહ. તત્થ **લક્ખણ**ન્તિ કાળરત્તસબલાદિભાવલક્ખણં પાકટં હોતિ ''અયં અસુકસ્સ ગાવી''તિ.

એવં સઙ્ખારોપિ પઞ્ઞાયતિ સભાવતો ઉપધારેન્તસ્સ ઉપ્પાદલક્ખણમ્પિ ઉપ્પાદાવત્થાતિ કત્વા. **કાલસઙ્ખાતો**તિ ઉપ્પજ્જમાનકાલસઙ્ખાતો. **તસ્સ** સઙ્ખારસ્સ. **ખણોપી**તિ ઉપ્પાદક્ખણોપિ પઞ્ઞાયતિ. **ઉપ્પાદોપી**તિ ઉપ્પાદલક્ખણોપિ. **જરાલક્ખણ**ન્તિ ઉપ્પન્નજીરણલક્ખણં, તં ''ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્ત''ન્તિ વુત્તં. ''ભઙ્ગક્ખણે સઙ્ખારોપિ તંલક્ખણમ્પિ કાલસઙ્ખાતો તસ્સ ખણોપિ પઞ્ઞાયતી''તિ પાઠો. કેચિ પન ''જરાપી''તિ પદમ્પેત્થ પક્ખિપન્તિ. એવઞ્ચ વદન્તિ ''ન હિ તસ્મિં ખણે તરુણો હુત્વા સઙ્ખારો ભિજ્જતિ, અથ ખો જિય્યમાનો મહલ્લકો વિય જિણ્ણો એવ હુત્વા ભિજ્જતી''તિ, ભઙ્ગેનેવ પન જરા અભિભુય્યતિ ખણસ્સ અતિઇત્તરભાવતો ન સક્કા પઞ્ઞાપેતું ઠિતિયાતિ તેસં અધિપ્પાયો. **તાની**તિ અરૂપધમ્માનં તીણિ લક્ખણાનિ. **અત્થિક્ખણ**ન્તિ અરૂપધમ્મવિજ્જમાનક્ખણં, ઉપ્પાદક્ખણન્તિ અધિપ્પાયો. **સબ્બધમ્માન**ન્તિ સબ્બેસં રૂપારૂપધમ્માનં ઠિતિયા ન ભવિતબ્બં. **તસ્સેવા**તિ તસ્સા એવ ઠિતિયા. **તમત્થ**ન્તિ જરાલક્ખણસ્સ પઞ્ઞાપેતું અસક્કુણેય્યભાવં. અઞ્ઞે પન ''સન્તતિવસેન ઠાનં ઠિતી''તિ વદન્તિ, તયિદં અકારણં અટ્ઠાનં. **યસ્મા સુત્તે** ''ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્તં પઞ્ઞાયતી''તિ ઉપ્પાદવયેહિ નિબ્બિસેસેન ઠિતિયા જોતિતત્તા. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. અપિચ યથા ધમ્મસ્સ ઉપ્પાદાવત્થાય ભિન્ના ભઙ્ગાવત્થા ઇચ્છિતા, અઞ્ઞથા ઉપ્પજ્જમાનમેવ ભિજ્જતીતિ આપજ્જતિ, એવં ભઙ્ગાવત્થાયપિ ભિન્ના ભઙ્ગાભિમુખાવત્થા ઇચ્છિતબ્બા. ન હિ અભઙ્ગાભિમુખો ભિજ્જતિ. ન ચેત્થ સક્કા ઉપ્પાદાભિમુખાવત્થં પરિકપ્પેતું તદા તસ્સ અલદ્ધત્તલાભત્તા. **અયં વિસેસો**તિ ઠિતિક્ખણો નામ રૂપધમ્માનંયેવ, ન અરૂપધમ્માનન્તિ અયં ઈદિસો વિસેસો. **આચરિયમતિ** નામ તસ્સેવ આચરિયસ્સ મતિ, સા સબ્બદુબ્બલાતિ આહ **"તસ્મા"**તિઆદિ.

આનન્દસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૧૦. અનુધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના

૩૯-૪૨. અપાયદુક્ખે સકલસંસારદુક્ખે ચ પતિતું અદત્વા ધારણટ્ઠેન ધમ્મો, મગ્ગફલનિબ્બાનાનિ. તદનુલોમિકા યસ્સ પુબ્બભાગપટિપદાતિ આહ **''ધમ્માનુધમ્મપટિપન્નસ્સા''**તિઆદિ. ''નિબ્બિદાબહુલો''તિ અટ્ઠકથાયં પદુદ્ધારો કતો, પાળિયં પન ''નિબ્બિદાબહુલં વિહરેય્યા''તિ આગતં. **ઉક્કણ્ઠનબહુલો**તિ સબ્બભવેસુ ઉક્કણ્ઠનબહુલો. **તીહિ પરિઞ્ઞાહી**તિ ઞાતતીરણપ્પહાનપરિઞ્ઞાહિ. **પરિજાનાતી**તિ તેભૂમકધમ્મે પરિચ્છિજ્જ જાનાતિ, વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેતિ. **પરિમુચ્ચતિ** સબ્બસંકિલેસતો ''મગ્ગો પવત્તિતો પરિમુચ્ચતી''તિ વુત્તત્તા. **તથા**તિ ઇમિના ઇતો પરેસુ તીસુ મગ્ગો હોતીતિ દસ્સેતિ. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે. **અનિયમિતા**તિ અગ્ગહિતા. **તેસુ નિયમિતા** ''અનિચ્ચાનુપસ્સી''તિઆદિવચનતો. **સા**તિ અનુપસ્સના. **તત્થ નિયમિતવસેનેવા**તિ ઇદં લક્ખણવચનં યથા ''યદિ મે બ્યાધયો ભવેય્યું , દાતબ્બમિદમોસધ''ન્તિ. ન હિ સક્કા એતિસ્સા એવ અનુપસ્સનાય વસેન સમ્મસનાચારં મત્થકં પાપેતુન્તિ.

અનુધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નતુમ્હાકંવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અત્તદીપવગ્ગો

૧. અત્તદીપસુત્તવણ્ણના

૪૩. દ્વીહિ ભાગેહિ આપો એત્થ ગતાતિ દીપો, દીપો વિયાતિ દીપો ઓઘેહિ અનજ્ઝોત્થરનીયતાય. યો પરો ન હોતિ, સો અત્તા, ઇધ પન ધમ્મો અધિપ્પેતો. અત્તા દીપો એતેસન્તિ **અત્તદીપા**. પટિસરણત્થો દીપટ્ઠોતિ આહ – **''અત્તસરણાતિ ઇદં તસ્સેવ વેવચન''**ન્તિ. **લોકિયલોકુત્તરો ધમ્મો અત્તા નામ** એકન્તનાથભાવતો. પઠમેન પદેન વુત્તો એવ અત્થો દુતિયપદેન વુચ્ચતીતિ વુત્તં **''તેનેવાહા''**તિઆદિ. યવતિ એતસ્મા ફલં પસવતીતિ **યોનિ**, કારણં. કિં પભુતિ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં એતેસન્તિ **કિં પભુતિકા**. **પહાનદસ્સનત્થં આરદ્ધં**. તેનેવાહ **''પુબ્બે ચેવ...પે॰... તે પહીયન્તી''**તિ. **ન પરિતસ્સતિ** તણ્હાપરિત્તાસસ્સ અભાવતો. **વિપસ્સનઙ્ગેના**તિ વિપસ્સનાસઙ્ખાતેન કારણેન.

અત્તદીપસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પટિપદાસુત્તવણ્ણના

૪૪. સભાવતોસન્તો વિજ્જમાનો કાયો રૂપાદિધમ્મસમૂહોતિ **સક્કાયો**તિ આહ – **''સક્કાયો દુક્ખ''**ન્તિ. દિટ્ઠિ એવ સમનુપસ્સના, દિટ્ઠિસહિતા વા સમનુપસ્સના **દિટ્ઠિસમનુપસ્સના**, દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય સદ્ધિં ઇતરમઞ્ઞના. **સહ વિપસ્સનાય ચતુમગ્ગઞાણં સમનુપસ્સના** ''ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં સમ્મદેવ અનુરૂપતો પસ્સના''તિ કત્વા.

પટિપદાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. અનિચ્ચસુત્તવણ્ણના

૪૫. વિરાગો નામ મગ્ગો, વિમુત્તિફલન્તિ આહ – ''**મગ્ગક્ખણે વિરજ્જતિ, ફલક્ખણે વિમુચ્ચતી**''તિ. **અગ્ગહેત્વા**તિ એવં નિરુજ્ઝમાનેહિ આસવેહિ ''અહં મમા''તિ કઞ્ચિ ધમ્મં અનાદિયિત્વા. ''ચિત્તં વિરત્તં, વિમુત્તં હોતી''તિ વુત્તત્તા ફલં ગય્હતિ, ''ખીણા જાતી''તિઆદિના પચ્ચવેક્ખણાતિ આહ ''**સહ ફલેન પચ્ચવેક્ખણદસ્સનત્થ**''ન્તિ. **ઉપરિ કત્તબ્બકિચ્ચાભાવેન ઠિતં**. તેનાહ ''**વિમુત્તત્તા ઠિત**''ન્તિ. યં **પત્તબ્બં**, તં અગ્ગફલસ્સ **પત્તભાવેન** અધિગતત્તા **સન્તુટ્ઠં** પરિતુટ્ઠં.

અનિચ્ચસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. દુતિયઅનિચ્ચસુત્તવણ્ણના

૪૬. **પુબ્બન્તં** અતીતખન્ધકોટ્ઠાસં. **અનુગતા**તિ સસ્સતાદીનિ કપ્પેત્વા ગહણવસેન અનુગતા. **અટ્ઠારસ દિટ્ઠિયો**તિ ચતસ્સો સસ્સતદિટ્ઠિયો, ચતસ્સો એકચ્ચસસ્સતદિટ્ઠિયો, ચતસ્સો અન્તાનન્તિકદિટ્ઠિયો, ચતસ્સો અમરાવિક્ખેપદિટ્ઠિયો, દ્વે અધિચ્ચસમુપ્પન્નદિટ્ઠિયોતિ એવં અટ્ઠારસ દિટ્ઠિયો ન હોન્તિ પચ્ચયઘાતેન. **અપરન્ત**ન્તિ અનાગતં ખન્ધકોટ્ઠાસં સસ્સતાદિભાવં કપ્પેત્વા ગહણવસેન અનુગતા. સોળસ સઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ અસઞ્ઞીવાદા, અટ્ઠ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદા, સત્ત ઉચ્છેદવાદા, પઞ્ચ પરમદિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદાતિ એવં **ચતુચત્તાલીસ દિટ્ઠિયો ન હોન્તિ** પચ્ચયઘાતેન. સસ્સત**દિટ્ઠિથામસો ચેવ** સીલબ્બત**દિટ્ઠિપરામાસો ચ ન હોતિ** પચ્ચયઘાતેન. તેનાહ ''**એત્તાવતા પઠમમગ્ગો દસ્સિતો**''તિ અનવસેસદિટ્ઠિપહાનકિત્તનતો. **પહીના** વિક્ખમ્ભિતા. **ઇદં પના**તિ ''રૂપસ્મિ''ન્તિઆદિ.

દુતિયઅનિચ્ચસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સમનુપસ્સનાસુત્તવણ્ણના

૪૭. **પરિપુણ્ણગાહવસેના**તિ પઞ્ચક્ખન્ધે અસેસેત્વા એકજ્ઝં ''અત્તા''તિ ગહણવસેન. **એતેસં** પઞ્ચન્નં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં **અઞ્ઞતરં** ''અત્તા''તિ સમનુપસ્સન્તિ. **ઇતી**તિ એવં. **યસ્સ** પુગ્ગલસ્સ **અયં** અત્તદિટ્ઠિસઙ્ખાતા સમનુપસ્સના **અત્થિ** પટિપક્ખેન અવિહતત્તા સંવિજ્જતિ. **પઞ્ચન્નં ઇન્દ્રિયાન**ન્તિ ચક્ખાદીનં ઇન્દ્રિયાનં.

આરમ્મણન્તિ કમ્મવિઞ્ઞાણસ્સ આરમ્મણં. માનવસેન ચ દિટ્ઠિવસેન ચ ''અસ્મી''તિ ગાહે સિજ્ઝન્તે તંસહગતા તણ્હાપિ તગ્ગહિતાવ હોતીતિ વુત્તં ''**તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેન અસ્મીતિ એવમ્પિસ્સ હોતી**''તિ. **ગહેત્વા**તિ અહંકારવત્થુવસેન ગહેત્વા. **અયં અહમસ્મી**તિ અયં ચક્ખાદિકો, સુખાદિકો વા અહમસ્મિ. ''રૂપી અત્તા અરોગો પરં મરણા''તિ એવમાદિગહણવસેન પવત્તનતો વુત્તં ''**રૂપી ભવિસ્સન્તિઆદીનિ સબ્બાનિ સસ્સતમેવ ભજન્તી**''તિ. વિપસ્સનાભિનિવેસતો પુબ્બે યથેવાકારાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, **અથ** વિપસ્સનાભિનિવેસતો પરં **તેનેવાકારેન ઠિતેસુ** ચક્ખાદીસુ ઇન્દ્રિયેસુ **અવિજ્જા પહીયતિ** વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા મગ્ગસ્સ ઉપ્પાદનેન, અથ મગ્ગપરમ્પરાય **અરહત્તમગ્ગવિજ્જા ઉપ્પજ્જતિ**. **તણ્હામાનદિટ્ઠિયો** કમ્મસમ્ભારભાવતો. **કમ્મસ્સ…પે૦… એકો સન્ધી**તિ હેતુફલસન્ધિ. પુન **એકો સન્ધી**તિ ફલહેતુસન્ધિમાહ. **તયો પપઞ્ચા અતીતો અદ્ધા** અતીતભવઅદ્ધાનં તેસં અધિપ્પેતત્તા. **અનાગતસ્સ પચ્ચયો દસ્સિતો** અસ્સુતવતો પુથુજ્જનસ્સ વસેન. સુતવતો પન અરિયસાવકસ્સ વસેન વટ્ટસ્સ વૂપસમો દસ્સિતોતિ.

સમનુપસ્સનાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ખન્ધસુત્તવણ્ણના

૪૮. **તથેવા**તિ આરમ્મણભાવેનેવ. આરમ્મણકરણવસેન ઉપાદાનેહિ ઉપાદાતબ્બન્તિ **ઉપાદાનિયં. ઇધાપી**તિ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુપિ. વિભાગત્થે ગય્હમાને અનિટ્ઠપ્પસઙ્ગોપિ સિયા, અભિધમ્મે ચ રાસટ્ઠો એવ આગતો, ''તદેકજ્ઝં અભિસંયુહિત્વા''તિ વચનતો ''**રાસટ્ઠેન**''ઇચ્ચેવ વુત્તં.

ખન્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭-૮. સોણસુત્તાદિવણ્ણના

૪૯-૫૦. **વિસિટ્ઠો**તિ પધાનો. **ઉત્તમો**તિ ઉક્કટ્ઠો. **અઞ્ઞં કિં ભવેય્યા**તિ અઞ્ઞં કિં કારણં ભવેય્ય તથા સમનુપસ્સનાય અઞ્ઞેસં અવિજ્જમાનતાય વચનપરિટ્ઠિતિપભિન્નતો. **વજિરભેદદેસનં** નામ અત્થતો તેપરિવટ્ટદેસના.

સોણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. નન્દિક્ખયસુત્તાદિવણ્ણના

૫૧-૫૨. **નવમદસમેસૂ**તિ સુત્તદ્વયં સહેવ ઉદ્ધટં, દ્વીસુપિ અત્થવણ્ણનાય સરિક્ખભાવતો. નન્દનટ્ઠેન **નન્દી,** રઞ્જનટ્ઠેન **રાગો.** સતિપિ સદ્દત્થતો ભેદે ''**ઇમેસં અત્થતો નિન્નાનાકરણતાયા**''તિ વત્વાપિ પહાયકધમ્મભેદેન પન લબ્ભતેવ ભેદમત્તાતિ દસ્સેતું ''**નિબ્બિદાનુપસ્સનાય વા**''તિઆદિ વુત્તં. વિરજ્જન્તો રાગં પજહતીતિ સમ્બન્ધો. **એત્તાવતા**તિ ''નન્દિક્ખયા રાગક્ખયો''તિ એત્તાવતા. **વિપસ્સનં નિટ્ઠપેત્વા** વિપસ્સનાકિચ્ચસ્સ પરિયોસાનેન. **રાગક્ખયા**તિ વુટ્ઠાનગામિનિપરિયોસાનાય વિપસ્સનાય રાગસ્સ ખેપિતત્તા. અનન્તરં ઉપ્પન્નેન અરિયમગ્ગેન સમુચ્છેદવસેન **નન્દિક્ખયો**તિ. તેનાહ ''**ઇધ મગ્ગં દસ્સેત્વા**''તિ. અનન્તરં પન ઉપ્પન્નેન અરિયફલેન પટિપસ્સદ્ધિવસેન **નન્દિરાગક્ખયા** સબ્બં સંકિલેસતો ચિત્તં વિમુચ્ચતીતિ. તેનાહ ''**ફલં દસ્સેત**''ન્તિ.

નન્દિક્ખયસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અત્તદીપવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મૂલપણ્ણાસકો સમત્તો.

૬. ઉપયવગ્ગો

૧. ઉપયસુત્તવણ્ણના

૫૩. ઉપેતીતિ **ઉપયો.** કથમુપેતિ? તણ્હામાનાદિવસેનાતિ આહ ''**તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેના**''તિ. કથમિદં લબ્ભતીતિ? ''અવિમુત્તો''તિ વચનતો. તણ્હાદિટ્ઠિવસેન હિ બદ્ધો, કિં ઉપેતીતિ આહ ''**પઞ્ચક્ખન્ધે**''તિ

તબ્બિનિમુત્તસ્સ તથા ઉપેતસ્સ અભાવતો. કો પનુપેતીતિ? તંસમઙ્ગીપુગ્ગલો. તણ્હાદિટ્ઠિવસેન ઉપગમસ્સ વુત્તત્તા **વિઞ્ઞાણન્તિ** અકુસલકમ્મવિઞ્ઞાણમેવાતિ વદન્તિ. **જવાપેત્વા**તિ ગહિતજવં કત્વા. યથા પટિસન્ધિં આકડ્ઢિતું સમત્થં, એવં કત્વા. તેનાહ "**પટિસન્ધી**"તિઆદિ. **અગ્ગહણે કારણં વુત્તમેવ** ''ઓકં પહાય અનિકેતસારી''તિ ગાથાય વિસ્સજ્જને. કમ્મનિમિત્તાદિવસેન પટિસન્ધિયા પચ્ચયભૂતં **આરમ્મણં** પટિસન્ધિજનકસ્સ કમ્મસ્સ વસેન **વોચ્છિજ્જતિ**. **પતિટ્ઠા ન હોતિ** સરાગકાલે વિય અનુપટ્ઠાનતો . **અપ્પતિટ્ઠિતં** વિઞ્ઞાણં વુત્તપ્પકારેન. **અનભિસઙ્ખરિત્વા**તિ અનુપ્પાદેત્વા પચ્ચયઘાતેન.

ઉપયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. બીજસુત્તવણ્ણના

૫૪. **બીજજાતાની**તિ **જાત**-સદ્દો પદપૂરણમત્તન્તિ આહ "**બીજાની**"તિ. **વચન્તિ** સેતવચં. **અજ્જુકન્તિ** તચ્છકં. **ફણિજ્જકં** તુલસિ. **અભિન્નાની**તિ એકદેસેનપિ અખણ્ડિતાનિ. **બીજત્થાયા**તિ બીજકિચ્ચાય. **ન ઉપકપ્પતી**તિ પચ્ચયો ન હોતીતિ દસ્સેતિ. **ન પાપિતાની**તિ પૂતિતં ન ઉપગતાનિ. તણ્ડુલસારસ્સ આદાનતો **સારાદાનિ**. આરમ્મણગ્ગહણવસેન વિઞ્ઞાણં તિટ્ઠતિ એત્થાતિ **વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો**. **આરમ્મણવસેના**તિ આરમ્મણભાવવસેન. **સિનેહનટ્ઠેના**તિ તણ્હાયનવસેન સિનિદ્ધતાપાદનેન, યતો ''નન્દૂપસેચન''ન્તિ વુત્તં. તથા હિ વિરોપિતં તં કમ્મવિઞ્ઞાણં પટિસન્ધિઅઙ્કુરુપ્પાદનસમત્થં હોતિ. **સપ્પચ્ચયન્તિ** અવિજ્જાઅયોનિસોનમનસિકારાદિપચ્ચયેહિ સપ્પચ્ચયં. **વિરુહતિ** વિપાકસન્તાનુપ્પાદનસમત્થો હુત્વા.

બીજસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ઉદાનસુત્તવણ્ણના

૫૫. **ઉદાનં ઉદાહરી**તિ અત્તમનવાચં નિચ્છારેસિ. **એસ** વુત્તપ્પકારો ઉદાહારો. ભુસો નિસ્સયો ઉપનિસ્સયો, દાનમેવ ઉપનિસ્સયો **દાનૂપનિસ્સયો**. એસ નયો સેસેસુપિ. તત્થ દાનૂપનિસ્સયો અન્નાદિવત્થૂસુ બલવાતિ બલવભાવેન હોતિ, તસ્મા ઉપનિસ્સયબહુલો કામરાગપ્પહાનેનેવ કતપરિચયત્તા વિપસ્સનમનુયુઞ્જન્તો ન ચિરસ્સેવ અનાગામિફલં પાપુણાતિ, તથા સુવિસુદ્ધસીલૂપનિસ્સયો કામદોસજિગુચ્છનેન. યદિ એવં કસ્મા ઇમે દ્વે ઉપનિસ્સયા દુબ્બલાતિ વુત્તા ? વિજ્જૂપમઞ્ઞાણસ્સેવ પચ્ચયભાવતો. સોપિ ભાવનૂપનિસ્સયસહાયલાભેનેવ, ન કેવલં. ભાવના પન પટિવેધસ્સ વિસેસહેતુભાવતો બલવા ઉપનિસ્સયો. તથા હિ સા વજિરૂપમઞાણસ્સ વિસેસપચ્ચયો. તેનાહ "**ભાવનૂપનિસ્સયો અરહત્તં પાપેતી**"તિ.

સોતિ મિલકત્થેરો. **વિહારન્તિ** વસનટ્ઠાનં. વિહારપચ્ચન્તે હિ પણ્ણસાલાય થેરો વિહરતિ. **ઉપટ્ઠાતિ** એકલક્ખણેન. **કૂટગોણો વિય** ગમનવીથિં. **તત્થા**તિ અલ્લકટ્ઠરાસિમ્હિ. **ઉદકમણિકાનન્તિ** ઉદકથેવાનં.

અત્તનિયેવ ઉપનેસિ ઉદાનકથાય વુત્તધમ્માનં પરિપુણ્ણાનં અત્તનિ સંવિજ્જમાનત્તા. તેનાહ "**ઉટ્ઠાનવતા**"તિઆદિ. અયઞ્હિ મિલકત્થેરો સિક્ખાય ગારવો સપ્પતિસ્સો વત્તપટિવત્તં પૂરેન્તો વિસુદ્ધસીલો હુત્વા ઠિતો, તસ્મા "**દુબ્બલૂપનિસ્સયે**"તિ વુત્તં. તેનાહ ભગવા ઉદાનેન્તો ''નો ચસ્સં...પે॰... સઞ્ઞોજનાની''તિ.

સચે અહં ન ભવેય્યન્તિ યદિ અહં નામ કોચિ ન ભવેય્યં તાદિસસ્સ અહંસદ્દવચનીયસ્સ કસ્સચિ અત્થસ્સ અભાવતો. તતો **એવ મમ પરિક્ખારોપિ ન ભવેય્યતસ્સ** ચ પભઙ્ગુભાવેન અનવટ્ઠિતભાવતો. એવં અત્તુદ્દેસિકભાવેન પદદ્વયસ્સ અત્થં વત્વા ઇદાનિ કમ્મફલવસેન વત્તું "**સચે વા પના**"તિઆદિ વુત્તં. અતીતપચ્ચુપ્પન્નવસેન સુઞ્ઞતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પચ્ચુપ્પન્નાનાગતવસેન તં દસ્સેન્તો "**ઇદાનિ પના**"તિઆદિ વુત્તં. **એવં અધિમુચ્ચન્તો**તિ એદિસં અધિમુત્તિં પવત્તેન્તો. **વિભવિસ્સતી**તિ વિનસ્સિસ્સતિ. વિભવો હિ વિનાસો. તેનાહ "**ભિજ્જિસ્સતી**"તિ. વિભવદસ્સનં **વિભવો**તિ ઉત્તરપદલોપેન વુત્તન્તિ આહ "**વિભવદસ્સનેના**"તિ. **વિભવદસ્સનં નામ** અચ્ચન્તાય વિનાસસ્સ દસ્સનં. **તન્તિ** અરિયમગ્ગં. સામઞ્ઞજોતના હેસા વિસેસનિટ્ઠા હોતીતિ તતિયમગ્ગવસેન અત્થો વેદિતબ્બો.

ઉપરિ મગ્ગફલન્તિ અગ્ગમગ્ગફલં. નત્થિ એતિસ્સા જાતિયા અન્તરન્તિ **અનન્તરા**, અનન્તરા વિપસ્સના મગ્ગસ્સ. ગોત્રભૂ પન અનુલોમવીથિપરિયાપન્નત્તા વિપસ્સનાગતિકં વા સિયા, નિબ્બાનારમ્મણત્તા મગ્ગગતિકં વાતિ ન તેન મગ્ગો અન્તરિકો નામ હોતિ. તેનાહ "**વિપસ્સના મગ્ગસ્સ આસન્નાનન્તરં નામા**"તિ . ફલં પન નિબ્બાનારમ્મણત્તા કિલેસાનં પજહનવસેન પવત્તનતો લોકુત્તરભાવતો ચ કમ્મમગ્ગગતિકમેવ, કુસલવિપાકભાવેન પન નેસં અત્થો પભેદોતિ વિપસ્સનાય ફલસ્સ સિયા અનન્તરતાતિ વુત્તં "**ફલસ્સ દૂરાનન્તરં નામા**"તિ. ''આસવાનં ખયો''તિ પન અગ્ગમગ્ગો વુચ્ચમાને વિપસ્સનાનં આસન્નતાય વત્તબ્બમેવ નત્થિ. **અતસિતાયે**તિ ન તસિતબ્બે તાસં અનાપજ્જિતબ્બે. **તાસો**તિ તાસહેતુ ''તસતિ એતસ્મા''તિ કત્વા. **સો**તિ અસ્સુતવા પુથુજ્જનો. **તિલક્ખણાહતન્તિ** અનિચ્ચતાદિલક્ખણત્તયલક્ખિતં. **મનમ્હિ નટ્ઠો**તિ ઈસકં નટ્ઠોમ્હિ, તતો પરમ્પિ તત્થેવ ઠત્વા કિઞ્ચિ અપૂરિતત્તા એવ મુત્તોતિ અધિપ્પાયો. "**ન તાસો નામ હોતી**"તિ વત્વા તસ્સ અતાસભાવં દસ્સેતું "**ન હી**"તિઆદિ વુત્તં. કલ્યાણપુથુજ્જનો હિ ભયતુપટ્ઠાનઞાણેન ''સભયા સઙ્ખારા''તિ વિપસ્સન્તો ન ઉત્તસતિ.

ઉદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ઉપાદાનપરિપવત્તસુત્તવણ્ણના

૫૬. ચતુન્નં પરિવટ્ટનવસેનાતિ પચ્ચેકક્ખન્ધેસુ ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં પરિવટ્ટનવસેન. **રૂપં અબ્ભઞ્ઞાસિન્તિ** સકલભૂતુપાદારૂપં કુચ્છિતભાવતો તત્થ ચ તુચ્છવિપલ્લાસતાય ''દુક્ખસચ્ચ''ન્તિ અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન અઞ્ઞાસિં પટિવિજ્ઝિં. આહારવસેન રૂપકાયસ્સ હાનિવુદ્ધાદીનં પાકટભાવતો વિસેસપચ્ચયતો ચ તસ્સ "**આહારસમુદયા**"તિ વુત્તં. દુક્ખસમુદયકથા નામ વટ્ટકથાતિ "**સચ્છન્દરાગો**"તિ વિસેસેત્વા વુત્તં. **છન્દરાગ**ગ્ગહણેન ચ ઉપાદાનકમ્માવિજ્જાપિ ગહિતા એવ. **પટિપન્ના** હોન્તીતિ અત્થો. વત્તમાનકાલપ્પયોગો હેસ યથા ''કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતી''તિ. **પતિટ્ઠહન્તી**તિ પતિટ્ઠં લભન્તિ. **કેવલિનો**તિ ઇધ વિમુત્તિગુણેન પારિપૂરીતિ આહ "**સકલિનો કતસબ્બકિચ્ચા**"તિ. **યેન તે**તિ યેન અવસિટ્ઠેન તે અસેક્ખે પઞ્ઞાપેન્તા પઞ્ઞાપેય્યું, તં નેસં વટ્ટં સેક્ખાનં વિય નત્થિ પઞ્ઞાપનાય. **વટ્ટન્તિ કારણં** વટ્ટનટ્ઠેન ફલસ્સ પવત્તનટ્ઠેન. **અસેક્ખભૂમિવારો**તિ અસેક્ખભૂમિપ્પવત્તિ.

ઉપાદાનપરિપવત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સત્તટ્ઠાનસુત્તવણ્ણના

૫૭. **સત્તસુ ઓકાસેસૂ**તિ રૂપપજાનનાદીસુ સત્તસુ ઓકાસેસુ. **વુસિતવાસો**તિ વુસિતઅરિયવાસો. **એત્થા**તિ ઇમસ્મિં ઉદ્દેસે. **સેસં** નામ ઇધ વુત્તાવસેસં. **વુત્તનયેના**તિ હેટ્ઠા વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. **ઉસ્સદનન્દિય**ન્તિ ઉસ્સન્નગુણવતો તોસનં સમ્મોદાપનં. ગુણકિત્તનેન **પલોભનીયં** સેક્ખકલ્યાણપુથુજ્જનાનં પસાદુપ્પાદનેન. ઇદાનિ વુત્તમેવ અત્થં પાકટં કાતું "**યથા હી**"તિઆદિ વુત્તં.

એત્તાવતાતિ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં વસેન સત્તસુ ઠાનેસુ કોસલ્લદીપનેન એત્તકેન દેસનાક્કમેન. **ત**ન્તિ આરમ્મણં. **ધાતુઆદિમત્તમેવા**તિ ધાતાયતનપટિચ્ચસમુપ્પાદમત્તમેવ. **ઇમેસુ ધમ્મેસૂ**તિ ઇમેસુ જાતાદીસુ. **કમ્મં કત્વા**તિ સમ્મસનકમ્મં નિટ્ઠપેત્વાતિ અત્થો. એવમેત્થ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં વસેન સત્તટ્ઠાનકોસલ્લપવત્તિયા પભેદેન વિભજિત્વા "**તિવિધૂપપરિક્ખી**"તિ દસ્સેતિ ધમ્મરાજા.

સત્તટ્ઠાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સમ્માસમ્બુદ્ધસુત્તવણ્ણના

૫૮. અધિકં સવિસેસં પયસતિ પયુઞ્જતિ એતેનાતિ **અધિપ્પયાસો**, વિસિટ્ઠપયોગો. તેનાહ "**અધિકપયોગો**"તિ. **ઇમસ્મિં મગ્ગ**ન્તિ અટ્ઠઙ્ગિકં અરિયમગ્ગમાહ. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે. **અવત્તમાનટ્ઠેના**તિ બુદ્ધુપ્પાદતો પુબ્બે ન વત્તમાનભાવેન. **મગ્ગં જાનાતી**તિ સમુદાગમતો પટ્ઠાય સપુબ્બભાગં સસમ્ભારવિસયં સફલં સઉદ્રયં અરિયં મગ્ગં જાનાતિ અવબુજ્ઝતીતિ **મગ્ગઞ્ઞૂ**. **વિદિત**ન્તિ અઞ્ઞેસમ્પિ ઞાતં પટિલદ્ધં હત્થતલે આમલકં વિય **પાકટં અકાસિ**, તથા કત્વા દેસેસિ. અમગ્ગે પરિવજ્જનેન મગ્ગે પટિપત્તીતિ તસ્સ મગ્ગકુસલતા વિય અમગ્ગકુસલતાપિ ઇચ્છિતબ્બાતિ આહ "**મગ્ગે ચ અમગ્ગે ચ કોવિદો**"તિ. **અહં પઠમં ગતો**તિ અહં પઠમમગ્ગેન સમન્નાગતો.

સમ્માસમ્બુદ્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અનત્તલક્ખણસુત્તવણ્ણના

૫૯. **પુરાણુપટ્ઠાકે**તિ પુબ્બે પધાનપદહનકાલે ઉપટ્ઠાકભૂતે. ''અવસવત્તનટ્ઠેન અસ્સામિકટ્ઠેન સુઞ્ઞતટ્ઠેન અત્તપટિક્ખેપટ્ઠેના''તિ એવં **પુબ્બે વુત્તેહિ**. **એત્તકેન ઠાનેના**તિ ''રૂપં, ભિક્ખવે, અનત્તા''તિ આરભિત્વા યાવ ''એવં મે વિઞ્ઞાણં મા અહોસી''તિ એત્તકેન સુત્તપદેસેન. અકથિતસ્સેવ કથનં ઉત્તરં, ન કથિતસ્સાતિ વુત્તં "**તાનિ દસ્સેત્વા**"તિ. **સમોધાનેત્વા**તિ સમ્પિણ્ડિત્વા. **વિત્થારકથા**તિ વિત્થારતો અટ્ઠકથા. **અનત્તલક્ખણમેવા**તિ તબ્બહુલતાય તપ્પધાનતાય ચ વુત્તં. અનિચ્ચતાદીનમ્પિ હિ તત્થ તંદીપનત્થમેવ વુત્તત્તા તદેવ જેટ્ઠં પધાનં તથા વેનેય્યજ્ઝાસયતો.

અનત્તલક્ખણસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. મહાલિસુત્તવણ્ણના

૬૦. **એકન્તદુક્ખન્તિઆદીનિ** પદાનિ વુત્તનયાનેવ, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. એત્થ ચ યથા સરાગો હેતુ પચ્ચયો સંકિલેસાય, એવં સવિપસ્સનો મગ્ગો હેતુ પચ્ચયો ચ વિસુદ્ધિયાતિ દટ્ઠબ્બં.

મહાલિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. આદિત્તસુત્તવણ્ણના

૬૧. **એકાદસહી**તિ રાગાદીહિ ઉપાયાસપરિયોસાનેહિ એકાદસહિ સન્તાપનટ્ઠેન અગ્ગીહિ. **દ્વીસૂ**તિ અટ્ઠમનવમેસુ. **દુક્ખલક્ખણમેવા**તિ તબ્બહુલતાય તપ્પધાનતાય ચ વુત્તં.

આદિત્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. નિરુત્તિપથસુત્તવણ્ણના

૬૨. **નિરુત્તિયોવ નિરુત્તિપથા**તિ **પથ**-સદ્દેન પદવડ્ઢનમાહ યથા ''બીજાનિયેવ બીજજાતાની''તિ. **નિરુત્તિવસેના**તિ નિબ્બચનવસેન. **પથા ચ** અત્થાનુરૂપભાવતો . **તીણિપી**તિ નિરુત્તિઅધિવચનપઞ્ઞત્તિપથપદાનિ. તથા હિ ''ફુસતીતિ ફસ્સો''તિઆદિના નીહરિત્વા વચનં **નિરુત્તિ**, ''સિરીવડ્ઢકો ધનવડ્ઢકો''તિઆદિના વચનમત્તમેવ અધિકારં કત્વા પવત્તં **અધિવચનં**, ''તક્કો વિતક્કો''તિઆદિના તંતંપકારેન ઞાપનતો **પઞ્ઞત્તિ**. અથ વા તંતંઅત્થપ્પકાસનેન નિચ્છિતં, નિયતં વા વચનં **નિરુત્તિ**. અધિ-સદ્દો ઉપરિભાગે, ઉપરિ વચનં **અધિવચનં**. કસ્સ ઉપરિ? પકાસેતબ્બસ્સ અત્થસ્સાતિ પાકટોયમત્થો. અધીનં વચનં **અધિવચનં**. કેન અધીનં? અત્થેન. અત્થસ્સ પઞ્ઞાપનત્થેન **પઞ્ઞત્તી**તિ એવં નિરુત્તિઆદિપદાનં સબ્બવચનેસુ પવત્તિ વેદિતબ્બા. અઞ્ઞથા ''ફુસતીતિ ફસ્સો''તિઆદિપ્પકારેન નિદ્ધારણવચનાનંયેવ નિરુત્તિતા, સિરિવડ્ઢકધનવડ્ઢકપકારાનમેવ અભિલાપનં અધિવચનતા. ''તક્કો વિતક્કો''તિ એવંપકારાનમેવ એકમેવ અત્થં તેન તેન પકારેન ઞાપેન્તાનં વચનાનં પઞ્ઞત્તિતા ચ આપજ્જેય્ય. **અસંકિણ્ણા**તિ ન સંકિણ્ણા. તેનાહ ''**અવિજહિતા...પે॰... અછડ્ડિતા**''તિ. **ન સંકીયન્તી**તિ ન સંકિરીયન્તિ, **ન સંકીયિસ્સન્તિ** ન સંકિરીયિસ્સન્તીતિ અત્થો. **અપ્પટિકુટ્ઠા**તિ ન પટિક્ખિત્તા. યસ્મા ભઙ્ગં અતિક્કન્તં ઉપ્પાદાદિ અતિક્કન્તમેવ હોતિ, તસ્મા વુત્તં ''**ભઙ્ગમેવા**''તિ. યસ્મા દેસન્તરં સઙ્કન્તોપિ અતિક્કન્તન્તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા તદાભાવં દસ્સેતું ''**દેસન્તરં અસઙ્કમિત્વા**''તિ વુત્તં. યત્થ યત્થ હિ સઙ્ખારા ઉપ્પજ્જન્તિ, તત્થ તત્થેવ ભિજ્જન્તિ નિરુજ્ઝન્તિ વિપરિણમન્તિ વિનાસં આપજ્જન્તિ. તેનાહ ''**વિપરિણતન્તિ...પે॰... નટ્ઠ**''ન્તિ. **અપાકટીભૂતં** અજાતત્તા એવ.

વસભણગોત્તતાય **વસ્સભઞ્ઞા**. **મૂલદિટ્ઠિગતિકા**તિ મૂલભૂતા દિટ્ઠિગતિકા, ઇમસ્મિં કપ્પે સબ્બપઠમં તાદિસદિટ્ઠિસમુપ્પાદકા. **પુનપ્પુનં આવજ્જેન્તસ્સા**તિ અહેતુવાદપટિસંયુત્તગન્થં ઉગ્ગહેત્વા પરિયાપુણિત્વા તદત્થં વીમંસન્તસ્સ ''નત્થિ હેતુ, નત્થિ પચ્ચયો સત્તાનં સંકિલેસાયા''તિઆદિનયપ્પવત્તાય લદ્ધિયા આરમ્મણે મિચ્છાસતિ સન્તિટ્ઠતિ, ''નત્થિ હેતૂ''તિઆદિવસેન અનુસ્સવૂપલદ્ધે અત્થે તદાકારપરિવિતક્કનેહિ સવિગ્ગહે વિય સરૂપતો ચિત્તસ્સ પચ્ચુપટ્ઠિતે ચિરકાલપરિચયેન ''એવમેત''ન્તિ નિજ્ઝાનક્ખમભાવૂપગમનેન નિજ્ઝાનક્ખન્તિયા તથાગહિતે પુનપ્પુનં તથેવ આસેવન્તસ્સ બહુલીકરોન્તસ્સ મિચ્છાવિતક્કેન સમાદિયમાના મિચ્છાવાયામૂપત્થમ્ભિતા અતંસભાવં ''તંસભાવ''ન્તિ ગણ્હન્તી મિચ્છાસતીતિ લદ્ધનામા તંલદ્ધિસહગતા તણ્હા સન્તિટ્ઠતિ. યથાસકં વિતક્કાદિપચ્ચયલાભેન તસ્મિં આરમ્મણે અધિટ્ઠિતતાય અનેકગ્ગતં પહાય ચિત્તં એકગ્ગતં અપ્પિતં વિય હોતિ મિચ્છાસમાધિના. સોપિ હિ પચ્ચયવિસેસેહિ લદ્ધભાવનાબલો ઈદિસે ઠાને સમાધાનપતિરૂપકિચ્ચકરો હોતિયેવ વાલવિજ્ઝનાદીસુ વિયાતિ દટ્ઠબ્બં. તથા હિ અનેકક્ખત્તું તેનાકારેન પુબ્બભાગિયેસુ જવનવારેસુ પવત્તેસુ સબ્બપચ્છિમે જવનવારે સત્ત જવનાનિ જવન્તિ. તત્થ પઠમે સતેકિચ્છો

હોતિ, તથા દુતિયાદીસુ. સત્તમે પન જવને સમ્પત્તે અતેકિચ્છો હોતિ. તેનાહ ‘‘**અસ્સાદેન્તસ્સા**’’તિઆદિ. **ઇમેસુપીતિ** દ્વીસુપિ ઠાનેસુ.

પચ્ચુપ્પન્નં વાતિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો. તેન ‘‘યદેતં અનાગતં નામ, નયિદં અનાગત’’ન્તિઆદિકં સઙ્ગણ્હાતિ. **તેપીતિ** તે વસ્સભઞ્ઞાપિ **ન મઞ્ઞિંસુ** લોકસમઞ્ઞાય અનતિક્કમનીયતો. તેનાહ ‘‘**અતીતં પના**’’તિઆદિ. **ખન્ધાનં** ઉપરિ નિરુળ્હા **પણ્ણત્તિ**.

નિરુત્તિપથસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉપયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અરહન્તવગ્ગો

૧. ઉપાદિયમાનસુત્તવણ્ણના

૬૩. **ગણ્હમાનો**તિ ‘‘એતં મમા’’તિઆદિના ગણ્હમાનો. **પાસેના**તિ રાગપાસેન. તઞ્હિ મારો મારપાસોતિ મઞ્ઞતિ. તેનાહ ‘‘અન્તલિક્ખચરો પાસો, ય્વાયં ચરતિ માનસો’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૧; મહાવ॰ ૩૩). **મુત્તો નામ હોતિ** અનુપાદિયતો સબ્બસો ખન્ધસ્સ અભાવતો.

ઉપાદિયમાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૬. મઞ્ઞમાનસુત્તાદિવણ્ણના

૬૪-૬૮. ‘‘એતં મમા’’તિઆદિના. **મઞ્ઞના અભિનન્દના** ચ. **તણ્હાછન્દો**તિ તણ્હા એવ છન્દો. સા હિ તણ્હાયનટ્ઠેન તણ્હા, છન્દિકતટ્ઠેન છન્દો. ચતુત્થં અનિચ્ચલક્ખણમુખેન વુત્તં, પઞ્ચમં દુક્ખલક્ખણમુખેન, છટ્ઠં અનત્તલક્ખણમુખેન. સેસં તીસુપિ સદિસમેવાતિ વુત્તં ‘‘એસેવ નયો’’તિ.

મઞ્ઞમાનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અનત્તનિયસુત્તવણ્ણના

૬૯. **અનત્તનિયન્તિ** ન અત્તનિયં. તેનાહ ‘‘**ન અત્તનો સન્તક**’’ન્તિ.

અનત્તનિયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮-૧૦. રજનીયસણ્ઠિતસુત્તાદિવણ્ણના

૭૦-૭૨. **રજનીયેના**તિ રજનીયેન રાગુપ્પાદકેન. તેનાહ ‘‘**રાગસ્સ પચ્ચયભાવેના**’’તિ. **રાહુલસંયુત્તે** રાહુલત્થેરસ્સ પુચ્છાવસેન આગતા. ઇધ રાધત્થેરસ્સ સુરાધત્થેરસ્સ ચ પુચ્છાવસેન, પાળિ પન સબ્બત્થ સદિસા. તેનાહ ‘‘**વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાની**’’તિ.

રજનીયસઙ્ખિતસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અરહન્તવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ખજ્જનીયવગ્ગો

૧-૩. અસ્સાદસુત્તાદિવણ્ણના

૭૩-૭૫. ચતુસચ્ચમેવ કથિતં અસ્સાદાદીનઞ્ચેવ સમુદયાદીનઞ્ચ વસેન દેસનાય પવત્તત્તા. યસ્મા અસ્સાદો સમુદયસચ્ચં, આદીનવો દુક્ખસચ્ચં, નિસ્સરણં મગ્ગસચ્ચં નિરોધસચ્ચઞ્ચાતિ વુત્તોવાયમત્થો; દુતિયે સમુદયસ્સાદો સમુદયસચ્ચં, આદીનવો દુક્ખસચ્ચં, અત્થઙ્ગમો નિરોધસચ્ચં, નિસ્સરણં મગ્ગસચ્ચન્તિ વુત્તોવાયમત્થો; તતિયં અરિયસાવકસ્સેવ વસેન વુત્તં.

અસ્સાદસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. અરહન્તસુત્તવણ્ણના

૭૬. યત્તકા સત્તાવાસાતિ તસ્મિં તસ્મિં સત્તનિકાયે આવસનટ્ઠેન સત્તા એવ સત્તાવાસા. તેન યત્તકા સત્તાવાસા, તેહિ સબ્બેહિપિ એતે અગ્ગા એતે સેટ્ઠા, યે ઇમે અરહન્તાતિ દસ્સેતિ. **પુરિમનયેનેવા**તિ પુરિમસ્મિં સત્તટ્ઠાનકોસલ્લસુત્તે વુત્તનયેન.

તદત્થપરિદીપનાહીતિ ‘‘પઞ્ચક્ખન્ધે પરિઞ્ઞાય. તણ્હા તેસં ન વિજ્જતિ. અસ્મિમાનો સમુચ્છિન્નો’’તિઆદિના તસ્સ યથાનિદ્દિટ્ઠસ્સ સુત્તસ્સ અત્થદીપનાહિ ચેવ ‘‘અનેજં તે અનુપ્પત્તા, ચિત્તં તેસં અનાવિલ’’ન્તિઆદિના વિસેસત્થપરિદીપનાહિ ચ. ઝાનમગ્ગફલપરિયાપન્નં અતિસયિતસુખં એતેસમત્થીતિ **સુખિનો**તિ આહ ‘‘**ઝાન…પે॰… સુખિતા**’’તિ. **તણ્હા તેસં ન વિજ્જતી**તિ એત્થ તેસં અપાયદુક્ખજનિકા તણ્હા ન વિજ્જતીતિ વુત્તં. વટ્ટમૂલિકાય તણ્હાય અભાવા ‘‘નન્દી તેસં ન વિજ્જતી’’તિ એત્થ વુચ્ચતીતિ. **ઇમસ્સપી**તિ **પિ**-સદ્દેન દુક્ખસ્સાભાવેનપીતિ દુક્ખાભાવો વિય વટ્ટમૂલિકતણ્હાભાવો સમ્પિણ્ડીયતીતિ દટ્ઠબ્બં. તેન હિ તે અનુપાદિસેસનિબ્બાનપ્પત્તિયા અચ્ચન્તસુખિતા એવાતિ વુચ્ચન્તીતિ. ‘‘સેય્યોહમસ્મી’’તિઆદિનયપ્પવત્તિયા **નવવિધો. ઞાણેના**તિ અગ્ગમગ્ગઞાણેન.

અરહત્તં અનુપ્પત્તા. **અલિત્તા**તિ અમક્ખિતા. **બ્રહ્મભૂતા**તિ બ્રહ્મભાવં પત્તા, બ્રહ્મતો વા અરિયમગ્ગઞાણતો ભૂતા અરિયાય જાતિયા જાતા. સત્ત સદ્ધમ્મા ગોચરો પવત્તિટ્ઠાનં એતેસન્તિ **સત્તસદ્ધમ્મગોચરા**.

નિરાસઙ્કચારો નામ ગહિતો કુતોચિપિ તેસં આસઙ્કાય અભાવતો. સમ્માદિટ્ઠિઆદીહિ **દસહિ અઙ્ગેહિ** સમ્માવિમુત્તિ-સમ્માઞાણપરિયોસાનેહિ. ‘‘આગું ન કરોતી’’તિઆદીહિ **ચતૂહિ કારણેહિ. તણ્હા તેસં ન વિજ્જતી**તિ ઇદમ્પિ તણ્હાપહાનસ્સ બહૂપકારતાદસ્સનં. તેનાહ ‘‘**દાસકારિકા તણ્હાપિ તેસં નત્થી**’’તિ.

ન વિકમ્પન્તિ ‘‘સેય્યોહમસ્મી’’તિઆદિના.

ઉદ્ધં તિરિયં અપાચીનન્તિ એત્થ ‘‘ઉદ્ધં વુચ્ચતી’’તિઆદિના રૂપમુખેન અત્તભાવં ગહેત્વા પવત્તો પઠમનયો. કાલત્તયવસેન ધમ્મપ્પવત્તિં ગહેત્વા પવત્તો દુતિયનયો. ઠાનવસેન સકલલોકધાતું ગહેત્વા પવત્તો તતિયનયો. **બુદ્ધા**તિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ બુદ્ધવન્તો.

સીહનાદસમોધાનન્તિ સીહનાદાનં સંકલનં. લોકે અત્તનો ઉત્તરિતરસ્સાભાવા **અનુત્તરા**. ઉત્તરો તાવ તિટ્ઠતુ પુરિસો, સદિસોપિ તાવ નત્થીતિ **અસદિસા**. સકલમ્પિ ભવં ઉત્તરિત્વા **ભવપિટ્ઠે ઠત્વા** વિમુત્તિસુખેન સુખિતત્તાદિવસેન એકવીસતિયાકારેહિ **સીહનાદં નદન્તિ**.

અરહન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. દુતિયઅરહન્તસુત્તવણ્ણના

૭૭. સુદ્ધિકમેવાતિ સુદ્ધસંખિત્તબન્ધમેવ કત્વા.

દુતિયઅરહન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સીહસુત્તવણ્ણના

૭૮. સીહોતિ પરિસ્સયસહનતો પટિપક્ખહનનતો ચ ‘‘સીહો’તિ લદ્ધનામો મિગાધિપતિ. **ચત્તારો**તિ ચ સમાનેપિ સીહજાતિકભાવે વણ્ણવિસેસાદિસિદ્ધેન વિસેસેન ચત્તારો સીહા. તે ઇદાનિ નામતો વણ્ણતો આહારતો દસ્સેત્વા ઇધાધિપ્પેતસીહં નાનપ્પકારતો વિભાવેતું ‘‘**તિણસીહો**’’તિઆદિ આરદ્ધં. તિણભક્ખો સીહો **તિણસીહો** પુરિમપદે ઉત્તરપદલોપેન યથા ‘‘સાકપત્થિવો’’તિ. કાળવણ્ણતાય **કાળસીહો**. તથા **પણ્ડુસીહો**. તેનાહ ‘‘**કાળસીહો કાળગાવિસદિસો, પણ્ડુસીહો પણ્ડુપલાસવણ્ણગાવિસદિસો**’’તિ. રત્તકમ્બલસ્સ વિય કેસરો કેસરકલાપો એતસ્સ અત્થીતિ **કેસરી**. લાખારસપરિકમ્મકતેહિ વિય પાદપરિયન્તેહીતિ યોજના.

કમ્માનુભાવસિદ્ધઆધિપચ્ચમહેસક્ખતાહિ **સબ્બમિગગણસ્સ રાજા સુવણ્ણગુહતો** વાતિઆદિ ‘‘સીહસ્સ વિહારો કિરિયા એવં હોતી’’તિ કત્વા વુત્તં.

સમં પતિટ્ઠાપેત્વાતિ સબ્બભાગેહિ સમમેવ ભૂમિયં પતિટ્ઠાપેત્વા. **આકડ્ઢિત્વા**તિ પુરતો આકડ્ઢિત્વા . **અભિહરિત્વા**તિ અભિમુખં હરિત્વા. **સઙ્ઘાતન્તિ** વિનાસં. વીસતિયટ્ઠિકં ઠાનં **ઉસભં**.

સમસીહોતિ સમજાતિકો સમભાગો ચ સીહો. **સમાનોસ્મી**તિ દેસનામત્તં, સમપ્પભાવતાયપિ ન ભાયતિ. **સક્કાયદિટ્ઠિબલવતાયા**તિ ‘‘કે અઞ્ઞે અમ્હેહિ ઉત્તરિતરા, અથ ખો મયમેવ મહાબલા’’તિ એવં બલાતિમાનનિમિત્તાય અહઙ્કારહેતુભૂતાય સક્કાયદિટ્ઠિયા બલભાવેન. **સક્કાયદિટ્ઠિપહીનત્તા**તિ સક્કાયદિટ્ઠિયા પહીનત્તા નિરહઙ્કારત્તા અત્તસિનેહસ્સ સુટ્ઠુ સમુગ્ઘાટિતત્તા **ન ભાયતિ**.

તથા તથાતિ સીહસદિસતાદિના તેન તેન પકારેન અત્તાનં કથેસીતિ વત્વા તમત્થં વિવરિત્વા દસ્સેતું ‘‘**સીહોતિ ખો**’’તિઆદિ વુત્તં.

કતાભિનીહારસ્સ લોકનાથસ્સ બોધિયા નિયતભાવપ્પત્તિયા એકન્તભાવીબુદ્ધભાવોતિ કત્વા ‘‘તીસુ પાસાદેસુ નિવાસકાલો, મગધરઞ્ઞો પટિઞ્ઞાદાનકાલો, પાયાસસ્સ પરિભુત્તકાલો’’તિઆદિના અભિસમ્બોધિતો પુરિમાવત્થાપિ સીહસદિસં કત્વા દસ્સિતા. ભાવિનિ, ભૂતોપચારોપિ હિ લોકવોહારો. વિજ્જાભાવસામઞ્ઞતો ભૂતવિજ્જા ઇતરવિજ્જાપિ એકજ્ઝં ગહેત્વા પટિચ્ચસમુપ્પાદસમ્મસનતો તં પુરેતરં સિદ્ધં વિપાકં વિય કત્વા આહ ‘‘**તિસ્સો વિજ્જા વિસોધેત્વા**’’તિ. અનુલોમપટિલોમતો પવત્તઞાણવસેન ‘‘**યમકઞાણમન્થનેના**’’તિ વુત્તં.

તત્થ વિહરન્તસ્સાતિ અજપાલનિગ્રોધમૂલે વિહરન્તસ્સ. **એકાદસમે દિવસે**તિ સત્તસત્તાહતો પરં એકાદસમે દિવસે. **અચલપલ્લઙ્કે**તિ ઇસિપતને ધમ્મચક્કપવત્તનત્થં નિસિન્નપલ્લઙ્કે. તમ્પિ હિ કેનચિ અપ્પટિવત્તિયધમ્મચક્કપવત્તનત્થં નિસજ્જાતિ કત્વા વજિરાસનં વિય અચલપલ્લઙ્કં વુચ્ચતિ. **ઇમસ્મિઞ્ચ પન પદે**તિ ‘‘દ્વેમે, ભિક્ખવે, અન્તા’’તિઆદિનયપ્પવત્તે ઇમસ્મિં સદ્ધમ્મકોટ્ઠાસે. **ધમ્મઘોસો...પે૰... દસસહસ્સિલોકધાતું પટિચ્છાદેસિ** ‘‘સબ્બત્થ ઠિતા સુણન્તૂ’’તિ અધિટ્ઠાનેન. **સોળસહાકારેહી**તિ ‘‘દુક્ખપરિઞ્ઞા, સમુદયપ્પહાનં, નિરોધસચ્છિકિરિયા, મગ્ગભાવના’’તિ એવં એકેકસ્મિં મગ્ગે ચત્તારિ ચત્તારિ કત્વા સોળસહિ આકારેહિ.

વુત્તોયેવ, ન ઇધ વત્તબ્બો, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બોતિ અધિપ્પાયો. યસ્મા ચ અપરેહિપિ અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતોતિ આરભિત્વા **ઉદાનટ્ઠકથા**દીસુપિ (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૮; ઇતિવુ॰ ૩૮) તથાગતપદસ્સ અત્થો વુત્તો એવ, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો . યદિપિ ભગવા ન બોધિપલ્લઙ્કે નિસિન્નમત્તોવ અભિસમ્બુદ્ધો જાતો, તથાપિ તાય નિસજ્જાય નિસિન્નોવ પનુજ્જ સબ્બપરિસ્સયં અભિસમ્બુદ્ધો જાતો. તથા હિ તં ‘‘અપરાજિતપલ્લઙ્ક’’ન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્મા ‘‘**યાવ બોધિપલ્લઙ્કા વા**’’તિ વત્વા તેન અપરિતુસ્સન્તો ‘‘**યાવ અરહત્તમગ્ગઞાણા વા**’’તિ આહ.

ઇતિ રૂપન્તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો નિદસ્સનત્થો. તેન રૂપં સરૂપતો પરિમાણતો પરિચ્છેદતો દસ્સિતન્તિ આહ ‘‘**ઇદં રુપ**’’ન્તિઆદિ. ‘‘ઇદં રૂપ’’ન્તિ હિ ઇમિના ભૂતુપાદાયભેદરૂપં સરૂપતો દસ્સિતં. **એત્તકં રૂપન્તિ** ઇમિના તં પરિમાણતો દસ્સિતં. તસ્સ ચ પરિમાણસ્સ એકન્તભાવદસ્સનેન ‘‘**ન ઇતો ભિય્યો રૂપં અત્થી**’’તિ વુત્તં. **સભાવતો**તિ સલક્ખણતો. **સરસતો**તિ સકિચ્ચતો. **પરિયન્તતો**તિ પરિમાણપરિયન્તતો. **પરિચ્છેદતો**તિ યત્તકે ઠાને તસ્સ પવત્તિ, તસ્સ પરિચ્છેદનતો. **પરિચ્છિન્દનતો**તિ પરિયોસાનપ્પત્તિતો. **તં સબ્બં દસ્સિતં હોતિ** યથાવુત્તેન વિભાગેન. **અયં રૂપસ્સ સમુદયો નામા**તિ અયં આહારાદિ રૂપસ્સ સમુદયો નામ. તેનાહ ‘‘**એત્તાવતા**’’તિઆદિ. **અત્થઙ્ગમો**તિ નિરોધો. ‘‘આહારસમુદયા આહારનિરોધા’’તિ ચ અસાધારણમેવ ગહેત્વા સેસે આદિ-સદ્દેન સઙ્ગણ્હાતિ.

પણ્ણાસલક્ખણપટિમણ્ડિતન્તિ પણ્ણાસઉદયબ્બયલક્ખણવિભૂસિતં સમુદયત્થઙ્ગમગહણતો. **ખીણાસવત્તા**તિ અનવસેસં સાવસેસઞ્ચ આસવાનં પરિક્ખીણત્તા. અનાગામીનમ્પિ હિ ભયં ચિત્તુત્રાસો ચ ન હોતીતિ. **ઞાણસંવેગો** ભયતૂપટ્ઠાનઞાણં. **ઇતરેસં પન દેવાનન્તિ** અખીણાસવે દેવે સન્ધાય વદતિ. **ભોતિ ધમ્માલપનમત્ત**ન્તિ વાચસિકં તથાલપનમત્તં.

ચક્કન્તિ સત્થુ આણાચક્કં, તં પન ધમ્મતો આગતન્તિ **ધમ્મચક્કં**. તત્થ અરિયસાવકાનં પટિવેધધમ્મતો આગતન્તિ **ધમ્મચક્કં**. ઇતરેસં દેસનાધમ્મતો આગતન્તિ **ધમ્મચક્કં**. દુવિધેપિ ઞાણં પધાનન્તિ ઞાણસીસેન વુત્તં ‘‘**પટિવેધઞાણમ્પિ દેસનાઞાણમ્પી**’’તિ. ઇદાનિ તં ઞાણદ્વયં સરૂપતો દસ્સેતું ‘‘**પટિવેધઞાણં નામા**’’તિઆદિ વુત્તં. યસ્મા ચસ્સ ઞાણસ્સ સુપ્પટિવિદ્ધત્તા ભગવા તાનિ સટ્ઠિ નયસહસ્સાનિ વેનેય્યાનં દસ્સેતું સમત્થો અહોસિ, તસ્મા

તાનિ સટ્ઠિ નયસહસ્સાનિ તેન ઞાણેન સદ્ધિંયેવ સિદ્ધાનીતિ કત્વા દસ્સેન્તો ''**સટ્ઠિયા ચ નયસહસ્સેહિ પટિવિજ્ઝી**''તિ આહ. **તિપરિવટ્ટ**ન્તિ ઇદં દુક્ખન્તિ ચ, પરિઞ્ઞેય્યન્તિ ચ, પરિઞ્ઞાતન્તિ ચ એવં તિપરિવટ્ટં, તંયેવ **દ્વાદસાકારં**. **ત**ન્તિ દેસનાઞાણં **પવત્તેતિ એસ** ભગવા. **અપ્પટિપુગ્ગલો**તિ પતિનિધિભૂતપુગ્ગલરહિતો. **એકસદિસસ્સા**તિ નિબ્બિકારસ્સ.

સીહસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ખજ્જનીયસુત્તવણ્ણના

૭૯. વિપસ્સનાવસેનાતિ એતરહિ રૂપવેદનાદયો અનુસ્સરિત્વા ''પુબ્બેપાહં એવંવેદનો અહોસિ''ન્તિ અતીતાનં રૂપવેદનાદીનં પચ્ચુપ્પન્નેહિ વિસેસાભાવદસ્સના વિપસ્સના, તસ્સા વિપસ્સનાય વસેન. ય્વાયં ''ન ઇદં અભિઞ્ઞાવસેના''તિ પટિક્ખેપો કતો, તસ્સ કારણં દસ્સેન્તો ''**અભિઞ્ઞાવસેન હી**''તિઆદિમાહ. **ખન્ધપટિબદ્ધા** નામ ગોત્તવણ્ણહારાદયો. **એવં અનુસ્સરન્તો**તિ યથાવુત્તવિપસ્સનાવસેન અનુસ્સરન્તો. સભાવધમ્માનં એવ અનુસ્સરણસ્સ વુત્તત્તા ''**સુઞ્ઞતાપબ્બ**''ન્તિ વુત્તં.

યસ્મા તે એવ રૂપાદયો નેવ અત્તા, ન અત્તનિયા અસારા અનિસ્સરા, તસ્મા તતો સુઞ્ઞા, તેસં ભાવો **સુઞ્ઞતા**, તસ્સા **લક્ખણં** રુપ્પનાદિકં **દસ્સેતું**.

કિઞ્ચાતિ હેતુઅત્થજોતકે કારણે પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ ''**કિઞ્ચાતિ કારણપુચ્છા, કેન કારણેન રૂપં વદેથા**''તિ. **એત**ન્તિ એતં ભૂતુપાદાયભેદં ધમ્મજાતં. **કેન કારણેન રૂપં નામા**તિ કિં કારણં નિસ્સાય રૂપન્તિ વુચ્ચતીતિ અત્થો. **કારણુદ્દેસો**તિ કારણસ્સ ઉદ્દિસનં. **રુપ્પતી**તિ એત્થ **રૂપં** નામ સીતાદિવિરોધિપચ્ચયસન્નિપાતેન વિસદિસુપ્પત્તિ. તેનાહ ''**સીતેનપી**''તિઆદિ. **પબ્બતપાદે**તિ ચક્કવાળપબ્બતપાદે, સો પન તત્થ અચ્ચુગ્ગતો પાકારો વિય ઠિતો. તથા હિ તત્થ સત્તા ઓલમ્બન્તા તિટ્ઠન્તિ. **હત્થપાસાગતા**તિ હત્થપાસં આગતા ઉપાગતા. **તત્થા**તિ તસ્મિં હત્થપાસાગતે સત્તે. **છિજ્જિત્વા**તિ મુચ્છાપત્તિયા મુચ્ચિત્વા, અઙ્ગપચ્ચઙ્ગઉચ્છેદવસેન વા પરિચ્છિજ્જિત્વા. **અચ્ચન્તખારે ઉદકે**તિ આતપસન્તાપાભાવેન અતિસીતભાવમેવ સન્ધાય અચ્ચન્તખારતા વુત્તા સિયા. ન હિ તં કપ્પસણ્ઠાનઉદકં સમ્પત્તિકરમહામેઘવુટ્ઠં પથવીસન્ધારકં કપ્પવિનાસઉદકં વિય ખારં ભવિતું અરહતિ, તથા સતિ પથવીપિ વિલીયેય્યાતિ. **મહિંસકરટ્ઠં** નામ હિમવન્તપદેસે એકં રટ્ઠં.

અવીચિમહાનિરયેતિ સઉસ્સદં અવીચિનિરયં વુત્તં. **ગઙ્ગાપિટ્ઠે**તિ ગઙ્ગાતીરે.

સરન્તા ગચ્છન્તીતિ સરીસપપદસ્સ અત્થં વદતિ. **એત**ન્તિ રુપ્પનં. યથા કઠિનતા પથવિયા પચ્ચત્તલક્ખણં, એવં રુપ્પનં રૂપક્ખન્ધસ્સ પચ્ચત્તલક્ખણં, સભાવભૂતલક્ખણન્તિ અત્થો.

પુરિમસદિસન્તિ પુરિમે રૂપક્ખન્ધે વુત્તેન સદિસં. તં ''કિન્તિ કારણપુચ્છા''તિઆદિના **વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં**. **સુખં** ઇટ્ઠારમ્મણં. **સુખાદીનં** વેદનાનં. **પચ્ચયતો**તિ આરમ્મણપચ્ચયતો. **અયમત્થો**તિ ''સુખારમ્મણં સુખન્તિ વુચ્ચતી''તિ અયમત્થો. ઉત્તરપદલોપેન હેસ નિદ્દેસો. **વેદયતી**તિ અનુભવતિ. **વેદયિતલક્ખણા**તિ અનુભવનલક્ખણા.

નીલપુપ્ફેતિ નીલવણ્ણપુપ્ફે. **વત્થે વા**તિ નીલવત્થે. **વા**-સદ્દેન વણ્ણધાતુઆદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **અપ્પનં વા** ઝાનં **વાપેન્તો. ઉપ્પજ્જનસઞ્ઞાપી**તિ યં કિઞ્ચિ નીલં રૂપાયતનં આરબ્ભ ઉપ્પજ્જનસઞ્ઞાપિ, યા પકિણ્ણકસઞ્ઞાતિ વુચ્ચતિ.

રૂપત્તાયાતિ રૂપભાવાય. **યાગુમેવા**તિ યાગુભાવિનમેવ વત્થું. **યાગુત્તાય** યાગુભાવાય. **પચતિ નામ** પુગ્ગલો. **એવન્તિ** યથા યાગુઆદિવત્થું પુરિસો યાગુઆદિઅત્થાય પચતિ નિપ્ફાદેતિ, અયં એવં રુપ્પનાદિસભાવે ધમ્મસમૂહે યથાસકં પચ્ચયેહિ અભિસઙ્ખરિયમાને ચેતનાપધાનો ધમ્મસમૂહો પવત્તનત્થં વિસેસપચ્ચયો હુત્વા તે અભિસઙ્ખરોતિ નિરોપેતિ નિબ્બત્તેતિ. તેનાહ “**પચ્ચયેહી**”તિઆદિ. **રૂપમેવા**તિ રૂપસભાવમેવ, ન અઞ્ઞં સભાવં. **અભિસઙ્ખરોતી**તિ ઇતરેહિ પચ્ચયધમ્મેહિ અધિકં સુટ્ઠુ પચ્ચયતં કરોતિ. ‘‘ઉપગચ્છતિ યાપેતિ આયૂહતી’’તિ તસ્સેવ વેવચનાનિ. અભિસઙ્ખરણમેવ હિ આયૂહનાદીનિ. **નિબ્બત્તેતી**તિ તેસં ધમ્માનં રુપ્પનાદિભાવેન નિબ્બત્તિયા પચ્ચયો હોતીતિ અત્થો. **ચેતયિતલક્ખણસ્સ સઙ્ખારસ્સા**તિ ઇદં સઙ્ખારક્ખન્ધધમ્માનં ચેતનાપધાનત્તા વુત્તં. તથા હિ ભગવા સુત્તન્તભાજનીયે સઙ્ખારક્ખન્ધં વિભજન્તેન ચેતનાવ વિભત્તા.

વાતિઙ્ગણં બ્રહતિફલં. **ચતુરસ્સવલ્લી**તિ તિવુતાલતા. **અખારિકન્તિ** ખારરસરહિતં, તં પન પણ્ણફલાદિ. યત્થ લોણરસો અધિકો, તં **લોણિકન્તિ** આહ “**લોણયાગૂ**”તિઆદિ. **અમ્બિલાદિભેદં** રસં.

આકારસણ્ઠાનગહણવસેનાતિ નીલપીતાદિઆકારગહણવસેન ચેવ વટ્ટચતુરસ્સાદિસણ્ઠાનગહણવસેન ચ. **વિનાપિ આકારસણ્ઠાના**તિ આકારસણ્ઠાનેહિ વિના, તે ઠપેત્વાપિ. **પચ્ચત્તભેદગહણવસેના**તિ તસ્સ તસ્સ આરમ્મણસ્સ પભેદગહણવસેન. **અસમ્મોહતો**તિ યાથાવતો. **વિસેસો** વિસેસત્થદીપનતો, **અવિસેસો** અયં ધમ્મો અવિસેસદીપનતો. તેનાહ “**વિસેસો વેદિતબ્બો**”તિ. જાનનઞ્હિ અવિસિટ્ઠં, તં સમાસપદતો ઉપસગ્ગા વિસેસેન્તિ. તથા હિ સઞ્જાનનપદં પચ્ચભિઞ્ઞાણનિમિત્તં આકારગહણમત્તં બોધેતિ, વિજાનનપદં તતો વિસિટ્ઠવિસયગહણં . પજાનનપદં પન તતોપિ વિસિટ્ઠતરં પકારતો અવબોધં બોધેતિ. તેનાહ “**તસ્સાપી**”તિઆદિ. **આરમ્મણસઞ્જાનનમત્તમેવા**તિ નીલાદિભેદસ્સ આરમ્મણસ્સ સલ્લક્ખણમત્તમેવ. અવધારણેન લક્ખણપટિવેધત્તં નિવત્તેતિ. તેનાહ “**અનિચ્ચ**”ન્તિઆદિ. ઞાણસમ્પયુત્તચિત્તેહિ વિપસ્સન્તસ્સ વિપસ્સનાય પગુણભાવે સતિ ઞાણવિપ્પયુત્તેન ચિત્તેનપિ વિપસ્સના હોતિયેવાતિ આહ “**અનિચ્ચાદિવસેન લક્ખણપટિવેધઞ્ચ પાપેતી**”તિ. **પટિવેધન્તિ** ચ ઉપલદ્ધિમેવ વદતિ, ન પટિવિજ્ઝનં. તેનાહ “**ઉસ્સક્કિત્વા પના**”તિઆદિ. **ઉસ્સક્કિત્વા**તિ ઉસ્સક્કાપેત્વા મગ્ગપાતુભાવમ્પિ પાપેતિ અસમ્મોહસભાવત્તા. યથા લક્ખણપટિવેધકાલે સઞ્જાનનલક્ખણવસેન સઞ્ઞાણઅનુરૂપવસેનેવ પવત્તં, એવં વિઞ્ઞાણવિજાનનવસેન વાયં અનુરૂપવસેનેવ પવત્તતીતિ દટ્ઠબ્બં.

ઇદાનિ તમત્થં હેરઞ્ઞિકાદિઉપમાય વિભાવેતું “**યથા હી**”તિઆદિમાહ. હિરઞ્ઞં વુચ્ચતિ કહાપણં, હિરઞ્ઞજાનને નિયુત્તો **હેરઞ્ઞિકો**. લોકવોહારે અજાતા અસઞ્જાતા બુદ્ધિ એતસ્સાતિ **અજાતબુદ્ધિ**, બાલદારકો. વોહારકુસલો ગામવાસી પુરિસો **ગામિકપુરિસો**. ઉપભોગપરિભોગારહત્તા **ઉપભોગપરિભોગં**. તમ્બકંસમયત્તા **કૂટો**. મહાસારત્તા **છેકો**. અડ્ઢસારત્તા **કરટો**. નિહીનસારત્તા **સણ્હો**. એત્થ ચ યથા હેરઞ્ઞિકો કહાપણં ચિત્તાદિભાવતો ઉદ્ધં કૂટાદિભાવં રૂપદસ્સનાદિવસેન ઉપ્પત્તિટ્ઠાનતોપિ જાનન્તો અનેકાકારતો જાનાતિ, એવં પઞ્ઞા આરમ્મણં નાનપ્પકારતો જાનાતિ પટિવિજ્ઝતિ, તાય સદ્ધિં પવત્તમાનવિઞ્ઞાણમ્પિ યથાવિસયં આરમ્મણં જાનાતિ.

એવં સ્વાયં નેસં જાનને વિસેસો અઞ્ઞેસં અવિસયો, બુદ્ધાનં એવ વિસયોતિ ઇદં વિસેસં મિલિન્દપઞ્હેન વિભાવેતું “**તેનાહા**”તિઆદિમાહ, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અત્તસુઞ્ઞાનં સભાવધમ્માનં ધમ્મમત્તતાય કથિતત્તા “**અનત્તલક્ખણં કથેત્વા**”તિ વુત્તં. હેટ્ઠિમમગ્ગા ચ યદિ અધિગતા, અરહત્તસ્સ અનધિગતત્તા “**એકદેસમત્તેના**”તિ વુત્તં, તં અનિચ્ચલક્ખણં દસ્સેતું ઇદં પબ્બમારદ્ધં, ઇતરાનિ દ્વે લક્ખણાનિ તસ્સ પરિહારભાવેનાતિ અધિપ્પાયો.

યસ્મા પનેત્થ “તં કિં મઞ્ઞથ, ભિક્ખવે”તિઆદિદેસનાય તીસુ લક્ખણેસુ ઇદમેવ પધાનભાવેન દસ્સિતં, ઇદં અપ્પધાનભાવેનાતિ ન સક્કા વત્તું, તસ્મા “**તીણિ લક્ખણાનિ સમોધાનેત્વા દસ્સેતુમ્પી**”તિ વુત્તં. **અપચિનાતી**તિ અપચયગામિધમ્મે નિવત્તેતિ એકંસતો અપચયગામિપટિપદાય પરિપૂરણતો. તેનાહ “**નો આચિનાતી**”તિઆદિ. **વટ્ટં વિનાસેતી**તિ વિધમતિ અદસ્સનં ગમેતિ. **નેવ ચિનાતી**તિ ન વડ્ઢેતિ. **તદેવા**તિ તં વટ્ટં એવ. **વિસ્સજ્જેતી**તિ છડ્ડેતિ. **વિકિરતી**તિ વિદ્ધંસેતિ. **વિધૂપેતી**તિ વટ્ટત્તયસઞ્ઞાતં અગ્ગિક્ખન્ધં વિગતધૂમં વિગતસન્તાપં કરોતીતિ અત્થોતિ આહ “**નિબ્બાપેતી**”તિ.

એવં પસ્સન્તિઆદિ અનાગામિફલે ઠિતસ્સ અરિયસાવકસ્સ અગ્ગમગ્ગફલાધિગમાય દેસનાતિ અધિપ્પાયેનાહ “**વટ્ટં વિનાસેત્વા ઠિતં મહાખીણાસવં દસ્સેસ્સામી**”તિ. ખીણાસવસ્સ અનાગતભાવદસ્સનંયેવ, સબ્બા ચાયં હેટ્ઠિમા દેસના સુદ્ધવિપસ્સનાકથા, સહપઠમમગ્ગા વા સહવિજ્જૂપમધમ્મા વા વિપસ્સનાકથાતિ દસ્સેન્તો “**એત્તકેન ઠાનેના**”તિઆદિમાહ.

નમસ્સન્તિયેવ મહતા ગારવબહુમાનેન. તેનાહ “**નમો તે પુરિસાજઞ્ઞા**”તિઆદિ. તત્થ નિદસ્સનં દસ્સેન્તો “**આયસ્મન્તં નીતત્થેરં વિયા**”તિ વત્વા તમત્થં વિભાવેતું “**થેરો**”તિઆદિમાહ. તત્થ **ખુરગ્ગેયેવા**તિ કેસોરોપનત્થં ખુરધારાય અગ્ગે સીસે ઠપિતે તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનમુખેન ભાવનં અનુયુઞ્જન્તો **અરહત્તં પત્વા**. **બ્રહ્મવિમાના**તિ બ્રહ્માનં નિવાસભૂતા વિમાના.

ખજ્જનીયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. પિણ્ડોલ્યસુત્તવણ્ણના

૮૦. અપકરીયતિ એતેનાતિ **અપકરણં**, પદં. અપકરણં પકરણં કારણન્તિ અત્થતો એકં. તેનાહ “**કિસ્મિઞ્ચિદેવ કારણે**”તિ. **નીહરિત્વા**તિ અત્તનો સમીપચારભાવતો અપનેત્વા. તથાકરણઞ્ચ એવમેતે એત્તકમ્પિ અપ્પટિરૂપં અકત્વા આયતિં સમ્મા પટિપજ્જિસ્સન્તીતિ. **લદ્ધબલા**તિ લદ્ધઞાણબલા.

એકદ્વીહિકાયાતિ એકેકસ્સ ચેવ દ્વિન્નં દ્વિન્નઞ્ચ ઈહિકા ગતિ ઉપસઙ્કમના એકદ્વીહિકા. તેનાહ “**એકેકો ચેવ દ્વે દ્વે ચ હુત્વા**”તિ. પુથુજ્જનાનં સમુદિતાનં નામ કિરિયા તાદિસીપિ સિયાતિ વુત્તં “**કેળિમ્પિ કરેય્યુ**”ન્તિ. પરિકપ્પનવસેન સમ્માસમ્બુદ્ધં ઉદ્દિસ્સ પેસલા ભિક્ખૂપિ એવં કરોન્તીતિ.

યુગન્ધરપબ્બતાદીનં અન્તરે સીદન્તરં સમુદ્દં નામ. તત્થ કિર વાતો ન વાયતિ, પતિતં યં કિઞ્ચિપિ સીદન્તરનદિયં વિલીયન્તા સીદન્તેવ, તસ્મા તં પરિવારેત્વા ઠિતા યુગન્ધરાદયોપિ સીદપબ્બતા નામ. તં

સન્ધાય વુત્તં "**સીદન્તરે સન્નિસિન્નં મહાસમુદ્દં વિયા**"તિ. **આહારહેતૂ**તિ આમિસહેતુ સપ્પિતેલાદિનિમિત્તં, તેસં પણામના.

પચ્છિમન્તિ નિહીનં. તેનાહ "**લામક**"ન્તિ, લામકન્તો ઇધાધિપ્પેતો –

"મિગાનં કોટ્ઠુકો અન્તો, પક્ખીનં પન વાયસો;
એરણ્ડો અન્તો રુક્ખાનં, તયો અન્તા સમાગતા"તિ. –

આદીસુ (જા॰ ૧.૩.૧૩૫) વિય. **ઉલતી**તિ અભિચરતિ. અભિસપન્તિ એતેનાતિ **અભિસાપો**. અભિસાપવત્થુ **પિણ્ડોલ્યં**. અત્થો ફલં વસો એતસ્સાતિ અત્થવસં, કારણં, તમ્પિ તેસુ અત્થિ, તત્થ નિયુત્તાતિ **અત્થવસિકા**.

અન્તો હદયસ્સ અબ્ભન્તરે **અનુપવિટ્ઠા** સોકવત્થૂહિ.

અભિજ્ઝાયિતાતિ અભિજ્ઝાયનસીલો. અભિણ્હપ્પવત્તિયા ચેવ બહુલભાવેન ચ **બહુલરાગો. પૂતિભાવેના**તિ કુથિતભાવેન. બ્યાપાદો હિ ઉપ્પજ્જમાનો ચિત્તં અપગન્ધં કરોતિ, ન સુચિમનુઞ્ઞભાવં. **ભત્તનિક્ખિત્તકાકો વિયા**તિ ઇદં ભત્તટ્ઠાનસ્સ અસરણેન કાકસ્સ નટ્ઠસતિતા પઞ્ઞાયતીતિ કત્વા વુત્તં, ન ભત્તનિક્ખિત્તતાય. **અસઙ્કિતો**તિ અસઙ્કિતચિત્તો. **કટ્ઠત્થ**ન્તિ કટ્ઠેન કત્તબ્બકિચ્ચં.

પાપવિતક્કેહિ કતો, તસ્મા તે અનવસેસતો પહાતબ્બાતિ **દસ્સનત્થં**. દ્વિન્નં વુત્તત્તા એકો પુબ્બભાગો, ઇતરો મિસ્સકોતિ વત્તું યુત્તન્તિ અધિપ્પાયેન "**એત્થ ચા**"તિઆદિ વુત્તં. એવં તં ભાવેન્તસ્સ નિરુજ્ઝન્તિ એવાતિ એકેકમિસ્સકતાવસેન ગહેતબ્બન્તિ પોરાણા. ઉપરિ તિપરિવટ્ટદેસનાય અનિમિત્તસમાધિયેવ દીપિતો. તેનાહ "**યાવઞ્ચિદ**"ન્તિ. **નિદ્દોસો**તિ વીતરાગાદિના નિદ્દોસો.

પિણ્ડોલ્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પાલિલેય્યસુત્તવણ્ણના

૮૧. **પરિયાદિણ્ણરૂપચિત્તા**તિ રાગાદીહિ પરિયાદિયિત્વા ખેપેત્વા ગહિતચિત્તા.

ભગવતો ચારો વિદિતો પરિચયવસેન. **સત્થા પરિભોગં કરોતિ** અનુગ્ગણ્હન્તો "એવં હિસ્સ દુગ્ગતિમોક્ખો ભવિસ્સતી"તિ. **અઞ્ઞત્રા**તિ વિના.

નાગેનાતિ બુદ્ધનાગેન અઙ્કુસરહિતેન. તતો એવ ઉજુભૂતેન **ચિત્તેન. ઈસાદન્તસ્સ** નઙ્ગલસદિસદન્તસ્સ હત્થિનો એવં ચિત્તં સમેતિ. તત્થ કારણમાહ "**યદેકો રમતી વને**"તિ. એતેન કાયવિવેકેન રતિસામઞ્ઞં વદતિ.

અત્તનો ધમ્મતાયાતિ પકતિયા સયમેવ.

આસવાનં ખયોતિ ઇધ અરહત્તં અધિપ્પેતં, તં પન અગ્ગમગ્ગાનન્તરમેવાતિ આહ "**મગ્ગાનન્તરં અરહત્તફલ**"ન્તિ. વિચયો દેસનાપઞ્ઞા અધિપ્પેતા, સા ચ અનેકધા પવત્તા એવાતિ વુત્તં "**વિચયસો**"તિ, અનેકક્ખત્તું પવત્તમાનાપિ વિચયો એવાતિ કત્વા "**વિચયેના**"તિ અત્થો વુત્તો. **સાસનધમ્મો**તિ

સીલક્ખન્ધાદિપરિદીપનો પરિયત્તિધમ્મો. **પરિવિતક્કો ઉદપાદિ** ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના''તિઆદિના, એવં કોટ્ઠાસતો પરિચ્છિજ્જ દેસિતે મયા ધમ્મે કતમસ્સ જાનનસ્સ અન્તરા આસવાનં ખયો હોતીતિ એકચ્ચસ્સ કઙ્ખા હોતિયેવાતિ અધિપ્પાયો. દિટ્ઠિ એવ સમનુપસ્સના **દિટ્ઠિસમનુપસ્સના. દિટ્ઠિસઙ્ખારો**તિ દિટ્ઠિપચ્ચયો સઙ્ખારો. તતો એવ તણ્હાપચ્ચયો હોતીતિ વુત્તં "**તતોજો સો સઙ્ખારો**"તિ. **તતો તણ્હાતો સો સઙ્ખારો જાતો**તિ ચતૂસુ એસ દિટ્ઠિસઙ્ખારો દિટ્ઠૂપનિસ્સયો સઙ્ખારો જાયતિ. **અવિજ્જાસમ્ફસ્સો**તિ અવિજ્જાસમ્પયુત્તસમ્ફસ્સો. એવમેત્થ ભગવા સળાયતનનામરૂપવિઞ્ઞાણાનિ સઙ્ખારપક્ખિકાનેવ કત્વા દસ્સેતિ.

એત્તકે ઠાનેતિ ''ઇધ ભિક્ખવે અસ્સુતવા પુથુજ્જનો''તિઆદિં કત્વા યાવ ''ન મે ભવિસ્સતી''તિ એત્તકે ઠાને. **ગહિતગહિતદિટ્ઠિન્તિ** સક્કાયદિટ્ઠિયા ''સો અત્તા, સો લોકો''તિઆદિના પવત્તં સસ્સતદિટ્ઠિં, નો ચસ્સં, નો ચ મે સિયા''તિઆદિના પવત્તં ઉચ્છેદદિટ્ઠિન્તિ તથા તથા ગહિતદિટ્ઠિં. ''ઇતિ ખો, ભિક્ખવે, સોપિ સઙ્ખારો અનિચ્ચો''તિઆદિદેસનાય **વિસ્સજ્જાપેન્તો આગતો**. તત્થ તત્થેવાસ્સ ઉપ્પન્નદિટ્ઠિવિવેચનતો ઇમિસ્સા દેસનાય **પુગ્ગલજ્ઝાસયેન** પવત્તિતતા વેદિતબ્બા, તેવીસતિયા ઠાનેસુ અરહત્તપાપનેન **દેસનાવિલાસો. તતોજો સો સઙ્ખારો**તિ તતો વિચિકિચ્છાય પચ્ચયભૂતતણ્હાતો જાતો વિચિકિચ્છાય સમ્પયુત્તો સઙ્ખારો. યદિ સહજાતાદિપચ્ચયવસેન તતો તણ્હાતો જાતોતિ તતોજો સઙ્ખારોતિ વુચ્ચેય્ય, ઇદમયુત્તન્તિ દસ્સેન્તો "**તણ્હાસમ્પયુત્ત...પે०... જાયતી**"તિ ચોદેતિ. ઇતરો ઉપનિસ્સયકોટિ ઇધાધિપ્પેતાતિ દસ્સેન્તો "**અપ્પહીનત્તા**"તિ વત્વા "**યસ્સ હી**"તિઆદિના તમત્થં વિવરતિ. ન હિ તણ્હાય વિચિકિચ્છા સમ્ભવતિ. યદિ અસતિ સહજાતકોટિયા ઉપનિસ્સયકોટિયા તણ્હાપચ્ચયા વિચિકિચ્છાય સમ્ભવો એવ. **દિટ્ઠિયાપી**તિ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિયાપિ. તેનાહ "**ચતૂસુ હી**"તિઆદિ. વીસતિ સક્કાયદિટ્ઠિયો સસ્સતદિટ્ઠિં ઉચ્છેદદિટ્ઠિં વિચિકિચ્છઞ્ચ પક્ખિપિત્વા પચ્ચેકં અનિચ્ચતામુખેન વિપસ્સનં દસ્સેત્વા અરહત્તં પાપેત્વા દેસના નિટ્ઠાપિતાતિ આહ "**તેવીસતિયા ઠાનેસૂ**"તિઆદિ.

પાલિલેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પુણ્ણમસુત્તવણ્ણના

૮૨. દિસ્સતિ અપદિસ્સતીતિ **દેસો**, કારણં, તઞ્ચ ખો ઞાપકં દટ્ઠબ્બં. યઞ્હિ સો જાનિતુકામો રુપ્પનાદિસભાવં, પઠમં પન સરૂપં પુચ્છિત્વા પુન તસ્સ વિસેસો પુચ્છિતબ્બોતિ પઠમં "**ઇમે નુ ખો**"તિઆદિના પુચ્છં કરોતિ, ઇધાપિ ચ સો વિસેસો એવ તસ્સ ભિક્ખુનો અન્તન્તિ દસ્સેતિ. **અજાનન્તો વિય પુચ્છતિ** તેસં હેતુન્તિ અધિપ્પાયો.

તણ્હાછન્દમૂલકા પભવત્તા. **પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા**તિ એત્થ વિસેસતો તણ્હુપાદાનસ્સ ગહણં ઇતરસ્સ તગ્ગહણેનેવ ગહિતં તદવિનાભાવતોતિ છન્દરાગો એવ ઉદ્ધટો. **ઇદન્તિ** તપ્પઞ્હપટિક્ખિપનં. યદિપિ ખન્ધા ઉપાદાનેહિ અસહજાતાપિ હોન્તિ ઉપાદાનસ્સ અનારમ્મણભૂતાપિ, ઉપાદાનં પન તેહિ સહજાતમેવ, તદારમ્મણઞ્ચ હોતિયેવાતિ દસ્સેતિ. ન હિ અસહજાતં અનારમ્મણઞ્ચ ઉપાદાનં અત્થીતિ. ઇદાનિ તમત્થં વિવરિત્વા દસ્સેતું "**તણ્હાસમ્પયુત્તસ્મિ**"ન્તિઆદિ વુત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ. **આરમ્મણતો**તિ આરમ્મણકરણતો. ''એવંરૂપો સિય''ન્તિ એવંપવત્તસ્સ છન્દરાગસ્સ ''એવંવેદનો સિય''ન્તિ એવંપવત્તિયા અભાવતો તત્થ તત્થેવ નતસઙ્ખારા ભિજ્જન્તિ, તસ્મા રૂપવેદનારમ્મણાનં છન્દરાગાદીનં અભાવતો અત્થેવ **છન્દરાગવેમત્તતા**. છન્દરાગસ્સ પહાનાદિવસેન છન્દરાગપટિસંયુત્તસ્સ અપુચ્છિતત્તા, "**અનુસન્ધિ ન ઘટિયતી**"તિ વુત્તં. **કિઞ્ચાપિ ન ઘટિયતી**તિ અઞ્ઞસ્સેવ

પુચ્છિતત્તા, તથાપિ **સાનુસન્ધિકાવ પુચ્છા** , તતો એવ **સાનુસન્ધિકં વિસ્સજ્જનં**. તત્થ કારણમાહ “**તેસં તેસ**”ન્તિઆદિના. તેન અજ્ઝાસયાનુસન્ધિવસેન સાનુસન્ધિકાનેવ પુચ્છાવિસ્સજ્જનાનીતિ દસ્સેતિ.

પુણ્ણમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ખજ્જનીયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. થેરવગ્ગો

૧. આનન્દસુત્તવણ્ણના

૮૩. **પટિચ્ચા**તિ નિસ્સયં કત્વા. ‘‘એસોહમસ્મી’’તિ દિટ્ઠિગ્ગાહો, ‘‘સેય્યોહમસ્મી’’તિ માનગ્ગાહો ચ તણ્હાવસેનેવ હોન્તીતિ તણ્હાપિ તથાપવત્તિયા પચ્ચયભૂતા તથાપવત્તિ એવાતિ વુત્તં “**અસ્મીતિ એવં પવત્તં તણ્હામાનદિટ્ઠિપપઞ્ચત્તયં હોતી**”તિ. દહરસદ્દો બાલદારકેપિ પવત્તતીતિ તતો વિસેસનત્થં “**યુવા**”તિ વુત્તં. યુવાપિ એકો અમણ્ડનસીલોતિ તતો વિસેસનત્થં “**મણ્ડનકજાતિકો**”તિ વુત્તં. તેન મુખનિમિત્તપચ્ચવેક્ખણસ્સ સબ્ભાવં દસ્સેતિ. **તન્તિ** આદાસમણ્ડલં ઓલોકયતો. **પરમ્મુખં હુત્વા પઞ્ઞાયેય્યા**તિ યદિ પુરત્થિમદિસાભિમુખં હુત્વા ઠિતં, મુખનિમિત્તમ્પિ પુરત્થિમદિસાભિમુખમેવ હુત્વા પઞ્ઞાયેય્યાતિ અત્થો. યદિપિ પરસ્સ સદિસસ્સ મુખં ભવેય્ય, તથાપિ કાચિ અસદિસતા ભવેય્યાતિ વુત્તં “**વણ્ણાદીહિ અસદિસં હુત્વા પઞ્ઞાયેય્યા**”તિ. **નિભાસરૂપન્તિ** પટિભાસરૂપં. નિભાસરૂપં તાવ કંસાદિમયે પભસ્સરે મણ્ડલે પઞ્ઞાયતુ, ઉદકે પન કથન્તિ “**કેન કારણેના**”તિ પુચ્છતિ. ઇતરો “**મહાભૂતાનં વિસુદ્ધતાયા**”તિ વદન્તો તત્થાપિ યથાલદ્ધપભસ્સરભાવેનેવાતિ દસ્સેતિ. એત્થ ચ મણ્ડનજાતિકો પુરિસો વિય પુથુજ્જનો, આદાસતલાદયો વિય પઞ્ચક્ખન્ધા, મુખનિમિત્તં વિય ‘‘અસ્મી’’તિ ગહણં, મુખનિમિત્તં ઉપાદાય દિસ્સમાનરૂપાદિ વિય ‘‘અસ્મી’’તિ સતિ ‘‘અહમસ્મી’’તિ ‘‘પરોસ્મી’’તિઆદયો ગાહવિસેસા. **અભિસમેતો**તિ અભિસમિતો, અયમેવ વા પાઠો.

આનન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. તિસ્સસુત્તવણ્ણના

૮૪. મધુરકં વુચ્ચતિ કાયે વિભારન્તિ આહ – “**મધુરકજાતો વિયાતિ સઞ્જાતગરુભાવો વિયા**”તિ. ગરુભાવે સતિ લહુતા અનોકાસાવ, તથા મુદુતા કમ્મઞ્ઞતા ચાતિ વુત્તં “**અકમ્મઞ્ઞો**”તિ. ‘‘કાયે’’તિ આનેત્વા વત્તબ્બં. **ન પક્ખાયન્તી**તિ પકાસા હુત્વા ન ખાયન્તિ. તેનાહ “**ન પાકટા હોન્તી**”તિ. **ઉપટ્ઠહન્તી**તિ ઉપતિટ્ઠન્તિ. **ન દિસ્સતી**તિ ગહણં ન ગચ્છતિ. **મહાવિચિકિચ્છા**તિ અટ્ઠવત્થુકા સોળસવત્થુકા ચ વિમતિ. **ન હિ ઉપ્પજ્જતિ** પરિપક્કકુસલમૂલત્તા.

કામાનમેતં અધિવચનન્તિ પદં ઉદ્ધરિત્વા યેન અધિપ્પાયેન ભગવતા નિન્નં પલ્લલં કામાનં નિદસ્સનભાવેન આભતં, તં અધિપ્પાયં વિભાવેતું “**યથા હી**”તિઆદિ વુત્તં.

તિસ્સસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. યમકસુત્તવણ્ણના

૮૫. દિટ્ઠિ એવ **દિટ્ઠિગતં** ''ગૂથગતં મુત્તગત''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૧૯; અ॰ નિ॰ ૯.૧૧) યથા. **દિટ્ઠિગતં નામ જાતં** ખન્ધવિનિમુત્તસ્સ સત્તસ્સ ગહિતત્તા.

કુપિતેતિ દિટ્ઠિસઞ્ઞાતરોગેન કુપિતે. **પગ્ગય્હા**તિ તેસં ભિક્ખૂનં સન્તિકે વિય થેરસ્સ સારિપુત્તસ્સ સમ્મુખા અત્તનો લદ્ધિં પગ્ગય્હ ''એવં ખ્વાહ''ન્તિ એવં નિચ્છયેન **વત્તું અસક્કોન્તો**.

અનુયોગવત્તં નામ યેન યુત્તો, તસ્સ અત્તનો ગાહં નિજ્ઝાનક્ખન્તિયાવ યાથાવતો પવેદનં. **થેરસ્સ અનુયોગે ભુમ્મ**ન્તિ ''તં કિં મઞ્ઞસિ, આવુસો યમકા''તિઆદિના થેરેન કથિતપુચ્છાય ભુમ્મનિદ્દેસો. **સચે તં આવુસોતિ ઇદ**ન્તિ ''સચે તં, આવુસો''તિ એવમાદિકં ઇદં વચનં. **એત**ન્તિ યમકત્થેરં. **અઞ્ઞ**ન્તિ અરહત્તં. વત્તબ્બાકારેન વદન્તો અત્થતો અરહત્તં બ્યાકરોન્તો નામ હોતીતિ અધિપ્પાયેન વદતિ.

એતસ્સ પઠમમગ્ગસ્સાતિ એતસ્સ ઇદાનિયેવ તિપરિવટ્ટદેસનાવસાને તયા અધિગતસ્સ પઠમમગ્ગસ્સ . **ચતૂહિ યોગેહી**તિ અત્તતો પિયતો ઉદાસિનતો વેરિતોતિ ચતૂહિપિ ઉપ્પજ્જનઅનત્થયોગેહિ.

ઉપેતીતિ તણ્હુપયદિટ્ઠુપયેહિ ઉપાદિયતિ તણ્હાદિટ્ઠિવત્થું પપ્પોતિ. **ઉપાદિયતી**તિ દળ્હગ્ગાહં ગણ્હાતિ. **અધિતિટ્ઠતી**તિ અભિનિવિસ્સ તિટ્ઠતિ. કિન્તિ? ''**અત્તા મે**''તિ. **પચ્ચત્થિકા મે એતે**તિ એતે રૂપવેદનાદયો પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા મય્હં પચ્ચત્થિકા અનત્થાવહત્તાતિ વિપસ્સનાઞાણેન ઞત્વા. **વિપસ્સનાય યોજેત્વા**તિ વિપસ્સનાય ખન્ધે યોજેત્વા.

યમકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. અનુરાધસુત્તવણ્ણના

૮૬. **તસ્સેવ વિહારસ્સા**તિ મહાવને યસ્મિં વિહારે ભગવા વિહરતિ, તસ્સેવ વિહારસ્સ. **ઇમે**તિ અઞ્ઞતિત્થિયા. યસ્મા અયં થેરો ઠપનીયં પઞ્હં ઠપનીયભાવેન ન ઠપેસિ, તસ્મા. અઞ્ઞતિત્થિયા...પે॰... એતદવોચું. તેનાહ ''**એકદેસેન સાસનસમયં જાનન્તા**''તિ.

ગહિતમેવ હોતિ તતો પગેવ સિદ્ધત્તા. તેનાહ ''**તસ્સ મૂલત્તા**''તિ. **એવ**ન્તિ ''દુક્ખઞ્ચેવ પઞ્ઞપેમિ, દુક્ખસ્સ ચ નિરોધ''ન્તિ એવં. **વટ્ટવિવટ્ટમેવા**તિ પઞ્ચન્નં પન ખન્ધાનં સમનુપસ્સનાય વસેન વટ્ટં, ''એવં પસ્સ''ન્તિઆદિના વિવટ્ટં કથિતમેવ.

અનુરાધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. વક્કલિસુત્તવણ્ણના

૮૭. **નગરમજ્ઝે મહાઆબાધો ઉપ્પજ્જી**તિ નગરમજ્ઝેન આગચ્છન્તો કમ્મસમુટ્ઠાનો મહન્તો આબાધો ઉપ્પજ્જતિ. **સમન્તતો અધોસી**તિ સબ્બભાગેન પરિપ્ફન્દિ. **ઇરિયાપથં યાપેતુ**ન્તિ સયનનિસજ્જાદિભેદં ઇરિયાપથં પવત્તેતું. **નિવત્તન્તી**તિ ઓસક્કન્તિ, પરિહાયન્તીતિ અત્થો. **અધિગચ્છન્તી**તિ વડ્ઢન્તિ. સત્થુ ગુણસરીરં નામ

નવવિધલોકુત્તરધમ્માધિગમમૂલન્તિ કત્વા વુત્તં “**નવવિધો હિ…પે॰… કાયો નામા**”તિ, યથા સત્તાનં કાયો પટિસન્ધિમૂલકો.

કાળસિલાયં કતવિહારો **કાળસિલાવિહારો**. **મગ્ગવિમોક્ખત્થાયા**તિ અગ્ગમગ્ગવિમોક્ખાધિગમાય. **દેવતા**તિ સુદ્ધાવાસદેવતા. **અલામકં** નામ પુથુજ્જનકાલકિરિયાય અભાવતો. તેનાહ “**થેરો કિરા**”તિઆદિ . **એકં દ્વે ઞાણાની**તિ એકં દ્વે પચ્ચવેક્ખણઞાણાનિ સભાવતો અવસ્સં ઉપ્પજ્જન્તિ, અયં ધમ્મતા. મગ્ગફલનિબ્બાનપચ્ચવેક્ખણાનિ તંતંમગ્ગવુટ્ઠાને ઉપ્પજ્જન્તિ એવ. **એકં દ્વે**તિ વચનં ઉપ્પન્નભાવદસ્સનત્થં વુત્તં.

ધૂમાયનભાવો ધૂમાકારતા, તથા **તિમિરાયનભાવો**.

વક્કલિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અસ્સજિસુત્તવણ્ણના

૮૮. **પસ્સમ્ભિત્વા**તિ નિરોધેત્વા. **નો ચ સ્વાહ**ન્તિ નો ચ સુ અહં. **પરિહાયિ** કુપ્પધમ્મત્તા. **એત**ન્તિ સમાધિમત્તસારં, સીલમત્તે પન વત્તબ્બમેવ નત્થિ. **કથં હોતી**તિ કથં અભિનન્દના હોતિ. **દુક્ખં પત્વા**તિ દુક્ખુપ્પત્તિહેતુ સુખં પત્થેતિ ‘‘એવં મે દુક્ખપરિળાહો ન ભવિસ્સતી’’તિ. **યદગ્ગેના**તિ યેન ભાગેન. “**દુક્ખં પત્થેતિયેવા**”તિ વત્વા તત્થ કારણમાહ “**સુખવિપરિણામેન હી**”તિઆદિ. સુખવિપરિવત્તે સુખવિપરિણામદુક્ખં, તસ્મા સુખં અભિનન્દન્તો અત્થતો દુક્ખં અભિનન્દતિ નામ.

અસ્સજિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ખેમકસુત્તવણ્ણના

૮૯. **અત્તનિય**ન્તિ દિટ્ઠિગતિકપરિકપ્પિતસ્સ અત્તનો સન્તકં. તેનાહ “**અત્તનો પરિક્ખારજાત**”ન્તિ. **તણ્હામાનો અધિગતો** અરહત્તસ્સ અનધિગતત્તા, નો દિટ્ઠિમાનો અધિગતો, તથા કામરાગબ્યાપાદાપિ. અનાગામી કિર ખેમકત્થેરો, ‘‘સકદાગામી’’તિ કેચિ વદન્તિ. **સન્ધાવનિકાયા**તિ સઞ્ચરણેન. તેનાહ “**પુનપ્પુનં ગમનાગમનેના**”તિ. **ચતુક્ખત્તું ગમનાગમનેના**તિ ચતુક્ખત્તું ગમનેન ચ આગમનેન ચ. તેનાહ – “**તં દિવસં દ્વિયોજનં અદ્ધાનં આહિણ્ડી**”તિ. **ઞત્વા**તિ અજ્ઝાસયં ઞત્વા. **થેરો**તિ ખેમકત્થેરો.

રૂપમેવ અસ્મીતિ વદતીતિ રૂપક્ખન્ધમેવ ‘‘અસ્મી’’તિ ગાહસ્સ વત્થું કત્વા વદતિ. **અધિગતો** તણ્હામાનો.

અણુસહગતોતિ અણુભાવં ગતો. તેનાહ “**સુખુમો**”તિ. **તયો ખારા વિય તિસ્સો અનુપસ્સના** ચિત્તસંકિલેસસ્સ વિસોધનતો. **સીલગન્ધાદીહિ** ગુણગન્ધેહિ.

કથેતુન્તિ ઉદ્દેસવસેન કથેતું. **પકાસેતુ**ન્તિ નિદ્દેસવસેન તમત્થં પકાસેતું. **જાનાપેતુ**ન્તિ કારણવસેન જાનાપેતું. **પતિટ્ઠાપેતુ**ન્તિ કથાપેતું. **વિવટં કાતુ**ન્તિ ઉદાહરણં વણ્ણેત્વા પાકટં કાતું . **સુવિભત્તં કાતુ**ન્તિ અન્વયતો બ્યતિરેકતો સુટ્ઠુ, વિભત્તં કાતું. **ઉત્તાનકં કાતુ**ન્તિ ઉપનયનિગમેહિ તમત્થં વિભૂતં કાતું. **અઞ્ઞેન નીહારેના**તિ વિપસ્સનાવિમુત્તેન ચિત્તાભિનીહારેન.

ખેમકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. છન્નસુત્તવણ્ણના

૯૦. **મક્ખીતિ** ગુણમક્ખનલક્ખણેન મક્ખેન સમન્નાગતો. **પળાસીતિ** યુગગ્ગાહલક્ખણેન પળાસેન સમન્નાગતો. **એતં અવોચાતિ** ''ઓવદન્તુ મં…પે॰… પસ્સેય્ય''ન્તિ એતં અવોચ.

થેરન્તિ છન્નત્થેરં. અત્તનો દુગ્ગહણેન કઞ્ચિ ઉપારમ્ભમ્પિ કરેય્ય. તેન વુત્તં **''એવં કિર નેસં અહોસી''**તિઆદિ. **નિદ્દોસમેવસ્સ કત્વાતિ** આદિતો અનુરૂપત્તમેવ કત્વા સદ્ધમ્મં કથેસ્સામાતિ.

પરિતસ્સના ઉપાદાનન્તિ ભયપરિતસ્સના દિટ્ઠુપાદાનં. અનત્તનિ સતિ અનત્તકતાનિ કમ્માનિ કમત્તાનં કુસિસ્સન્તીતિ ભયપરિતસ્સના ચેવ દિટ્ઠુપાદાનઞ્ચ ઉપ્પજ્જતિ. **પટિનિવત્તતીતિ** યથારદ્ધવિપસ્સનાતો પટિનિવત્તતિ, નાસક્ખીતિ અત્થો. કસ્મા પનેતસ્સ વિપસ્સનમનુયુઞ્જન્તસ્સ એવં અહોસીતિ તત્થ કારણં વદતિ **''અયં કિરા''**તિઆદિના. **એવન્તિ** ''કો નુ ખો મે અત્તા''તિ એવં ન હોતિ. **તાવતિકા વિસ્સત્થીતિ** ''મય્હં ધમ્મં દેસેતૂ''તિ વુત્તવિસ્સાસો અત્થીતિ અત્થો. ઇદં કચ્ચાનસત્થં અદ્દસાતિ યોજના. ''દ્વયનિસ્સિતો, કચ્ચાન, લોકો''તિઆદિ **દિટ્ઠિવિનિવેઠના**. ''એતે તે, કચ્ચાન, ઉભો અન્તે અનુપગમ્મા''તિઆદિ **બુદ્ધબલદીપના**.

છન્નસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯-૧૦. રાહુલસુત્તાદિવણ્ણના

૯૧-૯૨. **એતાનિ** સુત્તાનિ. **ઇધાગતાનીતિ** ઇમસ્મિં વગ્ગે આનીતાનિ સઙ્ગીતિકારેહીતિ.

રાહુલસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

થેરવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પુપ્ફવગ્ગો

૧. નદીસુત્તવણ્ણના

૯૩. **પબ્બતેય્યાતિ** પબ્બતતો આગતા. તતો એવ **ઓહારિની**. તેનસ્સા ચણ્ડસોતતં દસ્સેતિ. દૂરં ગચ્છતીતિ **દૂરઙ્ગમા**. તેનસ્સા મહોઘતં દસ્સેતિ.

સોતેતિ વટ્ટસોતે. **ચતૂહિ ગાહેહીતિ** ''રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિઆદિનયપ્પવત્તેહિ ચતૂહિ ગાહેહિ. **પલુજ્જનત્તાતિ** છિન્નત્તા. **સોકાદિબ્યસનપ્પત્તીતિ** સોકાદિઅનત્થુપ્પત્તિ.

નદીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પુપ્ફસુત્તવણ્ણના

૯૪. **વિવદતી**તિ વિવાદં કરોતિ. **વદન્તો**તિ અયથાસભાવેન વદન્તો. **વિવદતિ** ધમ્મતાય વિરુદ્ધં કત્વા વદતિ. **લોકધમ્મો**તિ લુજ્જનસભાવધમ્મો. કો પન સોતિ આહ "**ખન્ધપઞ્ચક**"ન્તિ. તેનાહ "**તં હી**"તિઆદિ. **કથં કરોમી**તિ કેન પકારેનાહં બાલં અજાનન્તં કરોમિ. તેનાહ "**મય્હં હી**"તિઆદિ. તથા ચાહ "અક્ખાતો વો મયા મગ્ગો"તિઆદિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૫). "**તયો લોકા કથિતા**"તિ વત્વા તં વિવરિતું "**નાહં, ભિક્ખવે**"તિઆદિમાહ.

પુપ્ફસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ફેણપિણ્ડૂપમસુત્તવણ્ણના

૯૫. કેનચિ કારણેન યુજ્જિત્વા ગહેતું ન સક્કાતિ **અયુજ્ઝા** નામ. **નિવત્તનટ્ઠાને**તિ ઉદકપ્પવાહસ્સ નિવત્તિતટ્ઠાને.

અનુસોતાગમનેતિ અનુસોતં આગમનહેતુ, "અનુસોતાગમનેના"તિ વા પાઠો. **અનુપુબ્બેન પવડ્ઢિત્વા**તિ તત્થ તત્થ ઉટ્ઠિતાનં ખુદ્દકમહન્તાનં ફેણપિણ્ડાનં સંસગ્ગેન પકારતો વુદ્ધિં પત્વા. **આવહેય્યા**તિ આનેત્વા વહેય્ય. **કારણેન ઉપપરિક્ખેય્યા**તિ ઞાણેન વીમંસેય્ય. "**સારો નામ કિં ભવેય્યા**"તિ વત્વા સબ્બસો તદભાવં દસ્સેન્તો "**વિલીયિત્વા વિદ્ધંસેય્યેવા**"તિ આહ. તેન રૂપમ્પિ નિસ્સારતાય ભિજ્જતેવાતિ દસ્સેતિ. યથા હિ અનિચ્ચતાય અસારતાસિદ્ધિ, એવં અસારતાયપિ અનિચ્ચતાસિદ્ધીતિ અનિચ્ચતાય એવ નિચ્ચસારં થિરભાવસારં ધુવસારં સામીનિવાસીકારકભૂતસ્સ અત્તનો વસે પવત્તનમ્પેત્થ નત્થીતિ આહ "**રૂપમ્પિ…પે॰… નિસ્સારમેવા**"તિ. **સો**તિ ફેણપિણ્ડો. **ગહિતોપિ** ઉપાયેન **તમત્થં ન સાધેતિ** અનરહત્તા. **અનેકસન્ધિઘટિતો** તથા તથા ઘટિતો હુત્વા.

બ્યામમત્તમ્પિ એતરહિ મનુસ્સાનં વસેન. **અવસ્સમેવ ભિજ્જતિ** તરઙ્ગબ્ભાહતં હુત્વા.

તસ્મિં તસ્મિં ઉદકબિન્દુમ્હિ પતિતે. **ઉદકતલન્તિ** ઉદકપિટ્ઠિં. અઞ્ઞતો પતન્તં **ઉદકબિન્દું**. **ઉદકજલ્લન્તિ** સન્તાનકં હુત્વા ઠિતં ઉદકમલં. તઞ્હિ સંકડ્ઢિત્વા તતો ઉદકં પુટં કરોતિ, તસ્મિં પુટે પુબ્બુળસમઞ્ઞા. **વત્થુન્તિ** ચક્ખાદિવત્થું. **આરમ્મણન્તિ** રૂપાદિઆરમ્મણં. **કિલેસજલ્લન્તિ** પુરિમસિદ્ધં, પટિલભ્ભમાનં વા કિલેસમલં. **ફસ્સસઙ્ઘટ્ટનન્તિ** ફસ્સસમોધાનં. **પુબ્બુળસદિસા** મુહુત્તરમણીયતાય. યસ્મા ઘમ્મકાલે સૂરિયાતપસન્તાપાભિનિબ્બત્તરસ્મિજાલનિપાતે તાદિસે ભૂમિપદેસે ઇતો ચિતો સમુગ્ગતવાતવેગસમુદ્ધટવિરુળ્હસઙ્ઘાતેસુ પરિબ્ભમન્તેસુ અણુપરમાણુતજ્જારિપ્પકારેસુ ભૂતસઙ્ઘાતેસુ મરીચિસમઞ્ઞા, તસ્મા સબ્બસો સારવિરહિતાતિ વુત્તં "**સઞ્ઞાપિ અસારકટ્ઠેન મરીચિસદિસા**"તિ. યસ્મા ચ પસ્સન્તાનં યેભુય્યેન ઉદકાકારેન ખાયતિ, તસ્મા "ગહેત્વા પિવિતું વા"તિઆદિ વુત્તં. **નીલાદિઅનુભવનત્થાયા**તિ નીલાદિઆરમ્મણસ્સ અનુભવનત્થાય. **ફન્દતી**તિ ફન્દનાકારપ્પત્તા વિય હોતિ અપ્પહીનતણ્હસ્સ પુગ્ગલસ્સ. **વિપ્પલમ્ભેતિ** અપ્પહીનવિપલ્લાસં પુગ્ગલં. તેનાહ "**ઇદં નીલક**"ન્તિઆદિ. સઞ્ઞાવિપલ્લાસતો હિ ચિત્તવિપલ્લાસો, તતો દિટ્ઠિવિપલ્લાસોતિ. **વિપ્પલમ્ભનેના**તિ વિપ્પકારવસેનેવ આરમ્મણસ્સ લમ્ભનેન. વિપ્પકારવસેન હિ એતં લમ્ભનં, યદિદં અનુદકમેવ ઉદકં કત્વા દસ્સનં અનગરમેવ નગરં કત્વા ગન્ધબ્બનાટકાદિદસ્સનં.

કુક્કુકં વુચ્ચતિ કદલિક્ખન્ધસ્સ સબ્બપત્તવટ્ટીનં અબ્ભન્તરે દણ્ડકન્તિ આહ "**અકુક્કુકજાતન્તિ અન્તો અસઞ્જાતઘનદણ્ડક**"ન્તિ. **ન તથા હોતી**તિ યદત્થાય ઉપનીતં, તદત્થાય ન હોતિ. **નાનાલક્ખણો**તિ નાનાસભાવો.

સઙ્ખારક્ખન્ધોવાતિ એકો સઙ્ખારક્ખન્ધોત્વેવ વુચ્ચતિ.

અસ્સાતિ પુરિસસ્સ. **અપગતપટલપિળક**ન્તિ અપગતપટલદોસઞ્ચેવ અપગતપિળકદોસઞ્ચ. **અસારભાવદસ્સનસમત્થ**ન્તિ અસારસ્સ અસારભાવદસ્સનસમત્થં. **ઇત્તરા**તિ પરિત્તકાલા, ન ચિરટ્ઠિતિકા. તેનાહ "**લહુપચ્ચુપટ્ઠાના**"તિ. **અઞ્ઞદેવ ચ આગમનકાલે ચિત્ત**ન્તિ ઇદઞ્ચ ઓળારિકવસેનેવ વુત્તં. તથા હિ એકચ્છરક્ખણે અનેકકોટિસતસહસ્સસઙ્ખાનિ ચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝન્તિ. માયાય દસ્સિતં રૂપં **માયા**તિ વુત્તં. **યંકિઞ્ચિદેવ** કપાલિટ્ઠકપાસાણવાલિકાદિં. **વઞ્ચેતી**તિ અસુવણ્ણમેવ સુવણ્ણન્તિ, અમુત્તમેવ મુત્તાતિઆદિના વઞ્ચેતિ. નનુ ચ સઞ્ઞાપિ મરીચિ વિય વિપ્પલમ્ભેતિ વઞ્ચેતિ, ઇદમ્પિ વિઞ્ઞાણં માયા વિય વઞ્ચેતીતિ કો ઇમેસં વિસેસોતિ? વચનત્થો નેસં સાધારણો. તથાપિ સઞ્ઞા અનુદકંયેવ ઉદકં કત્વા ગાહાપેન્તી, અપુરિસઞ્ઞેવ પુરિસં કત્વા ગાહાપેન્તી વિપ્પલમ્ભનવસેન અપ્પવિસયા, વિઞ્ઞાણં પન યં કિઞ્ચિ અતંસભાવં તં કત્વા દસ્સેન્તી માયા વિય મહાવિસયા. તેનાહ "**યંકિઞ્ચિદેવા**"તિઆદિ. **એવમ્પી**તિ અતિવિય લહુપરિવત્તિભાવેનપિ માયાસદિસન્તિ.

દેસિતાતિ એવં દેસિતા ફેણપિણ્ડાદિઉપમાહિ.

ભૂરિ વુચ્ચતિ પથવી, સણ્હટ્ઠેન વિપુલટ્ઠેન ચ ભૂરિસદિસપઞ્ઞતાય **ભૂરિપઞ્ઞો**. તેનાહ "**સણ્હપઞ્ઞેન ચેવા**"તિઆદિ. **કિમિગણાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન અનેકગિજ્ઝાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **પવેણી**તિ ધમ્મપબન્ધો. **બાલલાપિની** ''અહં મમા''તિઆદિના. **સેસધાતુયો ગહેત્વાવ ભિજ્જતિ** એકુપ્પાદેકનિરોધત્તા, વત્થુરૂપનિસ્સયપચ્ચયત્તા ''અય''ન્તિ ન વિસું ગહિતં. **વધભાવતો**તિ વધસ્સ મરણસ્સ અત્થિભાવતો. **સરણ**ન્તિ પટિસરણં.

ફેણપિણ્ડૂપમસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪-૬. ગોમયપિણ્ડસુત્તાદિવણ્ણના

૯૬-૯૮. સસ્સતં સબ્બકાલં યાવ કપ્પવુટ્ઠાના હોન્તીતિ **સસ્સતિયો**, સિનેરુઆદયો. તાહિ **સમં** સમકાલં. **અનેના**તિ ભગવતા. **નયિદ**ન્તિ એત્થ **ય**-કારો પદસન્ધિકરો, **ઇદ**ન્તિ નિપાતપદં. તં પન યેન યેન સમ્બન્ધીયતિ, તં તિલિઙ્ગોવ હોતીતિ "**અયં મગ્ગબ્રહ્મચરિયવાસો**"તિ વુત્તં. "**ન પઞ્ઞાયેય્યા**"તિ વત્વા તમત્થં વિવરિતું "**મગ્ગો હી**"તિઆદિ વુત્તં. **વિવટ્ટેન્તો**તિ વિનિવટ્ટેન્તો અપ્પવત્તિં કરોન્તો.

રાજધાનીતિ રઞ્ઞો નિવાસનગરં. **સુત્તમય**ન્તિ ચિત્તવણ્ણવટ્ટિકામયં.

ગોમયપિણ્ડસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ગદ્દુલબદ્ધસુત્તવણ્ણના

૯૯. **યં મહાસમુદ્દો**તિ એત્થ **ય**ન્તિ સમયસ્સ પચ્ચામસનં. ભુમ્મત્થે ચેતં પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ "**યસ્મિં સમયે**"તિ. સો ચ સમયો અયન્તિ દસ્સેન્તો "**પઞ્ચમે સૂરિયે ઉટ્ઠિતે**"તિ આહ. **પરિચ્છેદં ન વદામિ** પરિચ્છેદકારિકાય અગ્ગમગ્ગવિજ્જાય અનધિગતત્તા. **સુનખો વિય વટ્ટનિસ્સિતો બાલો** અસવસભાવતો. **ગદ્દુલો વિય દિટ્ઠિબન્ધો**. **સક્કાયો** તસ્સ અસવસભાવતો. **પુથુજ્જનસ્સ સક્કાયાનુપરિવત્તન**ન્તિ ''સન્તાને સત્તવોહારો''તિ તં તતો અઞ્ઞં કત્વા ભેદેન નિદ્દેસો.

ગદ્દુલબદ્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. દુતિયગદ્દુલબદ્ધસુત્તવણ્ણના

૧૦૦. દિટ્ઠિગદ્દુલનિસ્સિતાયાતિ સહજાતાદિપચ્ચયવસેન દિટ્ઠિગદ્દુલનિસ્સિતાય **નિસ્સાયેવ પવત્તતિ** તતો અત્તાનં વિવેચેતું અસક્કુણેય્યત્તા. **ચિત્તસંકિલેસેનેવા**તિ દસવિધકિલેસવત્થુવસેન ચિત્તસ્સ સંકિલિટ્ઠભાવેન. અરિયમગ્ગાધિગમનેન **ચિત્તસ્સ વોદાનત્તા** વોદાયન્તિ **વિસુજ્ઝન્તિ**.

વિચરણચિત્તન્તિ ગહેત્વા વિચરણવસેન વિચરણચિત્તં. **સઙ્ખનામા**તિ એવંનામકા. **બ્રાહ્મણપાસણ્ડિકા**તિ જાતિયા બ્રાહ્મણા, છન્નવુતિયા પાસણ્ડેસુ તં સઙ્ખસઞ્ઞિતં પાસણ્ડં પગ્ગય્હ વિચરણકા. **પટકોટ્ઠક**ન્તિ દુસ્સાપણકં. **દસ્સેન્તા**તિ યથાગતિકમ્મવિપાકચિત્તતં દસ્સેન્તા . **તં ચિત્ત**ન્તિ તં પટકોટ્ઠકચિત્તં **ગહેત્વા વિચરન્તિ**. **ચિન્તેત્વા કતત્તા**તિ ''ઇમસ્સ રૂપસ્સ એવં હત્થપાદા, એવં મુખં લિખિતબ્બં, એવં આકારવત્થગ્ગહણાનિ, એવં કિરિયાવિસેસા, એવં કિરિયાવિભાગં, સત્તવિસેસાનં વિભાગં કાતબ્બ''ન્તિ તસ્સ ઉબ્બત્તનખિપનપવત્તનાદિપયોજનઞ્ચાતિ સબ્બમેતં તથા ચિન્તેત્વા કતત્તા **ચિત્તેન** મનસા **ચિન્તિતં નામ**. **ઉપાયપરિયેસનચિત્ત**ન્તિ ''હત્થપાદા એવં લિખિતબ્બા''તિઆદિના યથાવુત્તઉપાયસ્સ ચેવ પુબ્બે પવત્તસ્સ ભૂમિપરિકમ્મવણ્ણધાતુસમ્માયોજનુપાયસ્સ ચ વસેન પવત્તં ચિત્તં. **તતોપિ ચિત્તતર**ન્તિ તતો ચિત્તકમ્મતોપિ ચિત્તતરં ચિત્તકારેન ચિન્તિતપ્પકારાનં સબ્બેસંયેવ ચિત્તકમ્મે અનિપ્ફજ્જનતો. **કમ્મચિત્તેના**તિ કમ્મવિઞ્ઞાણેન. **કમ્મચિત્તેના**તિ વા કમ્મસ્સ ચિત્તભાવેન. સો કમ્મસ્સ વિચિત્તભાવો તણ્હાવસેન જાયતીતિ વેદિતબ્બો. સ્વાયમત્થો **અટ્ઠસાલિનીટીકાયં** વિભાવિતો. **એવં ચિત્તા**તિ એવં ચિત્તરૂપવિસેસા. **યોનિં ઉપનેતી**તિ તં તં અણ્ડજાદિભેદં યોનિવિસેસં પાપેતિ વણ્ણવિસેસો વિય ફલિકમણિકં. ન હિ વિસેસા હિતવિચિત્તસામત્થિયકમ્મં યોનિં ઉપનેતિ, તસ્સ તસ્સ વિપાકુપ્પત્તિયા પચ્ચયો હોતિ. **યોનિમૂલકો તેસં ચિત્તભાવો**તિ યં યં યોનિં કમ્મં સત્તે ઉપનેતિ, તંતંયોનિમૂલકો તેસં સત્તાનં ચિત્તવિચિત્તભાવો. તેનાહ ''**યોનિઉપગતા**''તિઆદિ. **સદિસચિત્તાવ** સદિસચિત્તભાવા એવ. **ઇતી**તિઆદિ વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ ઉપ્પાટિપાટિયા નિગમનં.

તિરચ્છાનગતચિત્તભાવતો ચિત્તસ્સેવ સવિસેસં ચિત્તભાવકરણં દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ ચિત્તં નામેતં ચિત્તતરમેવ વેદિતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો. **સહજાતધમ્મચિત્તતાયા**તિ રાગાદિસદ્ધાદિધમ્મવિચિત્તભાવેન. **ભૂમિચિત્તતાયા**તિ અધિટ્ઠાનચિત્તતાય. કમ્મનાનત્તં મૂલં કારણં એતેસન્તિ **કમ્મનાનત્તમૂલકા**, તેસં. **લિઙ્ગનાનત્તં** ઇત્થિલિઙ્ગાદિનાનત્તવસેન ચેવ તંતંસણ્ઠાનનાનત્તવસેન ચ વેદિતબ્બં. **સઞ્ઞાનાનત્તં** ઇત્થિપુરિસદેવમનુસ્સાદિસઞ્ઞાનાનત્તવસેન . **વોહારનાનત્તં** તિસ્સોતિઆદિવોહારનાનત્તવસેન. **ચિત્તાનં** વિચિત્તાનં. તંતંવોહારનાનત્તમ્પિ ચિત્તેનેવ પઞ્ઞપીયતિ. રઙ્ગજાતરૂપસમુટ્ઠાપનાદિના વત્થં રઞ્જયતીતિ **રજકો**, વણ્ણકારો. પુથુજ્જનસ્સ અત્તભાવસઞ્ઞિતરૂપસમુટ્ઠાપનતા નિયતા એકન્તિકાતિ પુથુજ્જનગ્ગહણં. ''અભિરૂપં રૂપં સમુટ્ઠાપેતી''તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો.

દુતિયગદ્દુલબદ્ધસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. વાસિજટસુત્તવણ્ણના

૧૦૧. અત્થસ્સાતિ હિતસ્સ. **અસાધિકા** ‘‘ભાવનાનુયોગં અનનુયુત્તસ્સા’’તિ અનનુયુત્તસ્સ વુત્તત્તા. **ઇતરાતિ** સુક્કપક્ખઉપમા. **સાધિકા** ભાવનાયોગસ્સ અનુયુત્તત્તા. તઞ્હિ તસ્સ સાધિકા વેદિતબ્બા. **સમ્ભાવનત્થેતિ** પરમત્થસમ્ભાવને. એવઞ્હિ કણ્હપક્ખેપિ અપિસદ્દગ્ગહણં સમત્થિતં હોતિ. **સમ્ભાવનત્થેતિ** વા પરિકપ્પનત્થેતિ અત્થો. સઞ્ઞાતબ્બે અત્થે અનિયમતો વુચ્ચમાને સઞ્ઞાતો અનિયમત્થો વાસદ્દો વત્તબ્બોતિ ‘‘**અટ્ઠ વા**’’તિઆદિ વુત્તં. **ઊનાધિકાનીતિ** ઊનાનિપિ અધિકાનિપિ કિઞ્ચાપિ હોન્તિ, એકંસો પન ગહેતબ્બોતિ ‘‘**અટ્ઠ વા દસ વા દ્વાદસ વા**’’તિ વુત્તં. એવં વચનં સન્ધાય ‘‘**વચનસિલિટ્ઠતાયા**’’તિઆદિ વુત્તં. પાદનખસિખાહિ અકોપનવસેન **સમ્મા અધિસયિતાનિ. ઉતુન્તિ** ઉણ્હઉતું કાયુસ્માવસેન. તેનાહ ‘‘**ઉસ્મીકતાની**’’તિ. **ભાવિતાનીતિ** કુક્કુટવાસનાય વાસિતાનિ. સમ્માઅધિસયનાદિતિવિધકિરિયાકરણેન ઇમં અપ્પમાદં કત્વા. **સોત્થિના અભિનિબ્ભિજ્જિતુન્તિ** અનન્તરાયેન તતો નિક્ખમિતું. ઇદાનિ તમત્થં વિવરન્તો ‘‘**તે હી**’’તિઆદિમાહ. **સયમ્પીતિ** અણ્ડાનિ. **પરિણામન્તિ** પરિપક્કં બહિનિક્ખમનયોગ્ગતં.

તન્તિ ઓપમ્મસમ્પટિપાદનં. **એવન્તિ** ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન. **અત્થેનાતિ** ઉપમેય્યત્થેન. **સંસન્દિત્વા** સમ્મા યોજેત્વા. સમ્પયુત્તધમ્મવસેન ઞાણસ્સ તિક્ખાદિભાવો વેદિતબ્બો. ઞાણસ્સ હિ સભાવતો સતિનેપક્કતો ચ તિક્ખભાવો, સમાધિવસેન સૂરભાવો, સદ્ધાવસેન વિપ્પસન્નભાવો , વીરિયવસેન પરિણામભાવો. **પરિણામકાલોતિ** બલવવિપસ્સનાકાલો. **વટ્ઠિતકાલોતિ** વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનાકાલો. અનુલોમટ્ઠાનસ્સ હિ વિપસ્સના ગહિતગબ્ભા નામ તદા મગ્ગગબ્ભસ્સ ગહિતત્તા. **તજ્જાતિકન્તિ** તસ્સ વિપસ્સનાનુયોગસ્સ અનુરૂપં. **સત્થાપિ ગાથાય અવિજ્જણ્ડકોસં પહરતિ** ભિન્દાપેતિ.

ઓલમ્બકસઞ્ઞાતન્તિ ઓલમ્બકસુત્તસઞ્ઞાતં. **પલન્તિ** તસ્સ સુત્તસ્સ નામં. **ધારેત્વાતિ** દારુનં હેટ્ઠાદિજાનનત્થં ઉપનેત્વા. **દારૂનં ગણ્ડં હરતીતિ પલગણ્ડોતિ** એતેન પલેન ગણ્ડહારો ‘‘**પલગણ્ડો**’’તિ પચ્છિમપદે ઉત્તરપદલોપેન નિદ્દેસોતિ દસ્સેતિ. **ગહણટ્ઠાનેતિ** હત્થેન ગહેતબ્બટ્ઠાને. સમ્મદેવ ખેપીયન્તિ એતેન કાયદુચ્ચરિતાદીનીતિ **સઙ્ખેપો,** તેન. વિપસ્સનં અનુયુઞ્જન્તસ્સ પુગ્ગલસ્સેવ દિવસે દિવસે આસવાનં પરિક્ખયો ઇધ ‘‘**વિપસ્સનાયાનિસંસો**’’તિ અધિપ્પેતો. **હેમન્તિકેન** કરણભૂતેન. ભુમ્મત્થે વા એતં કરણવચનં, હેમન્તિકેતિ અત્થો. **પટિપ્પસ્સમ્ભન્તીતિ** પટિપ્પસ્સદ્ધફલાનિ હોન્તિ. તેનાહ ‘‘**પૂતિકાનિ ભવન્તી**’’તિ.

મહાસમુદ્દો વિય સાસનં સભાવગમ્ભીરભાવતો. **નાવા વિય યોગાવચરો** મહોઘુત્તરણતો. **પરિયાદાનં વિયાતિ** પરિતો અપરિપૂરણં વિય. **ખજ્જમાનાનન્તિ** સઞ્ઞાદન્તેન વિય ઉદકેન ખેપિયમાનાનં બન્ધનાનં. **તનુભાવોતિ** પરિયુટ્ઠાનુપ્પત્તિયા અસમત્થતાય દુબ્બલભાવો. **વિપસ્સનાઞાણપીતિપામોજ્જેહીતિ** વિપસ્સનાઞાણસમુટ્ઠિતેહિ પીતિપામોજ્જેહિ. **ઓક્ખાયમાને પક્ખાયમાનેતિ** વિવિધપટિપત્તિયા ઉક્ખાયમાને પટિસઙ્ખાનુપસ્સનાય પક્ખાયમાને. **દુબ્બલતા દીપિતા** ‘‘અપ્પકસિરેનેવ સંયોજનાનિ પટિપ્પસ્સમ્ભન્તિ, પૂતિકાનિ ભવન્તી’’તિ વુત્તત્તા.

વાસિજટસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. અનિચ્ચસઞ્ઞાસુત્તવણ્ણના

૧૦૨. ભાવેન્તસ્સાતિ વિપસ્સનાય મગ્ગં ભાવેન્તસ્સ **ઉપ્પન્નસઞ્ઞા.** તેનાહ – ‘‘**સબ્બં કામરાગં પરિયાદિયતી**’’તિઆદિ. **સન્તાનેત્વાતિ** કસનટ્ઠાનં સબ્બસો વિતનેત્વા પત્થરિત્વા. **કિલેસાતિ** ઉપક્કિલેસપ્પભેદા કિલેસા. **અનિચ્ચસઞ્ઞાઞાણેનાતિ** અનિચ્ચસઞ્ઞાસહગતેન ઞાણેન.

લાયનન્તિ લાયનં વિય નયનં વિય નિચ્છોટનં વિય ચ **અનિચ્ચસઞ્ઞાણં. ઇમિના અત્થેના**તિ ઇમિના યથાવુત્તેન પાળિયા અત્થેન, **ઉપમા સંસન્દેતબ્બા**તિ એત્થ પબ્બજલાયકો વિય યોગાવચરો. લાયનાદિના તસ્સ તત્થ કતકિચ્ચતાય પરિતુટ્ઠિ વિય ઇમસ્સ કિલેસે સબ્બસો છિન્દિત્વા ફલસમાપત્તિસુખેન કાલસ્સ વીતિનામના.

કૂટં ગચ્છન્તીતિ પારિમન્તેન કૂટં ગચ્છન્તિ. **કૂટં પવિસનભાવેના**તિ કૂટચ્છિદ્દં અગ્ગેન પવિસનવસેન. **સમોસરિત્વા**તિ છિદ્દે અનુપવિસનવસેન ચ આહચ્ચ અવટ્ઠાનેન ચ સમોસરિત્વા ઠિતા. **કૂટં વિય અનિચ્ચસઞ્ઞા** અનિચ્ચાનુપસ્સનાવસેન અવટ્ઠાનસ્સ મૂલભાવતો. **ગોપાનસિયો વિય ચતુભૂમકકુસલા ધમ્મા** અનિચ્ચસઞ્ઞામૂલકત્તા. **કૂટં અગ્ગં** સબ્બગોપાનસીનં તથાઅધિટ્ઠાનસ્સ પધાનકારણત્તા. **અનિચ્ચસઞ્ઞા અગ્ગા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **અનિચ્ચસઞ્ઞા લોકિયા**તિ ઇદં અનિચ્ચસઞ્ઞાનુપસ્સનં સન્ધાય વુત્તં. અનિચ્ચાનુપસ્સનામુખેન અધિગતઅરિયમગ્ગે ઉપ્પન્નસઞ્ઞા અનિચ્ચસઞ્ઞાતિ વત્તબ્બતં લભતીતિ ''અનિચ્ચસઞ્ઞા, ભિક્ખવે, ભાવિતા બહુલીકતા સબ્બં કામરાગં પરિયાદિયતી''તિઆદિ વુત્તં. તથા હિ **ધમ્મસઙ્ગહે** (ધ॰ સ॰ ૩૫૭, ૩૬૦) ''યસ્મિં સમયે લોકુત્તરં સઞ્ઞં ભાવેતી''તિઆદિના સઞ્ઞાપિ ઉદ્ધટા. **સબ્બાસુ ઉપમાસૂ**તિ મૂલસન્તાનઉપમાદીસુ પઞ્ચસુ ઉપમાસુ. **પુરિમાહી**તિ કસ્સકપબ્બજલાયનઅમ્બપિણ્ડિઉપમાહિ **અનિચ્ચસઞ્ઞાય કિચ્ચં** વુત્તં મૂલસન્તાનકપદાલનપબ્બજલાયનવણ્ટચ્છેદનપદેસેન અનિચ્ચસઞ્ઞાય પટિપક્ખપચ્છેદનસ્સ દસ્સિતત્તા. **પચ્છિમાહિ બલં** દસ્સિતં પટિપક્ખાતિભાવસ્સ જોતિતત્તા.

અનિચ્ચસઞ્ઞાસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પુપ્ફવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મજ્ઝિમપણ્ણાસકો સમત્તો.

૧૧. અન્તવગ્ગો

૧. અન્તસુત્તવણ્ણના

૧૦૩. અઞ્ઞમઞ્ઞં અસંસટ્ઠભાવેન એતિ ગચ્છતીતિ **અન્તો**, ભાગોતિ આહ ''**અન્તાતિ કોટ્ઠાસા**''તિ. ''સક્કાયનિરોધન્તો''તિ નિરોધપચ્ચયસ્સ ગહિતત્તા વુત્તં ''**ચતુસચ્ચવસેન પઞ્ચક્ખન્ધે યોજેત્વા**''તિ. **અન્તોતિ... પે॰... અજ્ઝાસયવસેન વુત્તં** યથાનુલોમદેસનત્તા સુત્તન્તદેસનાય.

અન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૩. દુક્ખસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૪-૧૦૫. **દુતિયમ્પીતિ અપિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો. તેન ન કેવલં પઠમસુત્તમેવ, અથ ખો દુતિયમ્પીતિ.

તતિયમ્પિ તથેવાતિ ઇમિના ''પઞ્ચક્ખન્ધે ચતુસચ્ચવસેન યોજેત્વા''તિ ઇદં ઉપસંહરતિ.

દુક્ખસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. પરિઞ્ઞેય્યસુત્તવણ્ણના

૧૦૬. પરિઞ્ઞેય્યેતિ એત્થ તિસ્સો પરિઞ્ઞા ઞાતપરિઞ્ઞા, તીરણપરિઞ્ઞા, પહાનપરિઞ્ઞાતિ. તાસુ **ઞાતપરિઞ્ઞા** યાવદેવ તીરણપરિઞ્ઞત્થા. **તીરણપરિઞ્ઞા ચ** યાવદેવ પહાનપરિઞ્ઞત્થાતિ . તત્થ ઉક્કટ્ઠાય પરિઞ્ઞાય કિચ્ચદસ્સનવસેન અત્થં દસ્સેન્તો ''**પરિઞ્ઞેય્યેતિ પરિજાનિતબ્બે સમતિક્કમિતબ્બે**''તિ, પહાતબ્બેતિ અત્થો. તેનાહ ભગવા – ''કતમા ચ, ભિક્ખવે, પરિઞ્ઞા? રાગક્ખયો, દોસક્ખયો, મોહક્ખયો''તિ, તસ્મા **સમતિક્કમ**ન્તિ, સમતિક્કન્તં પહાનસ્સ ઉપાયં. **સમતિક્કમિત્વા ઠિત**ન્તિ પજહિત્વા ઠિતન્તિ અયમેત્થ અત્થો.

પરિઞ્ઞેય્યસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૧૦. સમણસુત્તાદિવણ્ણના

૧૦૭-૧૧૨. ચત્તારિ સચ્ચાનિ કથિતાનિ અસ્સાદાદીનં સમુદયાદીનઞ્ચ દેસિતત્તા.

કિલેસપ્પહાનં કથિતં રાગપ્પહાનસ્સ જોતિતત્તા.

સમણસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અન્તવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. ધમ્મકથિકવગ્ગો

૧-૨. અવિજ્જાસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૩-૧૧૪. યાવતાતિ યસ્મા. **ઇમાય…પે॰… સમન્નાગતો**તિ ''ઇદં દુક્ખન્તિ યથાભૂતં નપ્પજાનાતી''તિઆદિના નયેન વુત્તાય ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ અઞ્ઞાણસભાવાય અવિજ્જાય સમ્મોહેન સમન્નાગતો. **એત્તાવતા**તિ એત્તકેન કારણેન **અવિજ્જાગતો** સમઙ્ગીભૂતેન ઉપગતો, અવિજ્જાય વા ઉપેતો નામ હોતિ.

દુતિયેપીતિ વિજ્જાસુત્તે. ''વિજ્જાવસેન દેસના''તિ અયમેવ વિસેસોતિ આહ ''**એસેવ નયો**''તિ.

અવિજ્જાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ધમ્મકથિકસુત્તવણ્ણના

૧૧૫. પઠમેન ધમ્મકથિકો કથિતો ''ધમ્મં દેસેતી''તિ વુત્તત્તા. **દુતિયેન સેખભૂમિ** કથિતા ''પટિપન્નો હોતી''તિ વુત્તત્તા, **તતિયેન અસેખભૂમિ** કથિતા ''અનુપાદાવિમુત્તો હોતી''તિ વુત્તત્તા. **ધમ્મકથિકં પુચ્છિતેન** ભગવતા. **વિસેસેત્વા**તિ ધમ્મકથિકભાવતો વિસેસેત્વા ઉક્કંસેત્વા. **દ્વે ભૂમિયો**તિ સેક્ખાસેક્ખભૂમિયો.

ધમ્મકથિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. દુતિયધમ્મકથિકસુત્તવણ્ણના

૧૧૬. તીણિ વિસ્સજ્જનાનીતિ યથાપુચ્છં તીણિ વિસ્સજ્જનાનિ.

દુતિયધમ્મકથિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫-૯. બન્ધનસુત્તાદિવણ્ણના

૧૧૭-૧૨૧. તીરં વુચ્ચતિ વટ્ટં ઓરિમતીરન્તિ કત્વા. તેનાહ ‘‘અથાયં ઇતરા પજા, તીરમેવાનુધાવતી’’તિ (ધ॰ પ॰ ૮૫). **પારં વુચ્ચતિ નિબ્બાનં** સંસારસ્સ પારિમન્તિ કત્વા. **બદ્ધો**તિ અનુસયપ્પહાનસ્સ અકતત્તા **કિલેસબન્ધનેન બદ્ધો**, સુક્કપક્ખેપિ દિટ્ઠિસમનુપસ્સનાય રૂપાદિબન્ધનસ્સ પટિક્ખેપમત્તમેવ વુત્તં, ન વિમોક્ખન્તિ અધિપ્પાયો. **ઇમસ્મિં સુત્તે વટ્ટદુક્ખં કથિત**ન્તિ ‘‘તીરદસ્સી પારદસ્સી, પરિમુત્તો સો દુક્ખસ્માતિ વદામી’’તિ આગતત્તા વટ્ટવિવટ્ટં કથિકન્તિ વત્તું સક્કા.

છટ્ઠાદીનિ ઉત્તાનત્થાનેવ હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા.

બન્ધનસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સીલવન્તસુત્તવણ્ણના

૧૨૨. આબાધટ્ઠેનાતિ આદિતો ઉપ્પત્તિતો પટ્ઠાય બાધનટ્ઠેન રુજનટ્ઠેન. **અન્તોદોસટ્ઠેના**તિ અબ્ભન્તરે એવ દુસ્સનટ્ઠેન કુપ્પનટ્ઠેન. **ખણનટ્ઠેના**તિ સસનટ્ઠેન. **દુક્ખટ્ઠેના**તિ દુક્ખમત્તા દુક્ખભાવેન. દુક્ખઞ્હિ લોકે ‘‘અઘ’’ન્તિ વુચ્ચતિ અતિવિય હનનતો. **વિસભાગં** …પે॰… **પચ્ચયટ્ઠેના**તિ યથાપવત્તમાનાનં ધાતાદીનં વિસભાગભૂતમહાભૂતસમુટ્ઠાનસ્સ આબાધસ્સ પચ્ચયભાવેન. **અસકટ્ઠેના**તિ અનત્તનિયતો. **પલુજ્જનટ્ઠેના**તિ પકારતો ભિજ્જનટ્ઠેન. **સત્તસુઞ્ઞતટ્ઠેના**તિ સત્તસઞ્ઞાતઅત્તસુઞ્ઞતટ્ઠેન. **અત્તાભાવેના**તિ દિટ્ઠિગતિકપરિકપ્પિતસ્સ અત્તનો અભાવેન. **સુઞ્ઞતો અનત્તતો**તિ એત્થ ‘‘પરતો’’તિ પદસ્સ સઙ્ગહો કાતબ્બો, તસ્મા ‘‘**દ્વીહિ અનત્તમનસિકારો**’’તિ વત્તબ્બં.

સીલવન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. સુતવન્તસુત્તવણ્ણના

૧૨૩. તથા એકાદસમેતિ એત્થ **તથા**-સદ્દેન ‘‘ઉત્તાનમેવા’’તિ ઇદં આકડ્ઢતિ. **ઇધા**તિ એકાદસમે. કમ્મટ્ઠાનસ્સ ઉગ્ગહધારણપરિચયમનસિકારવસેન પવત્તઞાણં કમ્મટ્ઠાનસુતવસેન નિપ્ફજ્જનતો ‘‘**સુત**’’ન્તિ વુત્તં.

સુતવન્તસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨-૧૩. કપ્પસુત્તાદિવણ્ણના

૧૨૪-૧૨૫. રાહુલોવાદસદિસાનીતિ **રાહુલોવાદસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૨.૧૧૩ આદયો) આગતસુત્તસદિસાનિ.

કપ્પસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ધમ્મકથિકવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. અવિજ્જાવગ્ગો

૧-૧૦. સમુદયધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના

૧૨૬-૧૩૫. ઇમસ્મિન્તિ અવિજ્જાવગ્ગે. **ચતુસચ્ચમેવ કથિતં**, **તસ્મા** હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ઉત્તાનમેવાતિ અધિપ્પાયો.

સમુદયધમ્મસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અવિજ્જાવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૪. કુક્કુળવગ્ગો

૧-૧૪. કુક્કુળસુત્તાદિવણ્ણના

૧૩૬-૧૪૯. અન્તો અગ્ગિ મહન્તો છારિકરાસિ, તત્થ ઉક્કુળવિકુલતો અક્કમન્તં યાવ કેસગ્ગં અનુદહતાય કુચ્છિતં કુળન્તિ કુક્કુળં , રૂપવેદનાદિ પન તતોપિ કઞ્ચિ કાલં અનુદહનતો મહાપરિળાહનટ્ઠેન ચ કુક્કુળં વિયાતિ **કુક્કુળં. અનિચ્ચલક્ખણાદીની**તિ અનિચ્ચદુક્ખાનત્તલક્ખણાનિ.

કુક્કુળસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કુક્કુળવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૫. દિટ્ઠિવગ્ગો

૧-૯. અજ્ઝત્તસુત્તાદિવણ્ણના

૧૫૦-૧૫૮. પચ્ચયં કત્વાતિ અભિનિવેસપચ્ચયં કત્વા. આદિસદ્દેન મિચ્છાદિટ્ઠિસક્કાયદિટ્ઠિઅત્તાનુદિટ્ઠિ સઞ્ઞોજનાભિનિવેસ-વિનિબન્ધઅજ્ઝોસાનાનિ સઙ્ગણ્હાતિ. તત્થ **અભિનિવેસા** તણ્હામાનદિટ્ઠિયો. **વિનિબન્ધા** ''કાયે અવીતરાગો હોતી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૦; મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૬) આગતચેતસોવિનિબન્ધા . **અજ્ઝોસાના**તિ તણ્હાદિટ્ઠિજ્ઝોસાનાનિ. સેસાનિ સુવિઞ્ઞેય્યાનેવ.

અજ્ઝત્તસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦.આનન્દસુત્તવણ્ણના

૧૫૯. **ધરમાનકાલે**તિ જીવમાનકાલે. **પહાનં અપસ્સન્તો**તિ થેરસ્સ કિર ભગવતિ પેમં અધિમત્તં. **ચિત્તં ગણ્હિસ્સામી**તિ ચિત્તં આરાધેસ્સામિ. **ગન્તબ્બં હોતિ**, તસ્મા સપલિબોધો. **ચિત્તં સમ્પહંસમાનો**તિ ચિત્તસ્સ વિબોધનો. **વિમુત્તિ…પે॰… જાતો** આયતિં પટિવેધપચ્ચયત્તા, ન પન તદા વિસેસાવહભાવા નિબ્બેધભાગિયો.

આનન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દિટ્ઠિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઉપરિપણ્ણાસકો સમત્તો.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

ખન્ધસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૨. રાધસંયુત્તં

૧. પઠમવગ્ગો

૧. મારસુત્તવણ્ણના

૧૬૦. મારસદ્દોયં ભાવસાધનોતિ દસ્સેન્તો ‘‘**મારો વા અસ્સાતિ મરણં વા ભવેય્યા**’’તિ આહ. **મારેતાતિ** મરિતબ્બો મારં મરણં એતબ્બોતિ આહ ‘‘**મારેતબ્બો**’’તિ. **અનુપાદાનિબ્બાનત્થાતિ** ફલવિમુત્તિસઞ્ઞાતા અરહતો અરહન્તતા નામ યાવદેવ અનુપાદાનિબ્બાનત્થા. **નિબ્બાનબ્ભન્તરેતિ** અનુપાદાનિબ્બાનાધિગમસ્સ અબ્ભન્તરે તતો ઓરમેવ ઇદં મગ્ગં બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતિ, ન તતો પરં. **અસ્સાતિ** બ્રહ્મચરિયસ્સ.

મારસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૧૦. સત્તસુત્તાદિવણ્ણના

૧૬૧-૧૬૯. લગ્ગપુચ્છાતિ લગ્ગનસ્સ બજ્ઝનસ્સ પુચ્છા. યદિ રૂપાદીસુ સત્તત્તા સત્તો, ખીણાસવા કથં સત્તાતિ? સત્તભૂતપુબ્બાતિ કત્વા. **કીળાવિગમન્તિ** કીળાય અપનયનં ઓરમણં. યન્તરજ્જુ વિય ભવપબન્ધસ્સ નયનતો **ભવરજ્જૂતિ** તણ્હા વુત્તા.

સત્તસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧-૧૨. મારસુત્તાદિવણ્ણના

૧૭૦-૧૮૧. રૂપાદિવિનિમુત્તં મરણં નામ નત્થિ રૂપાદીનંયેવ વિભવે મરણસમઞ્ઞાતિ. **મરણધમ્મો** વિનાસભાવો.

મારસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩-૪. આયાચનવગ્ગાદિ

૧-૧૧. મારાદિસુત્તએકાદસકવણ્ણના

૧૮૨-૨૦૫. સુખુમં કારણં ઉપટ્ઠાતિ, તેનેસ થેરો પટિભાનેય્યકાનં એતદગ્ગે ઠપિતો. **વિમુત્તિપરિપાચનીયધમ્મવસેનેવ**, ન પટિવેધાવહભાવેન.

મારાદિસુત્તએકાદસકવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

આયાચનવગ્ગાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

રાધસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૩. દિટ્ઠિસંયુત્તં

૧. સોતાપત્તિવગ્ગો

૧. વાતસુત્તવણ્ણના

૨૦૬. ન એતે વાતાતિ યે ઇમે રુક્ખસાખાદિભઞ્જનકરા, એતે સત્તકાયત્તા વાતા નામ ન હોન્તિ. તે હિ નિચ્ચા ધુવા સસ્સતા. તેનાહ **"વાતો પના"**તિઆદિ. તેન સત્તસુ કાયેસુ ચતુત્થં કાયમાહ. રુક્ખસાખાદિભઞ્જનકો **એસો વાતલેસો નામ**, વાતસદિસોતિ અત્થો. **એસિકત્થમ્ભો વિયા**તિ ઇમિના નિચ્ચલભાવમેવ દસ્સેતિ, **પબ્બતકૂટં વિયા**તિ ઇમિના પન સસ્સતિસમંવાપિ. અયઞ્હિ વાયુ કાયસ્સ નિચ્ચતં અભિનિવિસ્સ ઠિતો ''મા ચ અનિચ્ચતા પરો હોતૂ''તિ ન વાતા વાયન્તીતિ બાધતિ. એસ નયો **નદિયો સન્દન્તી**તિઆદીસુ. **ઉદકં પના**તિ દુતિયં કાયં સન્ધાયાહ. **ગબ્ભો પન ન નિક્ખમતિ** કૂટટ્ઠાદિભાવેનેવ તસ્સ લબ્ભનતો. **નેવ તે ઉદેન્તિ** યથા વાતા, એવં તિટ્ઠનતો લોકસ્સ પન તથા મતિમત્તન્તિ અધિપ્પાયો.

વાતસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૪. એતંમમસુત્તાદિવણ્ણના

૨૦૭-૨૦૯. દિટ્ઠં રૂપાયતનં ચક્ખુના દટ્ઠબ્બતો. **સુતં સદ્દાયતનં** સોતેન સોતબ્બતો. **મુતં ગન્ધાયતનાદિ** તિવિધં સમ્પત્તગાહીહિ ઘાનાદીહિ પત્વા ગહેતબ્બતો. **અવસેસાનિ** ચક્ખાદીનિ **સત્તાયતનાનિ વિઞ્ઞાતં નામ** કેવલં મનોવિઞ્ઞાણેન વિજાનિતબ્બતો. **પત્ત**ન્તિ અનુપ્પત્તં, યં કિઞ્ચિ પાપુણિતબ્બં પરિયેસિત્વા ગવેસિત્વા સમ્પત્તન્તિ અનુપ્પત્તં. **પરિયેસિત**ન્તિ પરિયિટ્ઠં. **ચિત્તેન અનુસઞ્ચરિત**ન્તિ મનસા ચિન્તિતં. ''પત્તં પરિયેસિત''ન્તિ એતસ્મિં પદદ્વયે ચતુક્કં સમ્ભવતીતિ તં દસ્સેત્વા તસ્સ વસેન પત્તપરિયેસિતપદાનિ, તતો મનસા અનુવિચરિતઞ્ચ નીહરિત્વા દસ્સેતું **"લોકસ્મિં હી"**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પરિયેસિત્વા પત્તં નામ** પરિયેસનાય પરિગ્ગાહભાવતો. **પરિયેસિતં નામ** કેવલં પરિયેસિતમેવાતિ કત્વા પરિયેસિત્વા પત્તસ્સ મનુસ્સાનુવિચરિતસ્સ વુત્તત્તા. પઠમવિકપ્પે સઙ્કરો અત્થીતિ અસઙ્કરતો ચ દસ્સેતું **"અથ વા"**તિઆદિ વુત્તં. **સબ્બ**ન્તિ વિઞ્ઞાતાદિ. તઞ્હિ મનોવિઞ્ઞાણેન ગહિતત્તા મનસા અનુવિચરિતં નામ ન દિટ્ઠં સુતં મુતં.

એતંમમસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. નત્થિદિન્નસુત્તવણ્ણના

૨૧૦. દિન્નન્તિ દેય્યધમ્મસીસેન દાનં વુત્તન્તિ આહ **"દિન્નસ્સ ફલાભાવં સન્ધાયા"**તિ, દિન્નં પન અન્નાદિવત્થું કથં પટિક્ખિપન્તિ. એસ નયો **"યિટ્ઠં હુત"**ન્તિ એત્થાપિ. **મહાયાગો**તિ સબ્બસાધારણં મહાદાનં. **પહેણકસક્કારો**તિ પાહુનકાનં કાતબ્બસક્કારો. **ફલ**ન્તિ આનિસંસફલં નિસ્સન્દફલઞ્ચ. **વિપાકો**તિ સદિસફલં. **પરલોકે ઠિતસ્સ અયં લોકો નત્થી**તિ પરલોકે ઠિતસ્સ કમ્મુના લદ્ધબ્બો અયં લોકો ન હોતિ. **ઇધલોકે ઠિતસ્સપિ પરલોકો નત્થી**તિ ઇધલોકે ઠિતસ્સ કમ્મુના લદ્ધબ્બો પરલોકો ન હોતિ. તત્થ કારણમાહ – **"સબ્બે તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તી"**તિ. ઇમે સત્તા યત્થ યત્થ ભવે યોનિઆદીસુ ચ ઠિતા, તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તિ નિરુદયવિનાસવસેન નસ્સન્તિ.

ફલાભાવવસેનાતિ માતાપિતૂસુ સમ્માપટિપત્તિમિચ્છાપટિપત્તીનં ફલસ્સ અભાવવસેન ‘‘નત્થિ માતા, નત્થિ પિતા’’તિ વદન્તિ, ન માતાપિતૂનં, નાપિ તેસુ ઇદાનિ કરિયમાનસક્કારાસક્કારાનં અભાવવસેન તેસં લોકપચ્ચક્ખત્તા. પુબ્બુળકસ્સ વિય ઇમેસં સત્તાનં ઉપ્પાદો નામ કેવલો, ન ભવતો ચવિત્વા આગમનપુબ્બકોતિ દસ્સનત્થં ‘‘નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા’’તિ વુત્તન્તિ આહ – ‘‘**ચવિત્વા ઉપ્પજ્જનકસત્તા નામ નત્થી**’’તિ. સમણેન નામ યાથાવતો જાનન્તેન કસ્સચિ અકથેત્વા સઞ્ઞતેન ભવિતબ્બં, અઞ્ઞથા આહોપુરિસિકા નામ સિયા. કિઞ્હિ પરો પરસ્સ કરિસ્સતિ, તથા ચ અત્તનો સમ્પાદનસ્સ કસ્સચિ અવસ્સયો એવ ન સિયા તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જનતોતિ આહ ‘‘**યે ઇમઞ્ચ…પે॰… પવેદેન્તી**’’તિ.

ચતૂસુ મહાભૂતેસુ નિયુત્તોતિ **ચાતુમહાભૂતિકો**. યથા પન મત્તિકાય નિબ્બત્તં ભાજનં મત્તિકામયં, એવમયં ચતૂહિ મહાભૂતેહિ નિબ્બત્તોતિ આહ ‘‘**ચતુમહાભૂતમયો**’’તિ. **અજ્ઝત્તિકા પથવીધાતૂ**તિ સત્તસન્તાનગતા પથવીધાતુ. **બાહિરં પથવીધાતુ**ન્તિ બહિદ્ધા મહાપથવિં. **અનુયાતી**તિ તસ્સ અનુરૂપભાવેન યાતિ ઉપેતિ. **ઉપગચ્છતી**તિ પુબ્બે બાહિરપથવીકાયતો તદેકદેસભૂતા પથવી આગન્ત્વા અજ્ઝત્તિકભાવપ્પત્તિયા સત્તભાવેન સણ્ઠિતા ઇદાનિ ઘટાદિપથવી વિય તમેવ બાહિરપથવીકાયં ઉપેતિ ઉપગચ્છતિ, સબ્બસો તેન નિબ્બિસેસતં એકીભાવમેવ ગચ્છતીતિ અત્થો. **આપાદીસુપિ એસેવ નયો**તિ એત્થ પજ્જુન્નેન મહાસમુદ્દતો ગહિતઆપો વિય વસ્સોદકભાવેન પુનપિ મહાસમુદ્દં, સૂરિયરંસિતો ગહિતઇન્દગ્ગિસઙ્ખાતતેજો વિય પુનપિ સૂરિયરંસિં, મહાવાયુખન્ધતો નિગ્ગતમહાવાયો વિય તમેવ વાયુખન્ધં ઉપેતિ ઉપગચ્છતીતિ દિટ્ઠિગતિકો સયમેવ અત્તનો વાદં ભિન્દતિ. ઉમ્મત્તકપચ્છિસદિસઞ્હિ દિટ્ઠિગતિકદસ્સનં. **મનચ્છટ્ઠાનિ ઇન્દ્રિયાનિ આકાસં પક્ખન્દન્તિ** તેસં વિસયભાવા વિસયાપીતિ વદતિ. વિસયિગ્ગહણેન હિ વિસયા ગહિતા એવ હોન્તીતિ. **ગુણાગુણપદાની**તિ ગુણદોસકોટ્ઠાસા. **સરીરમેવ પદાનીતિ અધિપ્પેતં** સરીરેન તંતંકિરિયાય પઞ્ઞિતબ્બતો. દબ્બન્તિ મુય્હન્તીતિ દત્તૂ, મૂળ્હપુગ્ગલા. તેહિ **દત્તૂહિ બાલમનુસ્સેહિ પઞ્ઞત્તં**.

નત્થિદિન્નસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. કરોતોસુત્તવણ્ણના

૨૧૧. સહત્થા કરોન્તસ્સાતિ સહત્થેન કરોન્તસ્સ. નિસ્સગ્ગિયથાવરાદયોપિ ઇધ સહત્થકરણેનેવ સઙ્ગહિતા. **હત્થાદીની**તિ હત્થપાદકણ્ણનાસાદીનિ. પચનં દહનં વિબાધનન્તિ આહ ‘‘**દણ્ડેન પીળેન્તસ્સા**’’તિ. **પપઞ્ચસૂદનિયં** ‘‘તજ્જેન્તસ્સ ચા’’તિ અત્થો વુત્તો, ઇધ પન **સુમઙ્ગલવિલાસિનિયં** વિય તજ્જનં પરિભાસનં દણ્ડેનેવ સઙ્ગહેત્વા ‘‘દણ્ડેન પીળેન્તસ્સ’’ઇચ્ચેવ વુત્તં. **સોકં સયં કરોન્તસ્સા**તિ પરસ્સ સોકકારણં સયં કરોન્તસ્સ, સોકં વા ઉપ્પાદેન્તસ્સ. **પરેહિ** અત્તનો વચનકરેહિ. **સયમ્પિ ફન્દતો**તિ પરસ્સ વિબાધનપ્પયોગેન સયમ્પિ ફન્દતો. **અતિપાતયતો**તિ પદં સુદ્ધકત્તુઅત્થે હેતુકત્તુઅત્થે ચ વત્તતીતિ આહ – ‘‘**હનન્તસ્સપિ હનાપેન્તસ્સપી**’’તિ. **કારણવસેના**તિ કારાપનવસેન.

ઘરસ્સ ભિત્તિ અન્તો ચ બહિ ચ સન્ધિતા હુત્વા ઠિતાવ **ઘરસન્ધિ**. કિઞ્ચિપિ અસેસેત્વા નિરવસેસો લોપો **નિલ્લોપો**. એકાગારે નિયુત્તો વિલોપો **એકાગારિકો**. પરિતો સબ્બસો પન્થે હનનં **પરિપન્થો**. **પાપં ન કરીયતિ** પુબ્બે અસતો ઉપ્પાદેતું અસક્કુણેય્યત્તા, તસ્મા **નત્થિ પાપં**. યદિ એવં કથં સત્તા પાપે પવત્તન્તીતિ આહ ‘‘**સત્તા પન કરોમાતિ એવંસઞ્ઞિનો હોન્તી**’’તિ એવં કિરસ્સ હોતિ ઇમેસઞ્હિ સત્તાનં હિંસાદિકિરિયા ન અત્તાનં ફુસતિ તસ્સ

નિચ્ચતાય નિબ્બિકારત્તા, સરીરં પન અચેતનં કટ્ઠકલિઙ્ગરૂપમં, તસ્મિં વિકોપિતેપિ ન કિઞ્ચિ પાપન્તિ. **ખુરનેમિના**તિ નિસિતખુરમયનેમિના, ખુરસદિસનેમિનાતિ અત્થો.

ગઙ્ગાય દક્ખિણા દિસા અપ્પતિરૂપદેસો, ઉત્તરદિસા પતિરૂપદેસોતિ અધિપ્પાયેન ''દક્ખિણઞ્ચેપી''તિઆદિ વુત્તન્તિ આહ "**દક્ખિણતીરે મનુસ્સા કક્ખળા**"તિઆદિ. **મહાયાગ**ન્તિ મહાવિજિતયઞ્ઞસદિસં મહાયાગં. **ઉપોસથકમ્મેના**તિ ઉપોસથકમ્મેન ચ. ચ-સદ્દો હેત્થ લુત્તનિદ્દિટ્ઠો. દમસદ્દો હિ ઇન્દ્રિયસંવરસ્સ ઉપોસથસીલસ્સ ચ વાચકો ઇધાધિપ્પેતો. કેચિ પન ''ઉપોસથકમ્મેના''તિ ઇદં ઇન્દ્રિયદમનસ્સ વિસેસનં, તસ્મા ''ઉપોસથકમ્મભૂતેન ઇન્દ્રિયદમેના''તિ અત્થં વદન્તિ. **સીલસંયમેના**તિ સીલસંવરેન. **સચ્ચવચનેના**તિ સચ્ચવાચાય. તસ્સા વિસું વચનં લોકે ગરુતરપુઞ્ઞસમ્મતભાવતો. યથા હિ પાપધમ્મેસુ મુસાવાદો ગરુ, એવં પુઞ્ઞધમ્મેસુ સચ્ચવાચા. તેનાહ ભગવા – ''એકં ધમ્મં અતીતસ્સા''તિઆદિ (ઇતિવુ॰ ૨૫). **પવત્તી**તિ યો કરોતીતિ વુચ્ચતિ, તસ્સ સન્તાને ફલસ્સ નિબ્બત્તિયા પચ્ચયભાવેન પવત્તિ. **સબ્બથા**તિ ''કરોતો''તિઆદિના વુત્તેન સબ્બપ્પકારેન **કિરિયમેવ પટિક્ખિપન્તિ**.

કરોતોસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. હેતુસુત્તવણ્ણના

૨૧૨. ઉભયેનાતિ હેતુપચ્ચયપટિસેધવચનેન. **સંકિલેસપચ્ચય**ન્તિ સંકિલિસનસ્સ મલીનભાવસ્સ કારણં. **વિસુદ્ધિપચ્ચય**ન્તિ સંકિલેસતો વિસુદ્ધિયા વોદાનસ્સ કારણં. **નત્થિ બલ**ન્તિ સત્તાનં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકનિબ્બાનસમ્પત્તિઆવહં બલં નામ કિઞ્ચિ નત્થિ. તેનાહ "**યમ્હી**"તિઆદિ. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં, સંકિલેસિકમ્પિ ચાયં પટિક્ખિપતેવ. **અઞ્ઞમઞ્ઞવેવચનાની**તિ તસ્સા તસ્સા કિરિયાય ઉસ્સન્નટ્ઠેન **બલં**, સૂરવીરભાવાવહટ્ઠેન **વીરિયં**, તમેવ દળ્હગ્ગાહભાવતો પોરિસં ધુરં વહન્તેન પવત્તેતબ્બતો **પુરિસથામો**, પરં પરં ઠાનં અક્કમનપ્પવત્તિયા **પુરિસપરક્કમો**તિ વુત્તોતિ વેદિતબ્બં.

સત્વયોગતો, રૂપાદીસુ વા સત્તતાય **સત્તા**, પાણનતો અસ્સાસનપસ્સાસનવસેન પવત્તિયા **પાણા**, તે પન સો એકિન્દ્રિયાદિવસેન વિભજિત્વા વદતીતિ આહ "**એકિન્દ્રિયો**"તિઆદિ. અણ્ડકોસાદીસુ ભવનતો **ભૂતા**તિ વુચ્ચન્તીતિ આહ "**અણ્ડ...પે॰... વદન્તી**"તિ. જીવનતો પાણં ધારેન્તા વિય વડ્ઢનતો **જીવા**તિ સાલિયવાદિકે વદન્તિ. નત્થિ એતેસં સંકિલેસવિસુદ્ધીસુ વસોતિ **અવસા**. નત્થિ તેસં બલં વીરિયન્તિ **અબલા અવીરિયા**. **નિયતતા**તિ અચ્છેજ્જસુત્તાવુતાભેજ્જમણિનો વિય નિયતપ્પવત્તિતાય ગતિજાતિબન્ધાપવગ્ગવસેન નિયમો. **તત્થ તત્થ ગમન**ન્તિ છન્નં અભિજાતીનં વસેન તાસુ તાસુ ગતીસુ ઉપગમનં. સમવાયેન સમાગમો **સઙ્ગતિ**. **સભાવોયેવા**તિ યથા કણ્ટકસ્સ તિક્ખતા, કપિત્થફલાનં પરિમણ્ડલતા , મિગપક્ખીનં વિચિત્તાકારતા, એવં સબ્બસ્સપિ લોકસ્સ હેતુપચ્ચયેહિ વિના તથા તથા પરિણામો, અયં સભાવો એવ અકિત્તિમો એવ. તેનાહ "**યેન હી**"તિઆદિ. છળભિજાતિયો પરતો વિત્થારીયન્તિ. **સુખઞ્ચ દુક્ખઞ્ચ પટિસંવેદેન્તી**તિ વદન્તા અદુક્ખમસુખભૂમિં સબ્બેન સબ્બં ન જાનન્તીતિ ઉલ્લિઙ્ગેન્તો "**અઞ્ઞા સુખદુક્ખભૂમિ નત્થીતિ દસ્સેન્તી**"તિ આહ.

હેતુસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮-૧૦. મહાદિટ્ઠિસુત્તાદિવણ્ણના

૨૧૩-૨૧૫. અકતાતિ સમેન વા વિસમેન વા કેનચિ હેતુના ન કતા એવ. કેનચિ કતં કરણં વિધાનં નત્થિ એતેસન્તિ **અકતવિધાના**. પદદ્વયેનપિ લોકે કેનચિ હેતુપચ્ચયેન નેસં અભિનિબ્બત્તિતાભાવં દસ્સેતિ. **ઇદ્ધિયાપિ ન નિમ્મિતા**તિ કસ્સચિ ઇદ્ધિમતો દેવસ્સ બ્રહ્મુનો વા ઇદ્ધિયાપિ ન નિમ્મિતા. **અનિમ્મિતા**તિ વા કસ્સચિ અનિમ્માપકા. **અજનકા**તિ એતેન પથવીકાયાદીનં રૂપાદિજનકભાવં પટિક્ખિપતિ. રૂપસદ્દાદયો હિ પથવીકાયાદીહિ અપ્પટિબદ્ધવુત્તિકાતિ તસ્સ લદ્ધિ. યથા પબ્બતકૂટં કેનચિ અનિબ્બત્તિતં કસ્સચિ ચ અનિબ્બત્તકં, એવમેતેપીતિ આહ "**કૂટટ્ઠા**"તિ. યમિદં ''બીજાદિતો અઙ્કુરાદિ જાયતી''તિ વુચ્ચતિ, તઞ્ચ વિજ્જમાનમેવ તતો નિક્ખમતિ, નાવિજ્જમાનં, અઞ્ઞથા યતો કુતોચિ યસ્સ કસ્સચિ ઉપ્પત્તિ સિયાતિ અધિપ્પાયો. **ઠિતા**તિ નિબ્બિકારભાવેન ઠિતા. **ન ચલન્તી**તિ ન વિકારં આપજ્જન્તિ. વિકારાભાવેન હિ તેસં સત્તન્નં કાયાનં એસિકટ્ઠાયિટ્ઠિતતા. અનિઞ્જનઞ્ચ અત્તનો પકતિયા અવટ્ઠાનમેવ. તેનાહ "**ન વિપરિણમન્તી**"તિ. અવિપરિણામધમ્મત્તા એવ ચ ને **અઞ્ઞમઞ્ઞં ન બ્યાબાધેન્તિ**. સતિ હિ વિકારં આપાદેતબ્બતાય બ્યાબાધકતાપિ સિયા, તથા અનુગ્ગહેતબ્બતાય અનુગ્ગાહકતાતિ તદભાવં દસ્સેતું પાળિયં "**નાલ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. પથવી એવ કાયેકદેસત્તા **પથવિકાયો**. જીવસત્તમાનં કાયાનં નિચ્ચતાય નિબ્બિકારાભાવતો ન હન્તબ્બતા, ન ઘાટેતબ્બતા ચાતિ નેવ કોચિ હન્તા ઘાતેતા વા. તેનાહ "**સત્તન્નન્ત્વેવા**"તિઆદિ. યદિ કોચિ હન્તા નત્થિ, કથં સત્થપ્પહારોતિ આહ "**યથા મુગ્ગરાસિઆદીસૂ**"તિઆદિ. **કેવલં સઞ્ઞામત્તમેવ હોતિ**, ન ઘાતનાદિ, પરમત્થતો સત્તન્નન્ત્વેવ કાયાનં અવિકોપનીયભાવતોતિ અધિપ્પાયો.

પમુખયોનીનન્તિ મનુસ્સતિરચ્છાનાદીસુ ખત્તિયબ્રાહ્મણાદિસીહબ્યગ્ઘાદિવસેન પધાનયોનીનં. **સટ્ઠિસતાનિ** છસહસ્સાનિ. ''પઞ્ચ ચ કમ્મુનો સતાની''તિ પદસ્સ અત્થદસ્સનં "**પઞ્ચ કમ્મસતાનિ ચા**"તિ . **એસેવ નયો**તિ ઇમિના ''કેવલં તક્કમત્તેન નિરત્થકદિટ્ઠિં દીપેતી''તિ ઇમમેવ અત્થં અતિદિસતિ. એત્થ ચ **તક્કમત્તકેના**તિ ઇમિના યસ્મા તક્કિકા નિરઙ્કુસતાય પરિકપ્પનસ્સ યં કિઞ્ચિ અત્તનો પરિકપ્પિતં સારતો મઞ્ઞમાના તથેવ અભિનિવિસ્સ તક્કદિટ્ઠિગાહં ગણ્હન્તિ, તસ્મા ન તેસં દિટ્ઠિવત્થૂસુ વિઞ્ઞૂહિ વિચારણા કાતબ્બાતિ દસ્સેતિ. **કેચી**તિ ઉત્તરવિહારવાસિનો. તે હિ ''પઞ્ચ કમ્માનીતિ ચક્ખુસોતઘાનજિવ્હાકાયા, ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ 'પઞ્ચ કમ્માનીતિ પઞ્ઞાપેન્તી''તિ વદન્તિ. **કમ્મન્તિ લદ્ધી**તિ ઓળારિકભાવતો પરિપુણ્ણકમ્મન્તિ લદ્ધિ. મનોકમ્મં અનોળારિકત્તા ઉપડ્ઢકમ્મન્તિ લદ્ધીતિ યોજના. ''દ્વાસટ્ઠિપટિપદા''તિ વત્તબ્બે સભાવનિરુત્તિં અજાનન્તા "**દ્વટ્ઠિપટિપદા**"તિ વદન્તિ. **એકસ્મિં કપ્પે**તિ એકસ્મિં મહાકપ્પે. તત્થાપિ ચ વિવટ્ટટ્ઠાયિસઞ્ઞિતે **એકસ્મિં** અસઙ્ખ્યેય્ય**કપ્પે**.

ઉરબ્ભે હનન્તીતિ **ઓરબ્ભિકા**. એવં **સૂકરિકા**દયો વેદિતબ્બા. **લુદ્દા**તિ અઞ્ઞેપિ યે કેચિ માગવિકનેસાદાદયો, તે પાપકમ્મપસુતતાય **કણ્હાભિજાતીતિ વદન્તિ. ભિક્ખૂ**તિ બુદ્ધસાસને ભિક્ખૂ. **તે કિર** ''સચ્છન્દરાગા પરિભુઞ્જન્તી''તિ અધિપ્પાયેન **ચતૂસુ પચ્ચયેસુ કણ્ટકે પક્ખિપિત્વા ખાદન્તી**તિ વદન્તિ. કસ્માતિ ચે? યસ્મા તે પણીતપણીતે પચ્ચયે પટિસેવન્તીતિ તસ્સ મિચ્છાગાહો. ઞાયલદ્ધેપિ પચ્ચયે પરિભુઞ્જમાના આજીવકસમયસ્સ વિલોમગાહિતાય પચ્ચયેસુ કણ્ટકે પક્ખિપિત્વા ખાદન્તિ નામાતિ વદન્તીતિ અપરે. **એકે પબ્બજિતા**, યે વિસેસતો અત્તકિલમથાનુયોગમનુયુત્તા. તથા હિ તે કણ્ટકે વત્તન્તા વિય હોન્તીતિ **કણ્ટકવુત્તિકા**તિ વુત્તા. ઠત્વા ભુઞ્જનનહાનપટિક્ખેપાદિવતસમાયોગેન **પણ્ડરતરા. અચેલકસાવકા**તિ આજીવકસાવકે વદતિ. તે કિર આજીવકસમયે આજીવકલદ્ધિયા દળ્હગાહિતાય નિગણ્ઠેહિપિ પણ્ડરતરા. નન્દાદયો કિર તથારૂપં આજીવકપટિપત્તિં ઉક્કંસં પાપેત્વા ઠિતા, તસ્મા નિગણ્ઠેહિ આજીવકસાવકેહિ ચ પણ્ડરતરા વુત્તા. **પરમસુક્કાભિજાતી**તિ અયં તેસં લદ્ધિ.

પુરિસભૂમિયોતિ પધાનપુગ્ગલેન નિદ્દેસો. ઇત્થીનમ્પેતા ભૂમિયો ઇચ્છન્તેવ. **ભિક્ખુ ચ પન્નકો**તિઆદિ તેસં પાળિ એવ. તત્થ **પન્નકો**તિ ભિક્ખાય વિચરણકો, તેસં વા પટિપત્તિયા પટિપન્નકો. **જિનો**તિ જિણ્ણો જરાવસેન હીનધાતુકો, અત્તનો વા પટિપત્તિયા પટિપક્ખે જિનિત્વા ઠિતો. સો કિર તથાભૂતો ધમ્મમ્પિ કસ્સચિ ન કથેતિ. તેનાહ "**ન કિઞ્ચિ આહા**"તિ. નિક્કુહનાદિવિપ્પકારે કેનચિ કતેપિ ખમનવસેન ન કિઞ્ચિ વદતીતિ વદન્તિ. **અલાભિન્તિ** "સો ન કુમ્ભિમુખા પટિગ્ગણ્હાતી"તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૩૯૪) નયેન વુત્તઅલાભહેતુસમાયોગેન અલાભિં. તતો એવ જિઘચ્છાદુબ્બલ્યપરેતતાય સયનપરાયણં **સમણં પન્નભૂમીતિ વદન્તિ**.

આજીવવુત્તિસતાનીતિ સત્તાનં આજીવભૂતાનિ જીવિકાવુત્તિસતાનિ. **પસુ**ગ્ગહણેન એળકજાતિ ગહિતા, **મિગ**ગ્ગહણેન રુરુગવયાદિસબ્બમિગજાતિ. **બહૂ દેવા**તિ ચાતુમહારાજિકાદિબ્રહ્મકાયિકાદિવસેન તેસં અન્તરભેદવસેન બહૂ દેવા. તત્થ ચાતુમહારાજિકાનં એકચ્ચે અન્તરભેદા **મહાસમયસુત્તવસેન** (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૧ આદયો) દીપેતબ્બા. **મનુસ્સાપિ અનન્તા**તિ દીપદેસકુલવંસાજીવાદિવિભાગેન મનુસ્સાપિ અનન્તભેદા. પિસાચા એવ **પેસાચા**, તે મહન્તમહન્તા અજગરપેતાદયો. છદ્દન્તદહમન્દાકિનિયો કુળીરમુચલિન્દનામેન વદન્તિ.

પવુટાતિ સબ્બગણ્ઠિકા. **પણ્ડિતોપિ…પે॰… ઉદ્ધં ન ગચ્છતિ**. કસ્મા? સત્તાનં સંસરણકાલસ્સ નિયતભાવતો.

અપરિપક્કં સંસરણનિમિત્તં સીલાદિના **પરિપાચેતિ નામ** સીઘંયેવ વિસુદ્ધિપ્પત્તિયા. **પરિપક્કં** કમ્મં **ફુસ્સ ફુસ્સ** પત્વા પત્વા કાલે પરિપક્કભાવાપાદનેન **બ્યન્તી કરોતિ નામ. સુત્તગુળે**તિ સુત્તવટ્ટિયં. **નિબ્બેઠિયમાનમેવ પલેતી**તિ ઉપમાય સત્તાનં સંસારો અનુક્કમેન ખીયતેવ, ન તસ્સ વડ્ઢીતિ દસ્સેતિ પરિચ્છિન્નરૂપત્તા. **નિબ્બેઠિયમાનમેવ** સુત્તગુળં **ગચ્છતી**તિ વુચ્ચતિ. તઞ્ચ ખો સુત્તપમાણેન, સુત્તે પન અસતિ કુતો ગચ્છતિ સુત્તગુળં. તેનાહ – "**સુત્તે ખીણે ન ગચ્છતી**"તિ. **તત્થેવ તિટ્ઠતિ** સુત્તપરિયન્તન્તિ અધિપ્પાયો. **કાલવસેના**તિ અત્તનિ વેઠેત્વા ઠિતં સુખદુક્ખં યથાવુત્તસ્સ કાલસ્સ વસેન નિબ્બેઠિયમાનો બાલો ચ પણ્ડિતો ચ પલેતિ ગચ્છતિ, નાતિક્કમતિ સંસારં.

મહાદિટ્ઠિસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧-૧૮. અન્તવાસુત્તાદિવણ્ણના

૨૧૬-૨૨૩. એકતો વડ્ઢિતનિમિત્તન્તિ એકપસ્સેન વડ્ઢિતં કસિણનિમિત્તં. **ગાહેના**તિ લાભી ઝાનચક્ખુના પસ્સિત્વા ગહણેન. **તક્કેના**તિ ન લાભી તક્કમત્તેન. **ઉપ્પન્નદિટ્ઠી**તિ "લોકો"તિ ઉપ્પન્નદિટ્ઠિ. **સબ્બતો વડ્ઢિતન્તિ** સમન્તતો અપ્પમાણકસિણનિમિત્તં. **એકમેવા**તિ "એકમેવ વત્થૂ"તિ ઉપ્પન્નદિટ્ઠિ. **અટ્ઠારસ વેય્યાકરણાની**તિ વેય્યાકરણલક્ખણપ્પત્તાનિ અટ્ઠારસ સુત્તાનિ. **એકં ગમનન્તિ** એકં વેય્યાકરણગમનં.

અન્તવાસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયગમનાદિવગ્ગવણ્ણના

૨૨૪-૩૦૧. દુક્ખવસેન વુત્તન્તિ "ઇતિ ખો, ભિક્ખવે, દુક્ખે સતિ દુક્ખં ઉપાદાયા"તિઆદિદુક્ખવસેન વુત્તં. તાદિસમેવ દુતિયં વેય્યાકરણગમનં. તેનાહ "**તત્રાપિ અટ્ઠારસેવ વેય્યાકરણાની**"તિ. **તેહી**તિ "રૂપી અત્તા હોતી"તિઆદિનયપવત્તેહિ વેય્યાકરણેહિ સદ્ધિં. **તન્તિ** દુતિયં ગમનં.

આરમ્મણમેવાતિ કસિણસઞ્ઞાતં આરમ્મણમેવ. **તક્કિ**સદ્દેન સુદ્ધતક્કિકાનં ગહણં દટ્ઠબ્બં.

અનિચ્ચદુક્ખવસેનાતિ ''યદનિચ્ચં, તં દુક્ખં, તસ્મિં સતિ તદુપાદાય એવં દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતી''તિ વુત્તઅનિચ્ચદુક્ખવસેનાતિ. **તેહિયેવા**તિ દુતિયે પેય્યાલે વુત્તપ્પકારેહિયેવ. **તિપરિવટ્ટવસેના**તિ તેહિયેવ છબ્બીસતિયા સુત્તેહિ ચતુત્થપેય્યાલે તિપરિવટ્ટવસેન વુત્તોતિ યોજના.

દુતિયગમનાદિવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારત્થપ્પકાસિનિયા સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય

દિટ્ઠિસંયુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના સમત્તા.

૪. ઓક્કન્તસંયુત્તં

૧-૧૦. ચક્ખુસુત્તાદિવણ્ણના

૩૦૨-૩૧૧. સદ્ધાધિમોક્ખન્તિ સદ્દહનવસેન પવત્તં અધિમોક્ખં, ન સન્નિટ્ઠાનમત્તવસેન પવત્તં અધિમોક્ખં. દસ્સનમ્પિ સમ્મત્તં, તંસિજ્ઝાનવસેન પવત્તનિયામો **સમ્મત્તનિયામો**, અરિયમગ્ગો. **અનન્તરાયતં દીપેતિ** કપ્પવિનાસપટિભાગેન પવત્તત્તા. તથા ચાહ "**તેનેવાહા**"તિઆદિ. કપ્પસીસેન ભાજનલોકં વદતિ. સો હિ ઉડ્ડય્હતિ, ન કપ્પો, **ઉડ્ડય્હનવેલા**તિ ઝાયનવેલા. ઠિતો કપ્પો ઠિતકપ્પો, સો અસ્સ અત્થીતિ **ઠિતકપ્પી**, કપ્પં ઠપેતું સમત્થોતિ અત્થો. **ઓલોકન**ન્તિ સચ્ચાભિસમયસઙ્ખાતં દસ્સનં. **ખમન્તિ** સહન્તિ, ઞાયન્તીતિ અત્થો.

ચક્ખુસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઓક્કન્તસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ઉપ્પાદસંયુત્તવણ્ણના

૩૧૨-૩૨૧. સબ્બં પાકટમેવ અપુબ્બસ્સ અભાવતો.

ઉપ્પાદસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. કિલેસસંયુત્તવણ્ણના

૩૨૨-૩૩૧. એસોતિ ચક્ખુસ્મિં છન્દરાગો. ઉપેચ્ચ કિલેસેતીતિ **ઉપક્કિલેસો. ચિત્તસ્સા**તિ સામઞ્ઞવચનં અનિચ્છન્તો ચોદકો ''**કતરચિત્તસ્સા**''તિ આહ. ઇતરો કામં ઉપતાપનમલીનભાવકરણવસેન ઉપક્કિલેસો લોકુત્તરસ્સ નત્થિ, વિબાધનટ્ઠો પન અત્થેવ ઉપ્પત્તિનિવારણતોતિ અધિપ્પાયેનાહ ''**ચતુભૂમકચિત્તસ્સા**''તિ. ચોદકો ''**તેભૂમકા**''તિઆદિના અત્તનો અધિપ્પાયં વિવરતિ, ઇતરો ''**ઉપ્પત્તિનિવારણતો**''તિઆદિના. અરિયફલપટિપ્પસ્સદ્ધિપહાનવસેન પવત્તિયા સબ્બસંકિલેસતો નિક્ખન્તત્તા નેક્ખમ્મં, મગ્ગનિબ્બાનાનં પન નેક્ખમ્મભાવો ઉક્કંસતો ગહિતો એવાતિ આહ ''**નેક્ખમ્મનિન્નન્તિ નવલોકુત્તરધમ્મનિન્ન**''ન્તિ. **અભિજાનિત્વા**તિ અભિમુખભાવેન જાનિત્વા. **સચ્છિકાતબ્બેસૂ**તિ પચ્ચક્ખકાતબ્બેસુ. **છળભિઞ્ઞાધમ્મેસૂ**તિ અરિયમગ્ગસમ્પયુત્તધમ્મેસુ.

કિલેસસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સારિપુત્તસંયુત્તં

૧-૯. વિવેકજસુત્તાદિવણ્ણના

૩૩૨-૩૪૦. ન એવં હોતીતિ એત્થ ‘‘અહં સમાપજ્જામી’’તિ વા, ‘‘અહં સમાપન્નો’’તિ વા મા હોતુ તદા તાદિસાભોગાભાવતો. ‘‘અહં વુટ્ઠિતો’’તિ પન કસ્મા ન હોતીતિ? સબ્બથાપિ ન હોત્વેવ અહઙ્કારસ્સ સબ્બસો પહીનત્તા.

વિવેકજસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સૂચિમુખીસુત્તવણ્ણના

૩૪૧. તસ્મિં વચને પટિક્ખિત્તેતિ – ‘‘અધોમુખો ભુઞ્જસી’’તિ પરિબ્બાજિકાય વુત્તવચને – ‘‘ન ખ્વાહં ભગિની’’તિ પટિક્ખિત્તે. **વાદન્તિ** દોસં. **ઉબ્ભમુખો**તિ ઉપરિમુખો. પુરત્થિમાદિકા **ચતસ્સો દિસા**. દક્ખિણપુરત્થિમાદિકા **ચતસ્સો વિદિસા**.

આરામઆરામવત્થુઆદીસુ ભૂમિપરિકમ્મબીજાભિસઙ્ખરણાદિપટિસંયુત્તા વિજ્જા **વત્થુવિજ્જા**, તસ્સા પન મિચ્છાજીવભાવં દસ્સેતું ‘‘**તેસ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. **તેસં તેસં** અત્તનો પચ્ચયદાયકાનં. **તત્થ તત્થ ગમન**ન્તિ તેસં સાસનહરણવસેન તં તં ગામન્તરદેસન્તરં. **એવમારોચેસી**તિ અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનરહિતં કણ્ણસુખં પેમનીયં હદયઙ્ગમં થેરસ્સ ધમ્મકથં સુત્વા પસન્નમાનસા એવં ‘‘ધમ્મિકં સમણા સક્યપુત્તિયા’’તિઆદિના સાસનસ્સ ગુણસંકિત્તનવાચં કુલાનં આરોચેસિ.

સૂચિમુખીસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સારિપુત્તસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. નાગસંયુત્તં

૧. સુદ્ધિકસુત્તવણ્ણના

૩૪૨. અણ્ડજાતિ અણ્ડે જાતા. **વત્થિકોસે**તિ વત્થિકોસસઞ્ઞિતે જરાયુપુટે **જાતા. સંસેદે**તિ સંસિન્ને કિલિન્નટ્ઠાને ઉપ્પન્ના. **ઉપપતિત્વા વિયા**તિ કુતોચિપિ અવપતિત્વા વિય નિબ્બત્તા. **પુગ્ગલાન**ન્તિ તથા વિનેતબ્બપુગ્ગલાનં.

સુદ્ધિકસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૫૦. પણીતતરસુત્તાદિવણ્ણના

૩૪૩-૩૯૧. વિસ્સટ્ઠકાયાતિ ''યે ચમ્મેન વા રુધિરેન વા અટ્ઠિના વા અત્થિકા, તે સબ્બં ગણ્હન્તૂ''તિ તત્થ નિરપેક્ખચિત્તતાય અધિટ્ઠિતસીલતાય પરિચ્ચત્તસરીરા. **દ્વિધકારિનો**તિ ''કાલેન કુસલં, કાલેન અકુસલ''ન્તિ એવં કુસલાકુસલકારિનો. સહ બ્યયતિ પવત્તતીતિ સહબ્યો, સહચારો. તસ્સ ભાવો સહબ્યતા, તં **સહબ્યતં**. અદનીયતો **અન્નં**. ખાદનીયતો **ખજ્જં**. પાતબ્બતો **પાનં**. નિવસનીયતો **વત્થં**. નિવસિતબ્બં **નિવાસનં**. પરિવરિતબ્બં **પાવુરણં**. યાન્તિ તેનાતિ **યાનં**, ઉપાહનાદિયાનાનિ. આદિસદ્દેન વય્હસિવિકાદીનં સઙ્ગહો. છત્તમ્પિ પરિસ્સયાતપદુક્ખપરિરક્ખણેન મગ્ગગમનસાધનન્તિ કત્વા ''**છત્તુપાહન**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તેન વુત્તં ''**યં કિઞ્ચિ ગમનપચ્ચય**''ન્તિ. **પત્થનં કત્વા...પે॰... તત્થ નિબ્બત્તન્તિ** ચમ્પેય્યનાગરાજા વિયાતિ દટ્ઠબ્બં.

પણીતતરસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નાગસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સુપણ્ણસંયુત્તવણ્ણના

૩૯૨-૪૩૭. પત્તાનન્તિ ઉભોસુ પક્ખેસુ પત્તાનં. **વણ્ણવન્તતાયા**તિ અતિસયેન વિચિત્તવણ્ણતાય. અતિસયત્થો હિ અયં **વન્ત**-સદ્દો. **પુરિમનયેના**તિ નાગસંયુત્તે પઠમસુત્તે વુત્તનયેન. **ઉદ્ધરન્તી**તિ સમુદ્દતો ઉદ્ધરન્તિ, પથવન્તરપબ્બતન્તરતો પન તેસં ઉદ્ધરણં દુક્કરમેવ. **પણીતતરે**તિ બલેન પણીતતરે, બલવન્તેતિ અત્થો. **અનુદ્ધરણીયનાગા**તિ આનુભાવમહન્તતાય ચ વસનટ્ઠાનવિદુગ્ગતાય ચ ઉદ્ધરિતું અસક્કુણેય્યા નાગા. તે ''સત્તવિધા''તિ વત્વા સરૂપતો વસનટ્ઠાનતો ચ દસ્સેન્તો ''**કમ્બલસ્સતરા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **કમ્બલસ્સતરા ધતરટ્ઠા**તિ ઇમે જાતિવસેન વુત્તા. **સત્તસીદન્તરવાસિનો**તિ સત્તવિધસીદસમુદ્દવાસિનો. **પથવિટ્ઠકા**તિ પથવન્તરવાસિનો, તથા **પબ્બતટ્ઠકા**. તે ચ વિમાનવાસિનો. તે નાગે કોચિ સુપણ્ણો ઉદ્ધરિતું ન સક્કોતીતિ સમ્બન્ધો. **સેસ**ન્તિ ''કાયેન દ્વયકારિનો''તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં સબ્બં **નાગસંયુત્તે વુત્તનયમેવ**, તત્થ ચ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બોતિ અધિપ્પાયો.

સુપણ્ણસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ગન્ધબ્બકાયસંયુત્તવણ્ણના

૪૩૮-૫૪૯. મૂલગન્ધાદિભેદં ગન્ધં અવન્તિ અપયુઞ્જન્તીતિ ગન્ધબ્બા, તેસં કાયો સમૂહો ગન્ધબ્બકાયો, ગન્ધબ્બદેવનિકાયો. ચાતુમહારાજિકેસુ એકિયાવ તે દટ્ઠબ્બા, તપ્પરિયાપન્નતાય તત્થ વા નિયુત્તાતિ **ગન્ધબ્બકાયિકા**. તેસં તેસં રુક્ખગચ્છલતાનં મૂલં પટિચ્ચ પવત્તો ગન્ધો મૂલગન્ધો, તસ્મિં **મૂલગન્ધે**. **અધિવત્થા**તિ મૂલગન્ધં અધિટ્ઠાય, અભિભુય્ય વા વસન્તા. એસ નયો સેસેસુપિ. **તં નિસ્સાયા**તિ તં મૂલગન્ધં રુક્ખં પચ્ચયં કત્વા નિબ્બત્તા. ન કેવલં તત્થ ગન્ધો એવ, મૂલમેવ વા તેસં પચ્ચયોતિ દસ્સેન્તો "**સો હી**"તિઆદિમાહ. **ઉપકપ્પતી**તિ નિવાસટ્ઠાનભાવેન વિનિયુઞ્જતિ. **ગન્ધગન્ધે**તિ ગન્ધાનં ગન્ધસમુદાયે. **મૂલાદિગન્ધાનં ગન્ધે**તિ મૂલાદિગતઅવયવગન્ધાનં ગન્ધે, તિમૂલાદિગતસમુદાયભૂતેતિ અત્થો. પુબ્બે હિ ''મૂલગન્ધે''તિઆદિના રુક્ખાનં અવયવગન્ધો ગહિતો, ઇધ પન સબ્બસો ગહિતત્તા સમુદાયગન્ધો વેદિતબ્બો. તેનાહ "**યસ્સ હિ રુક્ખસ્સા**"તિઆદિ. **સો**તિ સો સબ્બો મૂલાદિગતો ગન્ધો ગન્ધસમુદાયો ઇધ ગન્ધગન્ધો નામ. **તસ્સ ગન્ધસ્સ ગન્ધે**તિ તસ્સ સમુદાયગન્ધસ્સ તથાભૂતે ગન્ધે. સરિક્ખં સદિસં પટિદાનં એતિસ્સાતિ **સરિક્ખદાનં**, પત્થના. યથાધિપ્પેતફલાનિ સરિક્ખદાનત્તાવ અધિપ્પેતફલં દેન્તુ, અસરિક્ખદાનં કથન્તિ? તમ્પિ દેતિયેવ પુઞ્ઞસ્સ સબ્બકામદદત્તાતિ આહ "**અસરિક્ખદાનમ્પી**"તિઆદિ.

ગન્ધબ્બકાયસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. વલાહકસંયુત્તવણ્ણના

૫૫૦-૬૦૬. લોકં વાલેન્તા સંવરન્તા છાદેન્તા અહન્તિ પરિયેસન્તીતિ વલાહા, દેવપુત્તા. તેસં સમૂહો વલાહકદેવકાયોતિ આહ “**વલાહકકાયિકા**”તિઆદિ. **સીતકરણવલાહકા**તિ સીતહરણવલાહકા. **સેસપદેસૂ**તિ ઉણ્હવલાહકાદિપદેસુ. **એસેવ નયો**તિ ‘‘ઉણ્હકરણવલાહકા’’તિઆદિના અત્થો વેદિતબ્બો. **ચિત્તપ્પનન્તિ** ‘‘સીતં હોતૂ’’તિ એવં ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદનં. **વસ્સાને**તિ વસ્સકાલે. **ઉતુસમુટ્ઠાનમેવા**તિ પાકતિકસીતમેવાતિ અત્થો. **ઉણ્હેપી**તિ ઉણ્હકાલે. **અબ્ભમણ્ડપો**તિ મણ્ડપસદિસઅબ્ભપટલવિતાનમાહ. **અબ્ભં ઉપ્પજ્જતી**તિ તહં તહં પટલં ઉટ્ઠહતિ. **અબ્ભેયેવા**તિ અબ્ભકાલે એવ, વસ્સાનેતિ અત્થો. **અતિઅબ્ભન્તિ** સતપટલસહસ્સપટલં હુત્વા અબ્ભુટ્ઠાનં. **ચિત્તવેસાખમાસેસૂ**તિ વસન્તકાલં સન્ધાયાહ. તદા હિ વિદ્ધો વિગતવલાહકો દેવો ભવિતું યુત્તો. **ઉત્તરદક્ખિણાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન પચ્છિમવાતાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **પકતિવાતો**તિ પકતિયા સભાવેન વાયનકવાતો. **તં ઉતુસમુટ્ઠાનમેવા**તિ આહારૂપજીવીનં સત્તાનં સાધારણકમ્મૂપનિસ્સયઉતુસમુટ્ઠાનમેવ. એસ નયો ઉતુસમુટ્ઠાનસીતુણ્હવાતેસુપિ. તમ્પિ હિ આહારૂપજીવીનં સત્તાનં સાધારણકમ્મૂપનિસ્સયમેવાતિ.

ગીતન્તિ મેઘગીતં. **સચ્ચકિરિયાયા**તિ તાદિસાનં પુરિસવિસેસાનં સચ્ચાધિટ્ઠાનેન. **ઇદ્ધિબલેના**તિ ઇદ્ધિમન્તાનં ઇદ્ધિઆનુભાવેન. **વિનાસમેઘેના**તિ કપ્પવિનાસકમેઘેન. અઞ્ઞેનપિ કણ્હપાપિકસત્તાનં પાપકમ્મપચ્ચયા ઉપ્પન્નવિનાસમેઘેન વુટ્ઠેન સો સો દેસો વિનસ્સતેવ.

વલાહકસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. વચ્છગોત્તસંયુત્તવણ્ણના

૬૦૭-૬૬૧. અઞ્ઞાણાતિ અઞ્ઞાણહેતુ, સચ્ચપટિચ્છાદકસમ્મોહહેતૂતિ અત્થો. અટ્ઠકથાયં પન ઇમમેવ અત્થં હેતુઅત્થેન કરણવચનેન દસ્સેતું ''**અઞ્ઞાણેના**''તિ વુત્તં. **સબ્બાની**તિ ''અઞ્ઞાણા અદસ્સના અનભિસમયા''તિઆદીનિ પદાનિ એકાદસસુ સુત્તેસુ આગતાનિ, પઞ્ચપઞ્ઞાસ વેય્યાકરણાનિ વુત્તાનિ સુત્તેસુ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં વસેન વેય્યાકરણસ્સ આગતત્તા.

વચ્છગોત્તસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. ઝાનસંયુત્તં

૧. સમાધિમૂલકસમાપત્તિસુત્તવણ્ણના

૬૬૨. **સમાધિકુસલો**તિ સમાધિસ્મિં કુસલો. તયિદં સમાધિકોસલ્લત્તં સહ ઝાનઙ્ગયોગેન ચતુબ્બિધો ઝાનસમાધિ, તસ્મા તં તં વિભાગં જાનન્તસ્સ સિદ્ધં હોતીતિ આહ – ''**પઠમં ઝાન**''ન્તિઆદિ. તત્થ વિતક્કવિચારપીતિસુખેકગ્ગતાવસેન પઠમં પઞ્ચઙ્ગિકં, પીતિસુખેકગ્ગતાવસેન દુતિયં તિવઙ્ગિકં, સુખેકગ્ગતાવસેન તતિયં દુવઙ્ગિકં, ઉપેક્ખેકગ્ગતાવસેન ચતુત્થં દુવઙ્ગિકમેવાતિ એવં તસ્મિં તસ્મિં ઝાને તંતંઅઙ્ગાનં વવત્થાને કુસલો. **સમાપત્તિકુસલો**તિ સમાપજ્જને કુસલો. **હાસેત્વા**તિ તોસેત્વા. **કલ્લં કત્વા**તિ સમાધાનસ્સ પટિપક્ખધમ્માનં દૂરીકરણેન સહકારીકારણઞ્ચ સમાધાનેન સમાપજ્જને ચિત્તં સમત્થં કત્વા. **સેસપદાની**તિ સેસા તયો કોટ્ઠાસા. તતિયાદીસુ નયેસુ અકુસલોપિ ઝાનત્થાય પટિપન્નત્તા ''ઝાયીતેવા''તિ વુત્તો.

સમાધિમૂલકસમાપત્તિસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨-૫૫. સમાધિમૂલકઠિતિસુત્તાદિવણ્ણના

૬૬૩-૭૧૬. દુતિયાદિસુત્તેસુ **ઠિતિકુસલો**તિ એત્થ અન્તોગધહેતુઅત્થો **ઠિતિ**-સદ્દો, તસ્મિઞ્ચ પન કુસલોતિ અત્થોતિ આહ – ''**ઝાનં ઠપેતું અકુસલો**''તિ. **સત્તટ્ઠઅચ્છરામત્ત**ન્તિ સત્તટ્ઠઅચ્છરામત્તં ખણં ઝાનં ઠપેતું ન સક્કોતિ અધિટ્ઠાનવસીભાવસ્સ અનિપ્ફાદિતત્તા. **યથાપરિચ્છેદેન** કાલેન **વુટ્ઠાતું ન સક્કોતિ** વુટ્ઠાનવસીભાવસ્સ અનિપ્ફાદિતત્તા. કલ્લં જાતં અસ્સાતિ **કલ્લિતં**, તસ્મિં કલ્લિતે કલ્લિતભાવેન કસિણારમ્મણેસુ ''ઇદં નામ અસુકસ્સા''તિ વિસયવસેન સમાપજ્જિતું અસક્કોન્તો **ન સમાધિસ્મિં આરમ્મણકુસલો. ન સમાધિસ્મિં ગોચરકુસલો**તિ સમાધિસ્મિં નિપ્ફાદિતબ્બે તસ્સ ગોચરે કમ્મટ્ઠાનસઞ્ઞિતે પવત્તિટ્ઠાને **ભિક્ખાચારગોચરે ચ** સતિસમ્પજઞ્ઞવિરહિતો **અકુસલો**. કેચિ પન ''કમ્મટ્ઠાનગોચરો પઠમજ્ઝાનાદિકં, 'એવં સમાપજ્જિતબ્બં, એવં બહુલીકાતબ્બ'ન્તિ અજાનન્તો તત્થ અકુસલો નામા''તિ વદન્તિ. **કમ્મટ્ઠાનં અભિનીહરિતુ**ન્તિ કમ્મટ્ઠાનં વિસેસભાગિયતાય અભિનીહરિતું **અકુસલો. સક્કચ્ચકારી**તિ ચિત્તીકારી. **સાતચ્ચકારી**તિ નિયતકારી. **સમાધિસ્સ ઉપકારકધમ્મા**તિ અપ્પનાકોસલ્લા. **સમાપત્તિઆદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન સક્કચ્ચકારિપદાદીનંયેવ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો ચતુક્કાનં વુત્તત્તા. તેનાહ ''**યોજેત્વા ચતુક્કા વુત્તા**''તિ. **લોકિયજ્ઝાનવસેનેવ કથિતં** ''સમાધિકુસલો''તિઆદિના નયેન દેસનાય પવત્તત્તા. ન હિ લોકુત્તરધમ્મેસુ અકોસલ્લં નામ લબ્ભતિ. યદિ અકોસલ્લં, ન કુસલસદ્દેન વિસેસિતબ્બતા સિયાતિ.

સમાધિમૂલકઠિતિસુત્તાદિવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઝાનસંયુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ સારત્થપ્પકાસિનિયા

સંયુત્તનિકાય-અટ્ઠકથાય ખન્ધવગ્ગવણ્ણના.